

Oppvekststedets betydning for barn og unge

Nabolaget som ressurs og utfordring

Ingar Brattbakk og Bengt Andersen

ARBEIDSFORSKNINGSINSTITUTTETS RAPPORTSERIE THE WORK RESEARCH INSTITUTE'S REPORT SERIES

© Arbeidsforskningsinstituttet, Høgskolen i Oslo og Akershus, 2017
© Work Research Institute (AFI) Oslo and Akershus University College of Applied Sciences
© Forfatter(e)/Author(s)

Det må ikke kopieres fra denne publikasjonen ut over det som er tillatt etter bestemmelsene i "Lov om opphavsrett til åndsverk", "Lov om rett til fotografi" og "Avtale mellom staten og rettighetshaver-nes organisasjoner om kopiering av opphavsrettslig beskyttet verk i undervisningsvirksomhet".

All rights reserved. This publication or part thereof may not be reproduced in any form without the written permission from the publisher.

ISBN 978-82-7609-388-9
ISSN 0807-0865

Arbeidsforskningsinstituttet
Høgskolen i Oslo og Akershus

Pb. 4 St. Olavs plass
0130 OSLO

Telefon: +47 23 36 92 00
E-post: postmottak@afi.hioa.no
Webadresse: www.afi.no

Work Research Institute (AFI)
Oslo and Akershus University College of
Applied Sciences
P.O.Box 4 St. Olavs plass
N-0130 OSLO

Publikasjonen kan lastes ned fra www.afi.no. Ved større optrykk, ta kontakt med AFI.

ARBEIDSFORSKNINGSINSTITUTTETS RAPPORTSERIE
THE WORK RESEARCH INSTITUTE'S REPORT SERIES

Temaområde

Innovasjon og virksomhetsutvikling

Rapport nr.:

02/2017

Tittel:

Oppvekststedets betydning for barn og unge
Nabolaget som ressurs og utfordring

Dato:

Juli 2017

Forfatter(e):

Ingar Brattbakk og Bengt Andersen

Antall sider:

67

Resymé:

Ett av ti barn i Norge lever i familier som er fattige over tid, og andelen er økende. Andelen fattige barnefamilier er særlig høy i flere av de store og mellomstore byene på Sør- og Østlandet, og spesielt innad i Oslo finner vi sterke konsentrasjoner. Barnefattigdommen i storbyene er konsentrert i områder med svake levekår og konsentrasjon av andre nærmiljøbyrder. Med bakgrunn i norsk og internasjonal litteratur drøfter vi i denne rapporten hvilken betydning det har å vokse opp i denne typen nabolag, og påviser eksistensen av negative nabolagseffekter på barn og unges sosiale mobilitet og livssjanser. Barn som derimot vokser opp i nabolag med konsentrasjoner av en rekke nærmiljøgoder ser ut til å dra fordeler av dette gjennom å tilegne seg samfunnsnyttig sosial og kulturell kapital. Samlet bidrar disse romlige ulikhetene til å reprodusere sosial ulikhet i det norske samfunnet.

Emneord

Nabolagseffekter
barnefattigdom
oppvekst
livssjanser
segregasjon

Forord

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) ønsket å styrke kunnskapen om nabolageffekter og nabolagets betydning for utviklingen av ulike kapitalformer for barn og unge generelt, og barn og unge i lavinntektsfamilier spesielt. Et viktig bakteppe for dette er at andelen barn som vokser opp i familier med vedvarende lavinntekt er økende, og at barn med innvandrerbakgrunn nå utgjør godt over halvparten av alle barn i lavinntektsgruppen (Epland og Kirkeberg 2017). En annen viktig begrunnelse var at sentrale kontekster i barns liv, som familie og skole, har vært gjenstand for mye forskning og at funnene herfra er relativt godt kjent. Nabolaget – eller oppvekststedet – som en sentral arena i barn og unges liv er imidlertid mindre studert og kunnskapen fra de studiene som er gjennomført er i mindre grad allment kjent.

I den forbindelse gav Bufdir AFI oppdraget med å utarbeide et kunnskapsgrunnlag om dette temaet med hovedvekt på en gjennomgang og drøfting av eksisterende norsk og internasjonal kunnskap på feltet. Arbeidet med prosjektet har pågått fra slutten av mars til juli 2017, og har bestått av litteratursøk, enkle analyser av foreliggende data om barn i lavinntektsfamilier og sammenfatning av eksisterende litteratur. Vi takker Stian Carstens Bendiksen og Kristina Rolstad Nordlund i Bufdir for konstruktivt og godt samarbeid underveis i prosessen, og Aina Landsverk Hagen ved AFI for kvalitetssikring og gode innspill.

Arbeidsforskningsinstituttet, august 2017

Ingar Brattbakk (prosjektleder)

Bengt Andersen

Innhold

Forord

Sammendrag

1. Introduksjon – nabolagets betydning for barn og unge.....	1
2. Byenes sosiale geografi – sosioøkonomisk og etnisk segregasjon.....	6
2.1 Sosioøkonomisk og etnisk segregasjon i norske storbyer.....	6
2.2 Geografisk variasjon i barnefattigdom i Norge.....	11
3. Nabolagseffekter – hvordan oppstår de?.....	18
3.1 Sosiale relasjoner internt i området.....	18
3.2 Eksterne forhold.....	21
3.3 Hvilke grupper påvirkes sterkest av nabolaget?.....	23
3.4 Differensierte effekter og selektive mekanismer - foreldremediering.....	24
3.5 Nabolagets betydning for barn og unges sosiale, kulturelle og økonomiske kapital.....	25
3.6 Avansert marginalisering og norske storbyer i et internasjonalt perspektiv.....	28
4. Nabolagseffekter – hvordan påvirkes barn og unges livssjanser av nabolaget?.....	30
4.1 Internasjonale studier av nabolagseffekter.....	31
4.2 Norske studier av nabolagseffekter.....	32
4.3 Nabolagets betydning for ungdoms sosiale mobilitet i Oslo.....	33
4.4 Kvalitative nabolagsstudier.....	36
5. Nabolagseffekter – hva vet vi og kan negative effekter motvirkes?.....	46
5.1 Hva vet vi om nabolagseffekter for barn og unge i Norge?.....	46
5.2 Hva kan gjøres for å motvirke negative effekter av nabolaget for barn og unge?.....	51
Litteratur.....	59

Sammendrag

Bakgrunn

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) ønsker å styrke kunnskapen om nabolageffekter og nabolagets betydning i Norge for utviklingen av ulike kapitalformer for barn og unge generelt, og barn og unge i lavinntektsfamilier spesielt. Et viktig bakteppe for dette er at andelen barn som vokser opp i familier med vedvarende lavinntekt er økende i Norge, og at barn med innvandrerbakgrunn nå utgjør godt over halvparten av alle barn i lavinntektsgruppen (Epland og Kirkeberg 2017). En annen viktig begrunnelse er at sentrale kontekster i barns liv, som familie og skole, har vært gjenstand for mye forskning og at funnene herfra er relativt godt kjent. Nabolaget – eller oppvekststedet – som en sentral arena i barn og unges liv er imidlertid mindre studert, særlig nasjonalt, og kunnskapen fra de studiene som er gjennomført er i mindre grad allment kjent. Arbeidsforskningsinstituttet (AFI) har på oppdrag fra Bufdir utarbeidet et kunnskapsgrunnlag med hovedvekt på en gjennomgang og drøfting av eksisterende norsk, og et utvalg av internasjonal, kunnskap på feltet. I tillegg er det foretatt noen enkle analyser av foreliggende data om bosettingsmønsteret til fattige barnefamilier.

Nabolagets rolle for barn og unge

Nabolaget er en viktig arena for barn og unge, og det er utbredt enighet om at det utgjør en sentral del av oppvekstmiljøet og har betydning for deres utvikling. Ulike lokalmiljø gir ulike muligheter for barn og unge, og nabolaget kan både være en ressurs og en utfordring. Med nabolaget mener vi et lokalt miljø som består av materielle, sosiale og organisatoriske strukturer. Nabolag brukes ofte synonymt med nærmiljø og lokalsamfunn. Barn og unge er i formativ alder og tilbringer – på tross av en mer organisert og digital oppvekst – som regel mye tid i nabolaget: de lever lokale liv. På grunn av prinsippet om nærskolering i Norge er grunnskoler ofte fysisk lokalisert i nabolaget og sosialt sett tett sammenvevd med nærmiljøet – det samme gjelder en rekke organiserte fritidsaktiviteter. Samlet sett, er nabolaget dermed en viktig arena der barn blir kjent med andre og lærer alt fra viktige kulturelle koder via grunnleggende idrettsferdigheter til mer avansert «akademisk» kunnskap. Nabolaget kan med andre ord være en viktig arena for utvikling av sosial og kulturell kapital, men kan også være en arena der man *ikke* får tilegnet seg den avgjørende kulturelle kapitalen eller der man blir del av «feil» gruppe.

Nabolagets rolle for barn og unge er hovedtemaet i denne rapporten, og vi fordypet oss i spørsmål som: Hvor viktig er nabolaget for hvordan barn og unge lykkes videre i livet? Hvilke ressurser finnes, eller mangler, i de nære omgivelsene utenfor hjemmets fire vegger som har betydning for unges livssjanser? Hvilke goder og byrder i nærmiljøet kan tenkes å påvirke barn og unges mulighetsrom? Nabolageffekter er et begrep som favner ideen om at trekk ved oppvekststedet til barn og unge kan ha innflytelse på deres mulighetsrom og livssjanser: Hva *gjør* nabolaget med de som bor der? Og hva er det egentlig som påvirker oss i nabolaget – hvilke mekanismer er det som kan opptre?

Nabolaget påvirker barn og unges livssjanser og mulighetsrom

Internasjonale og norske studier viser at barn og unges livssjanser og fremtidsmuligheter påvirkes av nabolaget de vokser opp i, både i positiv og negativ retning. Det er tydelig påvist at mens noen får drahjelp av oppvekststedet sitt får andre redusert sine muligheter. I denne sammenhengen er vi mest opptatt av de negative effektene fordi kunnskap om disse er sentralt hvis man ønsker å motvirke dem. Hvor stor ulempe er det å vokse opp i utsatte nabolag? Forskningen viser at det å bo i et område med

mange naboer som har dårlige levekår, lav inntekt og utdanning kan redusere ens livssjanser. Foreldrenes og familiens ressurser – oftest omtalt som sosial bakgrunn – har absolutt størst betydning for barn og unges livssjanser, men denne rapporten viser at andre arenaer som skole og nabolag har begge signifikante eller klare effekter på barnas utvikling og sosiale mobilitet.

Fattige eller utsatte nabolag er dermed ett av flere elementer som bidrar til reproduksjon av sosial ulikhet i samfunnet ved at det hemmer sosial mobilitet. Samtlige norske studier finner tydelige, men moderate, effekter på barn og unges sosiale mobilitet. Den gjennomsnittlige negative effekten fra nabolaget for det enkelte individ er relativt liten eller moderat, men fordi det omfatter så mange barn og unge er samfunnseffekten betydelig. Det er i første rekke trekk ved beboersammensetningen de fleste studiene har tatt for seg, og de har funnet at dette påvirker barn og unge. Det er så langt gjort relativt få kvantitative studier av nabolageffekter for barn og unge i norske nabolag, og de fleste er gjort i en storbykontekst; Oslo. Konklusjonen i denne rapporten gjelder derfor først og fremst for hovedstadens barn og unge og deres oppvekstmiljøer. Det er imidlertid liten grunn til å tro at dette kun er et Oslo-fenomen. Denne konklusjonen baserer seg på at det er påvist effekter langs hele skalaen av nabolag i Oslo, samt at én norsk studie påviser effekter fra nabolag over hele landet. I tillegg finner flere svenske studier nabolageffekter i mellomstore svenske byer og fra nabolag over hele Sverige.

Flere ferske svenske studier avgrenser utbredelsen av det geografiske nabolaget rundt hver enkelt beboer på en bedre måte ved å trekke en sirkel rundt hvert individ, noe som gjør at man mer presist kan studere hvilken innvirkning de nærmeste naboene har. Resultatene herfra viser betydelig sterkere nabolageffekter enn det som kommer fram i de øvrige studier som benytter større, og forhåndsdefinerte, statistiske geografiske enheter (som grunnkretser). Vi tror dette tegner et riktigere bilde av virkeligheten – et bilde som også støttes av kvalitative studier og av folks erfaring og umiddelbare magefølelse: Bostedet former oss som mennesker. Det betyr ikke at bostedet har større betydning enn sosiale kontekster som familie, eller skoler og vennenettverk utenfor nærmiljøet, men at bostedet i likhet med – og i samspill med disse – spiller en rolle for mulighetsrommet og livssjansene våre. Særlig gjelder dette for barn og unge, og i størst grad for barn og unge i lavinntektsfamilier.

Ulike grupper av barn og unge påvirkes ulikt av nabolaget

Forskningen viser også at hvordan barn påvirkes av nabolaget sitt varierer ut fra deres alder, kjønn, sosioøkonomiske posisjon og etnisitet. Gutter påvirkes gjennomgående i sterkere grad enn jenter. Hovedforklaringen på dette er at gutter jevnt over er mer ute i nærområdet og har en sterkere lokal tilknytning enn jenter. Effektene varierer også med alder. Barnas påvirkning henger sammen med i hvor stor grad de «utsettes» for nabolaget: de minste barna påvirkes minst, men fra førskolealder og oppover påvirkes barna i økende grad i takt med at deres aksjonsradius utvides og med økende bruk av lokale lekeplasser og institusjoner som barnehage, skole og fritidstilbud. Aksjonsradiusen deres utvides ytterligere i tenårene, og dermed blir de også påvirket av nabolag med større utstrekning, noe som er påvist for Oslo. I USA er det påvist tydelige positive effekter for barn i fattige familier av å skifte til et bedre nabolag, og jo tidligere barna eksponeres for et bedre nabolag desto sterkere var deres sosiale mobilitet. I hvilken grad amerikanske funn har overføringsverdi til det norske samfunnet, er usikkert. I studier av nabolageffekter eller i dybdestudier av enkelte nabolag, så er det sosiale, kulturelle og materielle (boligstruktur, uterom med mer) dimensjoner man tar for seg. Siden norske byer i stor grad er sosialt, kulturelt og materielt forskjellig fra amerikanske byer, er altså overføringsverdien ikke gitt. Likevel ser vi det som relevant å trekke på tankegods og funn herfra når vi vurderer norske og europeiske studier.

Barn og unge fra familier med lavere sosioøkonomisk posisjon påvirkes sterkere av nabolaget enn de som kommer fra hjem hvor foreldrene har høyere utdanning og inntekt. Dette er et særlig viktig funn med tanke på situasjonen til barn og unge fra fattige familier – som også ofte bor områder med et mer krevende oppvekstmiljø. De fattigste barnefamiliene er i større grad enn andre prisgitt de rimeligste boområdene, og områder med høy andel kommunale og private utleieboliger. Et viktig funn, særlig for større byer, er derfor at mange barn i fattige familier i tillegg til å få med seg mindre ressurser hjemmefra i tillegg ofte er utsatt for en høyere grad av kollektiv ressursfattigdom i nærmiljøet sitt – blant annet i form av høyere andel utsatte naboer og dårligere fysisk utemiljø – enn andre barn.

Nabolaget påvirker utviklingen av barn og unges sosiale, kulturelle og økonomiske kapital

Nabolaget med alle dets institusjoner og sosiale andre (som venner og andre rollemodeller) er en arena for læring og kommunikasjon der sosiale relasjoner og nettverk utvikles, vedlikeholdes, utvides eller brytes. Nabolaget representerer dermed et mulighetsrom for å utvikle ulike former for kapital – sosial, kulturell og økonomisk – som barn og unge enten kan profitte på eller som kan bli en hemsko for dem. En viktig grunnforståelse handler om at kapital kan forstås som ressurser som er konverterbare; de kan anvendes for å oppnå noe annet.

Det er en tett kobling mellom nabolagseffekter og utviklingen av ulike kapitalformer med basis i nærmiljøet. Den sosiale kapitalen barn og unge får gjennom lokale nettverk i nabolaget kan gi tilgang til ressurser i form av nyttig informasjon, kjennskap til og kunnskap om for eksempel utdannings- og arbeidsmuligheter. Mangelen på slik sosial kapital i nabolaget, eller sosial kapital som virker begrensende i form av marginaliserte grupper eller «dårlige miljøer» med fare for rekruttering til kriminelle aktiviteter, kan altså bidra til å redusere mulighetsrommet for barn og unge. Det samme gjelder tilegnelsen av kulturell kapital som for eksempel språk, kunnskaper, ambisjoner og generelle sosiokulturelle ferdigheter som alle er tett knyttet til oppvekstmiljø og sosialisering. Flere studier peker på at trekk ved nabolaget påvirker mulighetene til å lykkes i utdanningssystemet og dermed tilgang til jobber og økonomiske goder. I utsatte områder eller for personer fra marginaliserte og stigmatiserte grupper, kan manglende kulturell kapital - det vil si, i liten grad beherske storsamfunnets rådende eller legitime kultur – ha stor betydning for barn og unges livssjanser. Den ulike fordelingen av kulturell kapital spiller derfor en sentral rolle i reproduksjonen av sosial ulikhet i samfunnet. Den økonomiske kapitalen henger tett sammen med, og avhenger ofte, av tilgang til sosial og kulturell kapital. I tillegg kan nabolaget gi ulik grad av lokale jobbmuligheter for ungdom som både kan gi dem tilgang til økonomisk kapital her og nå, samt være viktige for å bygge en CV som styrker jobbsjansene senere i livet. Kapitalen man får med seg fra oppvekststedet tar man med seg videre i livet, og kan få betydning for hvordan man lykkes som voksen gjennom fremtidig nettverksbygging og inkludering i samfunnet. Den påvirker med andre ord den sosiale mobiliteten.

At det i noen nabolag forekommer mekanismer som gir negative utfall, er imidlertid ikke det samme som å si at nabolag med de sterkeste negative effektene er svært dårlige steder å bo, eller at områdene er preget av håpløshet og ekstreme forhold. Ei heller betyr det at beboerne bare er passive ofre for uheldige omstendigheter. Dette er en forståelse som lett går tapt både i medias fremstilling og i mye av forskningen på feltet. Tvert imot ser det ut til at mange av beboerne i disse områdene har et aktivt forhold til uheldige sider ved nabolaget sitt, og at de har strategier for å motvirke dette. Selv om vi ikke skal underslå at noen beboere kan «føle seg fanget» i området sitt fordi de mangler ressurser og muligheter til å finne et annet, og bedre, bosted, er det viktig å understreke at studier samtidig viser at de fleste trives godt og har en sterk tilhørighet til sitt nabolag. I tillegg tilbringer en god del barn og unge

også store deler av dagen i andre områder enn der de bor. Dessuten er det også slik at i «utsatte» områder i en by som Oslo, er det fortsatt mange beboere som har økonomi til å flytte, og som gjør det ettersom barna vokser til. Vi snakker om kompliserte og sammensatte prosesser.

Fattige barnefamiliers bosettingsmønster

Hvert tiende barn i Norge vokser opp i en husholdning som er fattig over tid, og den geografiske variasjonen mellom fylker, kommuner og internt i de største byene er relativt stor. Siden barnefattigdommen er særlig høy blant visse innvandrergupper med bestemte landbakgrunner henger den også nøye sammen med den etniske segregasjonen; hvordan ulike etniske grupper er fordelt eller konsentrert i byrommet. Samtidig er det verdt å minne om at nesten halvparten av barna i lavinntektsfamilier er etnisk norske. Vi vil understreke at det å vokse opp i familier med lavinntekt ikke nødvendigvis betyr et liv i fattigdom, men at risikoen for fattigdom er betydelig høyere blant disse. Vi veksler dessuten mellom disse begrepene for å variere språkbruken.

Barnefattigdommen har relativt høy utbredelse i storbyene, og hvert femte barn her – som utgjør om lag 18 500 av landets 98 000 barn i fattige familier – bor i Oslo. Over halvparten av barna som lever i familier som er fattige over tid bor i 29 av landets 426 kommuner, av disse er det kun tre kommuner som ikke befinner seg på Sør- og Østlandet. Oslo, Drammen og flere av byene i Østfold og Telemark skiller seg ut med høy andel barnefattigdom. Samtidig er det verdt å merke seg at konsentrasjonen av barnefattigdom i visse bydeler i Oslo er betydelig både målt i antall og andel. Én av bydelene i Oslo har like mange barn i fattige familier som hele Trondheim kommune til sammen, og fire av bydelene i Oslo har hver for seg betydelig flere barn i fattige familier enn totalen i Stavanger.

Vi har også studert forekomsten av barnefattigdom i Oslos 92 delbydeler, som i størrelse grovt sett tilsvarer det mange vil tenke på som byens nabolag. Variasjonen mellom disse delbydelene i Oslo er uvanlig sterk, den varierer fra 2,4 prosent i ett av nabolagene i Bydel Vestre Aker i ytre by vest til 63,7 prosent i ett av nabolagene i Bydel Gamle Oslo i indre by øst. Andelen ligger dessuten mange steder *betydelig* høyere enn for bydeler og byen som helhet, og altså 5-6 ganger så høyt som gjennomsnittet for landet. Med tanke på at dette er svært tettbygde områder innenfor avgrensede arealer vil en slik konsentrasjon i seg selv potensielt kunne ha helt særskilte utfordringer knyttet til nabolageffekter.

Kunnskapsbehovet om nabolagets rolle for barn og unge er fortsatt stort, og omfatter studier både i og utenfor de største byene og en rekke temaer. For å tette det identifiserte norske kunnskapshullet, er det behov for en sterkere satsning på byforskning som tar for seg sosiale og kulturelle prosesser i byene og relasjonen mellom beboere og bosted. For å styrke forskningen er det samtidig behov for å bedre tilgangen til en rekke eksisterende datasett på lavt geografisk nivå, og at registerdata suppleres med omfattende surveydata om beboernes preferanser, holdninger og atferd knyttet til nærmiljøet, samt lokale data om nabolagskvaliteter som tjenestetilbud, organisasjoner og fysiske forhold.

Mulige løsninger. Er det mulig å motvirke negative effekter av nabolaget?

Kompleksiteten i nabolagsprosessene – som forsterkes av befolkningens flyttemønstre – tilsier at det er behov for et bredt spekter av tiltak fra overordnet politisk nivå og ned til mikroforhold i nabolaget. Jo mindre den sosiale ulikheten mellom individer og grupper er, desto mindre ulikhet vil det være mellom geografiske områder. De aller viktigste tiltakene er derfor å gjøre noe med den grunnleggende omfordelingen og tilgangen til samfunnets ressurser gjennom nasjonal politikk innenfor familie-, oppvekst- og utdanningspolitikk, makroøkonomisk- og arbeidsmarkedspolitikk, skattepolitikk- og inntekts-

overføringer og ikke minst boligpolitikk samt helse-, omsorgs- og forbrukspolitikk. Det er på disse politikkfeltene det viktigste grunnlaget for å motvirke barnefattigdom og uheldige oppvekstvilkår legges. Den omfordelende velferdsstaten ser ut til å motvirke fremveksten av svært «dårlige» nabolag og har kompensert for en del av forskjellene mellom «gode» og «dårlige» nabolag i Norge. Det er satt inn en rekke konkrete tiltak som kan bidra til å dempe segregasjonen og ulikheten mellom nabolag i utgangspunktet, og til å bøte på konsekvensene der ulikhet mellom områder oppstår.

Bolig-, by- og planpolitikken er sentral for å forsøke å skape sosialt blandede nabolag, styrke den materielle, sosiale og organisatoriske strukturen i nabolagene og sørge for spredning av kommunale boliger og utsatte hushold. Et sentralt virkemiddel er omfordelingsmodeller som statens inntektssystem for kommunene og modeller for fordeling av midler mellom bydeler/områder internt i de største kommunene etter gitte kriterier knyttet til befolkningens demografi og levekår. I tillegg er det behov for steds- og nabolagspolitikk – ofte omtalt som områderettet innsats – som retter seg mot utsatte områder hvor ulike aktører og sektorer samarbeider på tvers over en gitt tidsperiode for å bedre levekårene og styrke nabolagskvaliteter og tjenester. Satsingene har blant annet omfattet barnehager, skoler, fritidstilbud, bomiljø og uterom.

I regjeringens strategi mot barnefattigdom vil en rekke av de foreslåtte tiltakene kunne bidra til å styrke viktige nærmiljøarenaer for barn og unge, men basert på funnene i denne rapporten ser vi samtidig behov for tydeligere grep både når det gjelder grunnleggende inntektssikring og overordnet bolig-, plan- og byutviklingspolitikk som kan bidra til mer blandede nabolag, bedre boforhold og en jevnere geografisk fordeling av byrder og goder i utgangspunktet, slik at behovet for lindrende tiltak reduseres.

1. Introduksjon – nabolagets betydning for barn og unge

Nabolaget er en viktig arena for barn og unge, og det er utbredt enighet om at det utgjør en sentral del av oppvekstmiljøet som har betydning for barn og unges utvikling. Ulike lokalmiljø vil gi ulike muligheter for utfoldelse og sosialt samvær, og tilbudet av fritidstilbud, tilrettelagte uteområder, kulturtilbud påvirker barn og unges utfoldelse og kan samtidig bidra til å skape identitet og tilhørighet til nabolaget (Bufdir 2016). Men hva mener vi egentlig med nabolag, eller lokalmiljø, og hvor mye betyr det?

Nabolaget kan forstås som et lokalt miljø med et eget sosialt «klima» og en egen identitet (Brattbakk & Wessel 2017), der det «umiddelbare nabolaget» er nære omgivelser som vi sanser og forholder oss aktivt til (Andersen m fl 2017). Nabolag brukes ofte synonymt med nærmiljø og lokalsamfunn, og overlapper dermed i stor grad med det som på engelsk omtales som «community» (Andersen 2001). I et essay forsøker Clarke (2014) å svare på hvorfor nettopp «community» har opptatt så mange samfunnsforskere. Noe av grunnen er, hevder han, at «community» forbindes med det *lokale* eller *lokalitet*: Lokaliseringen av tette sosiale bånd mellom mennesker. «Community» er stedet folk lever og handler («act»), den lokale kulturen som former oss som subjekter eller aktører, og en form for særegenhet som markerer en arena der lokalitet, interesser og identitet er forskjellig fra omverdenen. Med andre ord, så kan et nabolag forstått som «community» også være en lærings- og sosialiseringsarena. Den norske sosiologen Schiefloe hevder at «nærmiljøet» avgrenser området for aktiviteter og relasjoner som har boligen som utgangspunkt, og kan forstås som en arena som dannes av materielle, sosiale og organisatoriske strukturer (Schiefloe 1985). Den materielle strukturen består av fysiske omgivelser; naturlige og menneskeskapte. Sosiale relasjoner, gruppedannelser, samhandling, normer, språk og omgangsformer danner den sosiale strukturen, mens den organisatoriske strukturen består av lokale institusjoner, tjenestetilbud, næringsliv og sivilsamfunnets organisasjoner og lag. De tre strukturene er delvis tett innvevd i hverandre. Den organisatoriske strukturen, som for eksempel en skole eller et bydelshus, kan sees som fysiske anlegg som inngår i den materielle strukturen og sosiale aktiviteter som undervisning og foreningsvirksomhet som finner sted der, inngår i den sosiale strukturen.

Når det er sagt, så kan et bestemt nabolag som et sted eller (et potensielt) lokalt sosialt fellesskap, bli forstått eller vurdert ulikt av beboerne. Studier viser at geografisk avgrensede «nabolag» også kan ha lite faktisk naboskap, det kan være ulik grad av sosial deltakelse og en rekke ulike ideer om hva «nabolaget» eller «nærmiljøet» er – eller hvem som hører til og hvor grensene går (Andersen 2001; 2008; 2014; Dennis 1969; Gans; 1969; Robbins, 2005).

Det er også sentralt å påpeke at trekk og kvaliteter ved nabolag varierer svært mye etter hvor i Norge man befinner seg. Fysiske omgivelser, sosialt miljø og organisatoriske strukturer vil for eksempel være svært ulike i ei lita bygd på Vestlandet, i en mellomstor by i Trøndelag (Brattbakk 1999 og Brattbakk m fl 2000) og i indre by i Oslo (Andersen m fl 2017). Forskjellene kan handle om beboersammensetning, hvor tett man bor, ressurstilgangen og kvaliteten på det offentlige tjenestetilbudet og graden av foreningsvirksomhet og frivillig innsats fra sivilsamfunnet. Summen av disse forholdene på hvert enkelt sted vil variere betydelig, og dermed varierer også hva nabolaget kan tilby barn og unge av mulighetsrom. Forskjellene mellom by og land er åpenbare, og så langt er det storbyenes nabolag som er mest studert ut fra en tanke om at det er særlig her ressursfattige og utsatte nabolag dannes, og at disse potensielt sett representerer de største utfordringene for barn og unges oppvekstmiljø.

Barn og unge er i formativ alder og tilbringer som regel mye tid i nabolaget: de lever sine liv lokalt. Derfor er nærmiljøet en særlig viktig arena for denne aldersgruppen. Samtidig har mange barn og unge en mer organisert og digital oppvekst (Bakken 2016) hvor mye tid tilbringes på skolen i ordinær undervisning og skolefritidsordninger, økende grad av organiserte fritidsaktiviteter og mer tid hjemme med dataspill og sosiale medier. Dette innebærer i praksis at mye av dagen tilbringes i boligen eller utenfor selve «nabolaget» – noe som ikke bare gjelder barn, men, som Park (1984) påpekte allerede i 1925, i høy grad også voksne (Andersen, 2001; 2014; Gullestad, 2002; Hannerz, 1980). Om vi holder oss til barnas hverdag, så er skole, fritidsaktiviteter og den digitale verden ofte tett sammenvevd med nabolaget og vennene som bor der. Å invitere med venner hjem har også ofte en kobling til nabolaget fordi det er venner man har fått gjennom nærskolen, lokale fritidsaktiviteter eller møtt på lekeplassen. Samtidig er det en sosioøkonomisk slagside her fordi mange barn i lavinntektsfamilier bor trangt og ikke har mulighet til dette.

Nabolaget som arena for sosialisering og utvikling av kapital

Umiddelbart tenker de fleste på familien som den viktigste primære sosialiseringsarenaen for barn og unge, og skolen som den viktigste sekundære sosialiseringsarenaen. Begge disse arenaene er godt studert både internasjonalt og nasjonalt, og kunnskapsgrunnlaget er omfattende. Andre sekundære arenaer som er mindre studert – særlig med omfattende kvantitative studier – omfatter nabolag og jevnaldrende venner. Før vi trenger dypere inn i dette vil vi slå fast at forskningen entydig påpeker at det er foreldrenes og familiens ressurser – oftest omtalt som sosial bakgrunn – som har størst betydning for barn og unges livssjanser og mulighetsrom. Den primære sosialiseringsarenaen som utgjøres av hjemmesfæren betyr altså definitivt mest. Spørsmålet blir dermed hvor stor betydning sekundære sosialiseringsarenaer som skole og nabolag har, og den relative fordelingen mellom disse. Skolens rolle for barn og unges utvikling og sosiale mobilitet er et godt etablert og svært omfattende forskningsfelt. Nyere forskning fra Oslo, antyder imidlertid at Oslo-skolen i begrenset grad bidrar til sosial mobilitet. Tvert imot kan det være at Oslo-skolen snarere bidrar til økende sosial ulikhet (Hansen, 2017). Nabolagets rolle er mindre studert, men er et forskningsfelt i sterkt vekst. Relasjonen mellom skole og nabolag er også relativt lite studert, selv om det finnes noen studier også her. I utdanningssystemer som det norske hvor de fleste barn og unge går på nærskolen sin er skole og nabolag ofte sterkt sammenvevd. Her spiller skolen en sentral rolle i lokalsamfunnet, og nabolagets øvrige institusjoner, organisasjoner og lag har som regel tette bånd til skolen.

Nabolaget med alle dets institusjoner og sosiale andre (som venner og andre rollemodeller) er, som nevnt, en arena for læring og kommunikasjon der sosiale relasjoner og nettverk utvikles, vedlikeholdes, utvides eller brytes. Nabolaget representerer et mulighetsrom for å utvikle ulike former for kapital – sosial, kulturell og økonomisk – som barn og unge enten kan profitte på eller som kan bli en hemsko for dem. De ulike kapitalformene kan, som vi drøfter i kapittel 3.5, forstås på ulike måter, men en viktig grunnforståelse handler om at kapital kan forstås som ressurser som er konverterbare; de kan anvendes for å oppnå noe annet. Vi vil senere drøfte flere teoretikers syn på kapital, men her vil vi nøye oss med en kort gjennomgang basert på den franske sosiologen Pierre Bourdieus forståelse, slik hans perspektiver er oppsummert eller fortolket av Schiefloe (2015). Bourdieu har utviklet forståelsen av og diskutert en rekke ulike kapitalformer i flere arbeider.¹

¹ Blant annet i «Distinksjonen» (eng: «Distinction», Bourdieu, 1984), eller for eksempel i «Outline of a Theory of Practice» (Bourdieu, 1977). For leseren av denne rapporten, vil kanskje særlig essay som «The Order of Things» og «Site Effects» være av spesiell interesse (Bourdieu, 1999a; b). Andersen (2014) har blant annet sett hen til sistnevnte essays i en analyse

Kjernen i begrepet *sosial kapital* handler om sosiale relasjoner og nettverk som fungerer som ressurser for enkeltindivider eller for en gruppe, for eksempel et lokalsamfunn. Den sosiale kapitalen barn og unge får gjennom nettverk kan gi tilgang til ressurser i form av nyttig informasjon, kjennskap til og kunnskap om for eksempel utdannings- og arbeidsmuligheter. Nettverk kan være svært avgjørende for å skaffe seg jobb. Men sosiale nettverk kan også være begrensende i tilfeller hvor det er snakk om marginaliserte grupper eller «dårlige miljøer» med fare for rekruttering til kriminelle aktiviteter.

Kulturell kapital dreier seg om ressurser som språk, atferdsformer, kunnskaper, ambisjoner og generelle sosiokulturelle ferdigheter som alle er tett knyttet til oppvekstmiljø og sosialisering. Den kulturelle kapitalen har særlig betydning for mulighetene til å lykkes i utdanningssystemet og dermed tilgang til jobber og økonomiske goder. I «utsatte» områder eller for personer fra marginaliserte og stigmatiserte grupper, kan manglende kulturell kapital (det vil si, i liten grad beherske storsamfunnets rådende eller «legitime kultur», (Ljunggren & Andersen, 2014, s. 307) ha stor betydning for ens livssjanser, i tillegg til å ha lite av økonomisk kapital (Bourdieu, 1999a). Den ulike fordelingen av kulturell kapital spiller derfor en sentral rolle i reproduksjonen av sosial ulikhet i samfunnet.

Økonomisk kapital er verdier som direkte kan konverteres til penger og konsum. Som vist ovenfor vil det for eksempel være stor variasjon i hvordan trekk ved nabolaget gir tilgang til sosial og kulturell kapital som i neste omgang kan omdannes til økonomisk kapital, primært gjennom tilgang til jobber senere i livet. Nabolaget kan også i ulik grad gi lokale jobbmuligheter for ungdom som både kan gi dem tilgang til økonomisk kapital her og nå, samt være viktige for å bygge en CV som styrker jobbsjansene senere i livet.

I denne rapporten er det nabolagets rolle for barn og unge som er hovedtemaet, og vi fordyper oss i spørsmål som: Hvor viktig er nabolaget for hvordan barn og unge lykkes videre i livet? Hvilke ressurser finnes, eller mangler, i de nære omgivelsene utenfor hjemmets fire vegger som har betydning for unges livssjanser? Hvilke goder og byrder i nærmiljøet kan tenkes å påvirke barn og unges mulighetsrom?

Nabolagets rolle for barn i fattige familier

Å forstå betydningen av oppvekststedet er viktig for barn og unge generelt, og for barn og unge som vokser opp i familier med vedvarende lavinntekt eller familier som er utsatte på andre måter spesielt. Barn og unge fra fattige og utsatte familier er i en særlig sårbar posisjon, og kvaliteter ved arenaer utenfor hjemmet kan tenkes å være mer avgjørende for deres mulighetsrom. De sekundære sosialiseringarenaene – som skole og nabolag – kan potensielt ha større betydning både i positiv og negativ retning, og dermed *potensielt* spille en sterkere kompenserende rolle. Når de individuelle ressursene i familien er svakere kan de kollektive ressursene i nærmiljøet tenkes å være viktigere for de unges utvikling. Et særlig viktig bakteppe i så måte er at andelen barn som vokser opp i familier med vedvarende lavinntekt er økende i Norge (Epland og Kirkeberg 2017).

Vi vil ikke her drøfte inngående hva fattigdom er, men lene oss til de forståelsene som er mest utbredt og omforent i europeisk og norsk forskning og samfunnsliv. Det er vanlig å ha en forståelse av fattigdom som et relativt fenomen, og i likhet med mange andre vil vi vise til den britiske forskeren Townsends definisjon fra 1979:

av segregasjon og nabolagenes sosiale betydning i Oslo, mens Ljunggren og Andersen (2014) er de som mest systematisk har benyttet deler av Bourdieus teoretiske rammeverk i analysen av sosioøkonomisk (klasse-) segregasjon i Oslo.

«Familier og grupper i befolkningen kan sies å være fattige hvis de mangler ressurser til å skaffe seg den diett, delta i aktivitetene, ha den levestandard og de forbruksgoder som er vanlige, eller i det minste bredt akseptert i det samfunnet de lever i» (Townsend 1979).

I tillegg til å se på fattigdom som et relativt fenomen der det handler om å ha tilgang til det som er «vanlig, eller i det minste bredt akseptert i samfunnet de lever i», inkluderer denne definisjonen særlig to forhold som er særlig relevant for nabolaget. Det første handler om ressurser til «å delta i aktiviteter» som for eksempel kan omfatte fritidsaktiviteter og andre arenaer i nærmiljøet. Det andre er å ha en viss levestandard som kan omfatte boligen i seg selv, samt det helt nære bomiljø og det mer utvidede nærmiljøet, som bør ha kvaliteter på et visst akseptabelt nivå.

Det foreligger relativt mye forskning på barnefattigdom i Norge (for en oversikt se Fløtten (red.) 2009, Fløtten & Nielsen, 2015). Noen av studiene berører geografisk variasjon i barnefattigdom (Nadim & Nielsen 2009), trekk ved boforholdene (Nielsen 2011, Sandbæk & Pedersen (red.) 2010) og i tillegg nabolaget (Skog Hansen, & Lescher-Nuland 2011, Turner & Stefansen 2012), og deltakelse i fritidsaktiviteter (Stefansen 2004). På tross av at disse studiene gir et visst innblikk i nabolagets betydning for barn og unge i Norge er kunnskapen på feltet fortsatt relativt begrenset, og det gjelder særlig studier som tar for seg nabolaget som en viktig oppvekstarena.

Hvert tiende barn vokser opp i en husholdning som er fattig over tid (Epland og Kirkeberg 2017). Fra 2001 til 2015 er andelen barn under 18 år i fattige familier tredoblet på landsbasis. Særlig i årene 2001 til 2004 var økningen sterk – fra 3,3 prosent til 7,2 prosent. Barn med innvandrerbakgrunn utgjør i 2015 godt over halvparten av alle barn i lavinntektsgruppen, og det er i denne gruppen økningen har vært sterkest. Samtidig er det viktig å minne om at nesten halvparten har majoritetsbakgrunn og at det også har vært økning i denne gruppen. Det er stor variasjon mellom innvandrergrupper etter landbakgrunn. Andelen barn med somalisk bakgrunn som tilhørte en familie med vedvarende lavinntekt er særlig høy, fulgt av barn med bakgrunn fra Syria, Irak, Eritrea og Afghanistan. Deretter følger barn med bakgrunn fra Pakistan og Marokko. Når vi samtidig vet at en økende segregasjon i storbyene (Ljunggren og Andersen 2017, Wessel 2017) gir sterkere konsentrasjon av befolkningen etter sosioøkonomiske og etniske skillelinjer, tyder mye på at de interne oppvekststedene i storbyene blir mer ulike. Spriket mellom nabolagenes kvaliteter og hva de tilbyr den oppvoksende slekt ser ut til å øke.

Når det gjelder den etniske dimensjonen vil vi i rapporten benytte oss av det etablerte begrepsapparatet til SSB der man benytter landbakgrunnen til individet selv og landbakgrunnen til individets foreldre som basis for klassifisering. Innvandrere er personer som er født i utlandet av to utenlandsfødte foreldre og fire utenlandsfødte besteforeldre. Norskfødte med innvandrerforeldre er personer som er født i Norge av to utenlandsfødte foreldre og fire utenlandsfødte besteforeldre. Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre omtaler vi i rapporten som personer med innvandrings- eller minoritetsbakgrunn, og noen ganger som minoritetsnorske. Personer som ikke tilhører gruppen «innvandrere» eller «norskfødte med innvandrerforeldre» – altså som ikke har minoritetsbakgrunn – omtales av SSB som «den øvrige befolkningen», men de presiserer at denne betegnelsen bare kan brukes i omtale med de øvrige kategoriene. Vi vil omtale denne gruppen som majoritetsbefolkningen, eller majoritetsnorske.

Nabolagets rolle for barn og unges livssjanser: nabolagseffekter

Forestillingen om at bosted har betydning ser ut til å stå sterkt i befolkningen. Dette kommer klartest til uttrykk når foreldre legger sterk vekt på kvaliteter ved oppvekststed og skole, samt barnas ve og vel i sitt valg av bosted (Ljunggren og Andersen 2017, Hansen 2017, Wiborg 2017 og Andersen, Brattbakk og Dalseide 2017). At oppvekststedet har betydning for deg senere i livet, er nærmest å regne som folkevisdom.

Som vi kommer tilbake til i kapittel 2 er det mye forskning som ettertrykkelig dokumenterer at det er store interne forskjeller mellom ulike deler av de store byene i Norge.

Mange forskningsbidrag berører disse spørsmålene, og problematiserer den interne ulikheten mellom bydeler og nabolag. Mange antyder dessuten at delte byer med romlig ulikhet kan forsterke forskjellene og forverre situasjonen for beboere i visse deler av byene, mens man i andre områder får positiv drahjelp av bostedet sitt. I tråd med dette anses ulikhet mellom områder i byer, det vi kaller for segregasjon, som problematisk og som et legitimt mål for utjevningsspolitikk. Men hva er det egentlig som er problematisk? Betyr virkelig byens sosiale geografi så mye? Hvor sterkt påvirkes vi egentlig av bostedet vårt? Hva vet vi om konsekvensene av opphopning av gode og dårlige levekår mellom nabolag? Tradisjonelt har man vært opptatt av *kontekstuelle effekter* som er en form for selvforsterkende effekter på lokalt nivå, eller som Elstad sier det i sin studie av helseulikhet i Oslo: «*Hva området gjør med de som bor der.*» (Elstad, 2017). En tabloid versjon av spørsmålet kan lyde: «Blir du selv fattigere av å vokse opp i et fattig nabolag?»

Den internasjonale forskningen på nabolagseffekter, som regnes som en retning innen nabolagsforskningen, har det siste tiåret fått et enormt omfang; for eksempel gir Google Scholar over 30 000 treff på uttrykket «neighbourhood effects».

En av de sentrale ideene innenfor tenkningen om nabolagseffekter er at bestemte forhold ved oppvekststedet til barn og unge kan ha innflytelse på deres ve og vel både her og nå og i fremtiden. Utviklingen av lokale normer for hvor viktig det er å satse på skole og utdanning, kan tenkes å påvirke hvilke skolekarakterer barn og unge oppnår, og i neste omgang hvor mye utdanning de tar. Flere teorier er lansert for å forklare hvilke mekanismer eller betingelser som fører til at unge formes av trekk ved bostedet sitt. Vi vil i kapittel 3 drøfte hvilke teorier som er framsatt for å forklare hvordan nabolagseffekter oppstår. Der nest presenterer vi i kapittel 4 empiriske funn fra den kvantitative forskningen på nabolagseffekter og fra kvalitative nabolagsstudier. Vi vil i kapittel 5 først oppsummere noen hovedfunn fra den norske og internasjonale forskningen på feltet, og oppsummerer hva vi vet om slike nabolagseffekter for barn og unge i en norsk storbykontekst. Til slutt drøfter vi hva slags politikk og tiltak som kan bidra til å motvirke negative nabolagseffekter for barn og unge generelt, og for barn i fattige familier spesielt.

2. Byenes sosiale geografi – sosioøkonomisk og etnisk segregasjon

Vi starter dette kapitlet med en gjennomgang av segregasjonsmønstre i norske storbyer. Dette er fordi nabolageffekter i første rekke assosieres med områder som har et tydelig segregert bosettingsmønster, og at det også er her de fleste studier av nabolageffekter er gjennomført. Nabolageffekter er i så måte et storbyfenomen. Samtidig vil vi understreke behovet for å studere fenomenet også utenfor storbyene.

2.1 Sosioøkonomisk og etnisk segregasjon i norske storbyer

Den interne geografiske fordelingen av grupper og ressurser i storbyene har tradisjonelt vært regnet som en av de typiske storbyutfordringene (Brattbakk m. fl. 2016). Segregasjonsmønstre er påvist og godt dokumentert i samtlige norske storbyer (Aase og Dale 1976, Dale og Jørgensen 1986), og studiene oppdateres jevnlig (Wessel 1997, 1999, St. meld. nr 31 (2002-03), Sørholt og Wessel 2010, NOU 2011:14). Den sterkeste hopningen av levekårsulemper har man funnet i visse sentrumsområder og drabantbyområder. Bystørrelse og omfanget av befolkningskonsentrasjoner har betydning for styrken og utslagene av segregasjon. Videre påvirkes segregasjonen av den norske velferdsmodellen og den særegne norske eierstrukturen for boliger (Brattbakk og Hansen 2004).

I Oslo er den sosiale ulikheten og segregasjonen sterkest, og hovedstaden er derfor også mest studert (Hagen, Djuve & Vogt 1994, Barstad 1997, Wessel 2000, Bråthen m.fl. 2007, Blom 2002, 2012, Andersen 2014, Ljunggren m. fl. 2017, NOU 14, 2011). Hovedmønsteret som avtegner seg er det tydelige øst-vest-skiellet hvor indre by øst og visse drabantbyer i nordøst og sørøst tradisjonelt har hatt sterkest opphopning av levekårsulemper. Samtidig har, gentrifisering funnet sted i deler av indre by de siste tiårene (Brattbakk 1999, Sæter og Ruud, 2005, Brattbakk og Hagen m.fl. 2015), og utfordringene i enkelte drabantbyer har blitt forsterket (Hansen og Brattbakk 2005, Bråthen m fl 2007). Studier som har fokusert på Oslo-regionen og har innlemmet hovedstadens omegnskommuner har funnet nyere tendenser til hopning i enkelte områder også her (St.meld. nr 31 (2006-2007), Sørholt og Wessel 2010).

I sin studie av levekår i Oslo beskriver Bråthen m fl (2005) byens hovedmønstre langs fire dimensjoner: (1) grunnet en stor andel velhavende og ressurssterke ligger levekårene i gjennomsnitt høyt tross et klart øst-vest-skiell som har blitt forsterket av at innvandrerbefolkningen i liten grad har bosatt seg i ytre vest, (2) en relativt stor andel av befolkningen kjennetegnes av alvorlige levekårsulemper knyttet til to forhold som er delvis sammenvevde; helseproblemer og lav inntekt som følge av at man er ekskludert fra arbeid, (3) byens sosiale geografi formes særlig av de fire faktorene aldring, arbeidsmarkedstilknytning, etnisitet og flyttemønstre, og (4) selv om visse deler av indre øst fortsatt har opphopning av levekårsutfordringer har innslaget av ung, hovedsakelig hvit, middelklasse på livsfasevandring økt kraftig. Studien bekrefter en del velkjente trekk ved mange europeiske storbyer de siste tiårene; de store ulikhetene som følger av innslaget av de som har mest og minst, økt innvandring som leder til at levekårene i større grad følger etniske skillelinjer, og en sterk indre geografisk differensiering som preges av stabilitet, men samtidig en viss endring knyttet til gentriferingsprosesser i deler av indre by.

For Trondheim har flere studier vist et lappeteppemønster (Dale og Jørgensen 1986, Brattbakk, Jørgensen & Dale 2000, Trondheim kommune 2012) og for Bergen en sentrum-periferi-dimensjon (Bergen 2011). I begge disse byene justeres imidlertid mønstrene gradvis i takt med at visse sentrumsområder

gjennomgår gentrifisering. Kristiansand har også opplevd en økende sosioøkonomisk og etnisk segregasjon, særlig med en konsentrasjon av levekårsulempere i og rundt området Slettheia, hvor blant annet flere av skolekretsene har en innvandrerandel på linje med for eksempel Romsås i Oslo (Ellingsen 2012). I Stavanger er det avdekket et lappeteppemønster med visse likhetstrekk med Trondheim (Dale og Jørgensen 1986), men samtidig med den sterkeste konsentrasjonen av levekårsulempere i deler av Storhaug bydel. De samme hovedtrekkene i segregasjonsmønsteret i Stavanger er også identifisert med basis i ulike kapitalformer (Rosenlund 2000).

I en periode fant man at den sosioøkonomiske segregasjonen i norske storbyer ikke økte tross økende inntektsulikhet og innvandring, men de siste årene ser også den sosioøkonomiske segregasjonen ut til å øke igjen. Økonomiske kriser assosieres ofte med økende polarisering og segregasjon etter inntekt, og de fattigste nabolagene rammes som regel sterkest i form av økende arbeidsledighet og dalende inntektsnivå. En nylig publisert studie av utviklingen i Malmø bekrefter en slik sammenheng gjennom å sammenligne utviklingen i de mest utsatte nabolagene under den økonomiske krisen (1990-1995) med en mer stabil økonomisk periode (Andersson & Hedman 2016). Funnene viser at både inntektspolariseringen og inntektssegregasjonen økte under den økonomiske krisen. Dessuten fant man at nabolag som i utgangspunktet var fattige hadde en sterkere nedgang enn øvrige deler av regionen. Dette skyldtes både en forverret situasjon for de som bodde stabilt i et utsatt nabolag gjennom den økonomiske krisen, og ikke minst den selektive flyttingen ut og inn av områdene. Inntektsforskjellene mellom de som flyttet henholdsvis inn og ut av nabolagene, og de som ble stabilt boende var større under den økonomiske nedturen enn i den stabile perioden. Malmö har også gjennomgått en annen markant endring. Mens den utenlandskfødte befolkningen i 1960 utgjorde 5 prosent, var den i 2014 økt til 31 prosent. Befolkningsøkningen i byen er altså dominert av personer med utenlandsk bakgrunn. Om utviklingen fortsetter, vil halvparten av byens befolkning ha «innvandrerbakgrunn». Basert på en omfattende spørreundersøkelse, er det få av byens borgere (rundt en tredjedel) som mener at «innvanderne» er godt integrerte. Tillitsnivået er også relativt lavt (Salonen, 2015, s. 92). Dette tyder ikke på omfattende interetnisk, brobyggende sosial kapital, men snarere på et bysamfunn som er polarisert med spenning mellom ulike grupper (ibid.).

Det er veldokumentert at byområder som har fått en synlig innflytting av personer som ser eller oppfattes som annerledes av den «norske» befolkningen har fått et negativt stempel eller rykte. Dette gjelder spesielt Oslo og særlig fra rundt 1980-tallet (Andersen, 2014, kap. 5; Andersen, 2012; Kvamme, 2013). Disse demografiske endringene førte etter hvert også til at etnisk segregasjon ble et tema for norske byforskere. Her er det likevel nødvendig å understreke to ting. For det første flyttet de «synlige» (les: personer med en mørkere hudfarge) innvanderne inn i byområder som allerede var stigmatiserte og inn i en by som allerede var *sosioøkonomisk* segregert, da byen hadde vært delt i flere hundre år (Andersen, 2014; Myhre, 1990, s. 95-101). For det andre er sosioøkonomisk segregasjon fortsatt noe som særlig preger hovedstaden (Wessel, 2015). Som i en rekke andre europeiske storbyer er den økonomiske segregasjonen *økende* også i Oslo (Ljunggren & Andersen, 2014; Rusdal, 2015). Det relativt nye med situasjonen i Norges største by er derfor ikke et segregert bylandskap, men at «etniske» skillelinjer i stor grad overlapper allerede eksisterende sosio-økonomiske skillelinjer (Andersen, 2012; Andersen & Biseth, 2013).

Etnisk segregasjon

Vi benytter for enkelthetsskyld begrepet «etnisk segregasjon», men som vi vil drøfte, er dette et problematisk begrep. Dette kan vise til eller gi ideer om at majoritetsbefolkningen, i Norge ofte omtalt

som enten «etnisk norske» eller «personer uten innvandrerbakgrunn», bor i andre byområder enn minoritetsbefolkningen sett under ett, men hvem er «minoritetsbefolkningen»? I amerikansk sammenheng skiller ofte byforskere mellom ulike «rasekategorier» der et viktig kjennetegn er hudfarge, og der forskerne i de kvantitative analysene baserer seg på statistikk der selvrapportert «rasetilhørighet» inngår.² I Norge benyttes ikke «rase» som analytisk kategori, hverken av Statistisk sentralbyrå eller i kvantitative segregasjonsstudier. Likevel, «rase», i den forstand at folk kan deles inn i kategorier basert på ytre trekk som hudfarge, er sosialt eller kulturelt signifikant også her. Antropologer som Gullestad (2002), Eriksen (2011) og Andersen (2014) er noen av dem som har vist hvordan folk grupperer andre også etter «rase», også når de begrunner flyttevalg. Videre, om for eksempel personer på boligjakt blir diskriminert på grunn av «hudfarge», og dermed blir «skjøvet» mot visse deler av byen, så kan dette innebære at også «rasesegregasjon» (romlig atskillelse av sosiale kategorier eller grupper der «hudfarge» er grensemarkøren) er et sosialt fenomen i Oslo. Dette er dog lite studert. I norske studier av bostedssegregasjon, skiller man heller mellom ulike «landgrupper» eller «regioner». Her blir f.eks. bosetningsmønstrene til de tallmessig største «innvandrergruppene» som «pakistanere», «somaliere», «polakker» og «svensker» osv. sammenlignet med bosetningsmønstret til personer uten innvandrerbakgrunn. Andre studier igjen, har mer omfattende kategorier der f.eks. «vestlige innvandrere», «ikke-vestlige innvandrere» og «etnisk norske» blir sammenlignet. Kort sagt finner denne forskningen at Oslo vest har en overrepresentasjon av «hvite» (selv om denne kategorien ikke benyttes), det vil si personer med vestlig landbakgrunn, inkludert personer uten innvandrerbakgrunn, mens de østlige bydelene (unntatt Nordstrand), og da særlig noen østlige delbydeler, har en overrepresentasjon av personer med en mørkere hudfarge, som pakistanere, somaliere, tamiler og flere. Wessel (2017) viser hvordan bosetningsmønstrene for ulike grupper har utviklet seg over tid, og hvordan dette har påvirket segregasjonsnivået.

I en rapport om etnisk boligsegregasjon/bostedssegregasjon hvor man undersøkte i hvilken grad den «norske befolkningen» og den «ikke-vestlige befolkningen» bodde blandet eller hver for seg, så hevder Pettersen (2003, s. 13) at norske storbyregioner generelt kan sies å være moderat segregerte eller i liten grad segregerte. Man finner høyest grad av segregasjon i Oslo-regionen, selv om heller ikke hovedstaden gjennomgående har en høy grad av etnisk segregasjon (Pettersen, 2003, s. 13). Her det viktig å påpeke at denne konklusjonen er basert på spesifikke teoretiske modeller og analytiske verktøy. Andre verktøy (inkludert andre romlige skala-modeller), kunne gitt et annet resultat (Lens, 2015, s. 4-5). Uansett, i norsk segregasjonsforskning benyttes ofte den såkalte

dissimilaritetsindeksen (...) som måler graden av likhet i fordelingen av to befolkninger over et antall geografiske delområder, f.eks. delområder i en storbyregion. Indeksen angir hvor stor del av den ene befolkningen (eller den andre) som må flytte til et annet delområde for at de to skal være likt fordelt mellom delområdene. D-indeksen varierer fra 0 til 100. Hundre indikerer maksimal grad av segregasjon, og 0 indikerer ingen grad av segregasjon. I USA regnes D-indeksverdier over 60 som høye. Verdier mellom 30 og 60 regnes som moderate, mens verdier under 30 anses som lave. Dersom det bare er to bydeler, og en befolkning holder til i hver sin bydel, er indeksen lik 100. Fordeler befolkningene seg helt likt, dvs. at begge befolkningene f.eks. har 50 prosent av sin befolkning i hver bydel, da er indeksen lik 0 (...) Fordi D-indeksen opererer med andeler, vil den totale størrelsen på de to befolkningene i utgangs-

² <https://www.census.gov/topics/population/race/about.html>

punktet ikke ha noen betydning for D-indeksen. Dersom majoritetsbefolkningens fordeling i delområdene har vært stabil, påvirkes ikke indeksen av at en minoritetsbefolkning fordobles i en tiårsperiode med mindre dens fordeling i delområdene har endret seg (Pettersen, 2003, s. 12).

Med utgangspunkt i amerikansk forskning der man må ha D-indeksverdier på over 60 for å snakke om høy grad av segregasjon, har ingen norske byregioner slike nivåer. «Med unntak av Ålesund har alle storbyregionene utenfor Østlandet lavere D-indeks i 2001 enn i 1991. I Kristiansand, Stavanger/Sandnes, Haugesund, Bergen, Trondheim, Bodø og Tromsø har indeksen sunket med mellom 2 og 8 poeng. Graden av segregasjon er lav, alle under 30 poeng» (Pettersen, 2003, s. 12). For Osloregionens del observeres det dog at «den høyeste indeksverdien finner vi [her]. [Hovedstaden har en av de høyeste segregasjonsnivåene blant storbyregionene i 2001, med en D-indeks på 34 poeng. I løpet av 10-årsperioden har indeksverdien steget med 5 poeng.] Indeksverdien for aldersgruppen 6-15 år i Oslo-regionen (52) i 2001 nærmer seg det som i amerikansk litteratur regnes som et høyt segregasjonsnivå» (Pettersen, 2003, s. 15).

Basert på foreliggende norsk og internasjonal byforskning, kan en videre anta at en økende innvanderandel i norske byer vil medføre økt boligsegregasjon eller i hvert fall enda mer synlige bokonsentrasjoner av innvandrere selv om segregasjonen målt ved hjelp av dissimilaritetsindeksen (D-indeksen) ikke øker i seg selv. For som Blom (2012) har påpekt gjennom D-indeks-analyser for Oslo, så har det vært en «utflating» i segregasjonsgraden på 2000-tallet, mens det samtidig har vært en stadig økning i antall innvandrere i byen, men der denne absolutte økningen stort sett har kommet i mange av de allerede mest «innvandrerfylte» områdene i hovedstaden. Om utviklingen fortsetter, så vil visse delområder i byen dermed bli mindre «etnisk norske» eller «hvite» (Andersen, 2012; Eriksen, 2015) og mer og mer «innvandrerdominerte», selv om graden av romlig separasjon mellom «ikke-vestlige» og «norske» ikke stiger på bynivå. Det er grunn til å understreke dette faktum da også bokonsentrasjoner, og ikke nødvendigvis graden av atskillelse av innvandrere, i internasjonal forskning kobles til marginalisering, utenforskap og dårlige levekår (Wacquant, 2008b). Selv om verdiene en får på d-indeksen ikke indikerer en total todeling av byen, er metaforen om den delte byen fortsatt relativt treffende når en snakker om Oslo (Andersen, 2014). En slik todeling – for en illustrasjon av den etnisk delte byen, se Oslokartet i Høydahl (2014, s. 259) – er mindre treffende for andre norske storbyer. En finner for eksempel også i Trondheim tegn til bokonsentrasjoner av innvandrere (men langt unna de «sterke» konsentrasjonene en har i Oslo), men områdene er ikke hovedsakelig på den ene siden av byen (som Oslos østkant) eller i et sammenhengende belte slik indre og ytre øst i hovedstaden arter seg (Høydahl, 2014, s. 513-515). I Kristiansand har man særlig ett område (Slettheia) som utpeker seg som synlig innvandrerkonsentrert ved at mange ikke-vestlige bor her. Av Slettheias befolkning har en tredjedel innvandrerbakgrunn (Høydahl, 2014, s. 364). Tilsvarende har bydelen Storhaug i Stavanger særlig ett delområde med relativ høy andel ikke-vestlige: I Johannesområdet hadde 21 prosent slik bakgrunn i 2013 (Høydahl, 2014, s. 441). Særsilt for Stavanger er den lite synlige geografiske oppdelingen av «vestlige» og «ikke-vestlige» i byens delområder:

Forskjellene i bosettingsmønster mellom de fra Afrika, Asia etc. og de fra EU, Nord-Amerika etc. er mindre i Stavanger enn i en del andre kommuner med mange innvandrere. En forklaring på dette kan være at det oljebaserte næringslivet i Stavanger tiltrekker seg mer spesialisert arbeidskraft fra Afrika, Asia etc. med høyere status og utdanning enn tilsvarende grupper i andre kommuner, og at disse har en noe større frihet til å velge bostedsstrøk (Høydahl, 2014, s. 441).

Heller ikke i Bergen ser det ut til at byen vil bli markant segregert med det første, men det er noen områder der ikke-vestlige innvandrere er overrepresentert. Ved inngangen til 2013 var det ingen områder i SSBs rapport som hadde over 20 prosent ikke-vestlig befolkning (Høydahl, 2014, s. 478).

Det kan her skytes inn, at både hvilke mål eller analytiske verktøy og hva slags romlig skala man velger, vil påvirke graden av segregasjon. Mens man fant at kategorien «ikke-vestlige» ble noe mindre segregerte i Oslo som helhet i perioden 1998 til 2008, så ser man på delbydelsnivå at andelen «ikke-vestlige» stiger i flere områder på østkanten. Og på grunnkretsnivå var det i 2010 40 av totalt 552 grunnkretser «hvor mer enn halvparten av beboerne [hadde] ikke-vestlig bakgrunn (...) Dersom man går helt ned på den enkelte adresse, finnes det eksempler på at personer med innvandrerbakgrunn utgjør ca 90 prosent av beboerne i enkelte borettslag» (NOU 14, 2011, kap. 12). Ser man kun på befolkningssammensetningen i absolutte tall, ser en at antallet med «norsk bakgrunn» minker mellom 2008 og 2016 i mange av Groruddalens delbydeler, mens den «ikke-vestlige» befolkningen øker (eksemplene er fra Bydel Stovner og Bydel Furuset):³

- Fossum: «norsk»: fra 1 905 til 1 584. «Ikke-vestlig bakgrunn»: 2 372 til 3 079
- Vestli: «norsk»: fra 3 601 til 2 693. «Ikke-vestlig bakgrunn»: 2 372 til 3 505
- Furuset: «norsk»: fra 3 971 til 3 113. «Ikke-vestlig bakgrunn»: 4 789 til 6 252
- Lindeberg: «norsk»: fra 4 062 til 3 531. «Ikke-vestlig bakgrunn»: 3 351 til 4 024

På bydelsnivå finner man samme mønster for nesten hele Groruddalen. Bortsett fra Bydel Bjerke (der «norske» øker fra 17 til 17 603 og «ikke-vestlige» øker fra 7 592 til 10 113), faller antallet med «norsk bakgrunn», mens antallet «ikke-vestlige» øker. Mens antallet «ikke-vestlige» også øker i flere av vestkantens delbydeler, er her hovedtendensen at kategorien med «norsk bakgrunn», også øker og dermed forsterker sin absolutte dominans. I Bydel Ullern, for eksempel, har kategorien «norsk» økt fra 25 109 til 26 679, mens «ikke-vestlig» har økt fra 1 730 til 2 816 i samme periode (i ingen av delbydelene gikk antallet med norsk bakgrunn ned). I områder som Groruddalen, kan det dermed bli vanskeligere for blant annet en nyankommen flyktning å knytte bånd til majoritetsbefolkningen som altså reduseres i antall. Med andre ord kan det være utfordrende å generere brobyggende sosial kapital som potensielt kan være nyttig for sosial mobilitet. I tråd med Ljunggren og Andersens (2014) analyser og fortolkninger, kan det da også bli vanskeligere for «minoritetene» å tilegne seg en sosial og kulturell kapital som bidrar til sosial mobilitet i det norske samfunnet.

En tendens for Osloregionen som vi tror vil øke i omfang i årene framover er at flere og flere ressurssterke i sosioøkonomisk forstand, og da særlig barnefamilier, vil bosette seg i forstedene utenfor bykommunen (det er relevant å huske at en by som Oslo hadde en reduksjon i folketallet fra midten av 1960- til tidlig på 1980-tallet). Også i dag forlater mange barnefamilier byen til fordel for forstedene (Oslo kommune, 2015f s. 13; Stambøl, 2015b), men spørsmålet er om dette vil tilta ettersom innvanderandelen øker. Basert på foreliggende studier av «majoritetens» flyttemotiver, er et slikt scenario langt fra usannsynlig (Andersen, 2014; Brattbakk, 2014b). Med andre ord vil en se at i en by som Oslo vil en stadig større andel av befolkningen bestå av personer med innvandrerbakgrunn. I så fall kan dette ha konsekvenser for kommunens skatteinntang gitt at innvandrerbefolkningen generelt har både lavere inntekt og yrkesdeltakelse, samt at de i større grad er avhengig av/får offentlige ytelser

³ Tallene er hentet fra Oslo kommunes statistikkbank: <http://statistikkbanken.oslo.kommune.no/webview/>

(se over, samt f.eks. Oslo kommune, 2015f, s. 24; Wiggen et al., 2015). Dette kan imidlertid endre seg i takt med at flere av etterkommerne, som gjør det bedre på utdannings- og arbeidsmarkedet enn sine foreldre, blir voksne og antageligvis vil få høyere inntekt og yrkesdeltakelse. Samtidig kan utflyttingen av barnefamilier føre til at kommunen sparer penger knyttet til barnehagesektoren og skole (Stambøl, 2015b, s. 12). Vi mangler norsk forskning på dette feltet (sammenhengen mellom byers befolkning, flytting og skatteinngang), så temaet vil ikke bli drøftet videre her.

2.2 Geografisk variasjon i barnefattigdom i Norge

Å studere barnefattigdommens geografiske mønstre kan sies å være en variant av å studere sosioøkonomisk segregasjon for en bestemt demografisk gruppe; nemlig lavinntektsfamilier med familier med barn 0-17 år. Siden barnefattigdommen er særlig høy blant visse innvandrergupper med bestemte landbakgrunner henger den også nøye sammen med den etniske segregasjonen.

Vi vil her hovedsakelig ha et sosialgeografisk blikk på barnefattigdommen og presentere noen hovedtrekk i barnefattigdommens geografiske utbredelse med vekt på hvilke type steder som har konsentrasjoner av familier med vedvarende lavinntekt og hvor slike konsentrasjoner er særlige høye. Statistikken vi benytter her finnes kun på aggregert nivå for geografiske områder, og ikke på individnivå. Dermed er det ikke mulig å gjøre effektstudier der vi kan identifisere hvordan trekk ved stedene påvirker barn og unges livssituasjon og fremtidige livssjanser. Her må vi vise til kapittel 4.1, 4.2 og 4.3 for en gjennomgang av slike studier. Analysene som er gjort her er deskriptive. De vil likefullt identifisere noen trekk ved steder som har høye konsentrasjoner av barnefattigdom, og vi kan derfra gjøre antagelser om hvor de sterkeste negative nabolagseffektene mest sannsynlig utspiller seg. De geografiske enhetene vi har statistikk for er (1) hele landet, (2) fylker (3), kommuner, samt bydeler i de største byene (4) og delbydeler i Oslo (5).

Hvert tiende barn i Norge vokser opp i en husholdning som er fattig over tid (Epland og Kirkeberg 2017). Andelen barn under 18 år i fattige familier på landsbasis er tredoblet fra 2001 til 2015. Særlig i årene 2001 til 2004 var økningen sterk – fra 3,3 prosent til 7,2 prosent. Barn med innvandrerbakgrunn i lavinntektsfamilier har vært økende over lengre tid (Epland og Kirkeberg, 2014, 2017) og utgjør i 2015 godt over halvparten av alle barn i lavinntektsgruppen (53,4 %), som omfatter om lag 52 000 barn. Det er stor variasjon mellom innvandrergupper etter landbakgrunn. Åtte av ti barn med somalisk bakgrunn tilhørte en familie med vedvarende lavinntekt i treårsperioden fra 2013-2015. Der nest følger barn med bakgrunn fra Syria, Irak, Eritrea og Afghanistan, mens litt under halvparten av barn med bakgrunn fra Pakistan og Marokko tilhører denne gruppen. Noe av forklaringen på den høye andelen barn i familier med lavinntekt i denne gruppen er at de enten har kommet til Norge som flyktninger eller er født i Norge av foreldre som har flyktet hit. De tilhører ofte barnerike familier med svak tilknytning til arbeidsmarkedet og med høy avhengighet av offentlige støtteordninger (Epland og Kirkeberg 2017).

På tross av at barn av innvandrere utgjør litt over halvparten av alle barn i Norge som lever i familier med vedvarende lavinntekt, og at denne gruppen har økt sterkt de siste årene, vil vi samtidig minne om at nesten halvparten (46,6 %) er etnisk norske. Det har også vært en økning i denne gruppen som i 2015 omfattet om lag 46 000 barn. En viktig forklaring på økningen i denne gruppen er at flere barn i lavinntektsgruppen kun har én forsørger (Epland og Kirkeberg 2017).

Fattigdomsmål

Vi har i introduksjonen gitt rede for vår forståelse av fattigdom. Her vil vi nå gå et skritt videre og gjøre rede for hvordan man kan måle fattigdom. Barn i familier med lav inntekt er en særlig sårbar gruppe. Målet vi benytter her for å fastslå omfanget av barnefattigdom måler relativ fattigdom i et samfunn, dvs. at fattigdom – eller lavinntekt – beregnes som å ha en inntekt som utgjør *60 prosent eller mindre av medianinntekten* (EU-skala)⁴ i samfunnet korrigert for husholdets størrelse og sammensetning*. EU-skalaen krever altså at inntekten må være 60 prosent av medianinntekten eller lavere for at familien skal bli definert som fattig, og er det mest utbredte målet i Europa og i Norge. Her måler man altså *andelen barn* i et område som bor i lavinntektsfamilier med *vedvarende lavinntekt* over tid (3 år) og for å kunne sammenligne vi benytter *medianinntekt for hele landet* (ikke medianinntekt for den enkelte kommune).

Målet benytter husholdets inntekter etter skatt⁵ som omfatter yrkesinntekter, kapitalinntekter og ulike offentlige overføringer. Et slikt inntektsbegrep ligger ifølge SSB (2016) tett opp til den «praktiske» definisjonen av inntekt» anbefalt av Canberra-rapporten (United Nations Economic Commission for Europe 2011). Likevel, det er altså bare kontante inntekter som inngår mens verdien av offentlige tjenester som blant annet gratis eller subsidierte barnehager og skolefritidsordninger, helsetjenester og fritidsaktiviteter ikke inngår. Dermed er det altså deler av velferdsstatens kompenserende ytelser i form av tjenester som ikke kommer med i regnestykket selv om disse kan utgjøre et relativt stort bidrag til familienes økonomi. Det er dessuten verdt å merke seg at det fra flere hold tas til orde for en vridning av en del kontante ytelser til husholdningene i retning av tjenester (se for eksempel NOU 2016:2, det såkalte Brochmann II-utvalget). En særlig relevant dimensjon her når vi skal se barnefattigdom i relasjon til nærmiljøet er nettopp at de lokale tjenestene fra det offentlige kan variere svært mye fra nabolag til nabolag, både internt i storbykommuner og mindre kommuner. Det samme gjelder tilbud fra frivillige og ideelle organisasjoner og lag i lokalsamfunnet. Nabolagsgodene har en til dels svært ulik romlig fordeling, og det samme gjelder nabolagsbyrdene, slik Ljunggren m fl (2017) dokumenterer for Oslo. Denne romlige variasjonen er også betydelig i andre deler av landet.

⁴ Barn (0 – 17 år) i husholdninger med vedvarende lavinntekt etter EU-skala (fra Epland og Kirkeberg 2017).

En vanlig måte å definere vedvarende lavinntekt på er å slå sammen husholdningsinntektene gjennom en periode på flere år – for eksempel 3 år – og deretter å definere alle med en gjennomsnittlig inntekt lavere enn for eksempel 50 prosent eller 60 prosent av mediangjennomsnittet i samme periode, som en lavinntekts-husholdning.

I henhold til det som er vanlig praksis i Europa, er det en inntekt under 60 prosent av medianen som er benyttet som lavinntektsgrense. For å ha vedvarende lavinntekt i 2015 måtte en husholdning på to barn og to voksne ha en gjennomsnittlig holdningsinntekt etter skatt lavere enn 443 000 kroner i treårsperioden 2013-2015 (i 2015-kroner). Det er bare de kontante inntektene husholdningen mottar, som inngår i inntektsbegrepet. Verdien av offentlige tjenester som f.eks. gratis eller subsidierte barnehager, helsetjenester, fritidsaktiviteter mv. inngår ikke. Det gjør heller ikke verdien av hjemmeproduksjon som f.eks. ubetalte omsorgstjenester fra slektninger, naboer eller venner. For en nærmere omtale av inntektsbegrepet viser vi til kapittel 2 i SSB-rapporten *Økonomi og levekår for ulike lavinntektsgrupper 2016*. For å kunne sammenligne den økonomiske velferden til husholdninger av ulik størrelse og sammensetning justeres husholdningens samlede inntekt etter skatt ved hjelp av ekvivalensskalaer. Husholdningsinntekten fordeles likt ut på alle husholdningsmedlemmer ved hjelp av forbruksvekter. Vi har her benyttet EU sin ekvivalensskala. I denne skalaen gis første voksne husholdningsmedlem vekten 1, neste voksne får vekten 0,5 og barn får vekten 0,3. En barnefamilie med to voksne og to barn får sum forbruksvekter lik 2,1 og trenger derfor en inntekt som er 2,1 ganger så høy som inntekten til en enslig for å ha samme økonomiske velferdsliv.

⁵ Inntekt etter skatt: omfatter summen av alle yrkesinntekter (lønn- og næringsinntekter), kapitalinntekter (renteinntekter av bankinnskudd og avkastning på diverse verdipapirer) samt ulike overføringer (for eksempel pensjoner, barnetrygd, bo-støtte og sosialhjelp). Til fratrekk kommer utlignet skatt og negative overføringer (det vil si pensjonspremier i arbeidsforhold og betalt barnebidrag). Hentet fra SSB-rapporten *Økonomi og levekår for ulike lavinntektsgrupper 2016*. https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/_attachment/281093?_ts=157f60210a8

Geografisk variasjon i barnefattigdom 2015 – antall barn⁶

Vi kan først fastslå at barnefattigdommen har relativt høy utbredelse i storbyene. Landets seks største byer huser hvert tredje barn i Norge – disse utgjør om lag 31 500 av de totalt 98 000 barna – som bor i familier med vedvarende lavinntekt. Dette omfatter Drammen, Kristiansand, Stavanger, Bergen, Trondheim og Oslo. Hvert femte barn – som utgjør om lag 18 500 av disse barna – bor i Oslo.

Over halvparten (55,5 prosent) av barna som lever i familier som er fattige over tid (minst 3 år) bor i 29 av landets 426 kommuner. I disse kommunene varierer antallet barn som lever i vedvarende fattigdom fra 600 på Gjøvik, Ringsaker og i Ålesund til 18 552 i Oslo.

De 29 kommunene målt etter antall barn i fattige familier sortert fra høyest antall og i synkende rekkefølge er Oslo, Bergen, Trondheim, Fredrikstad, Drammen, Kristiansand, Stavanger, Sarpsborg, Skien, Bærum, Sandefjord, Skedsmo, Larvik, Arendal, Sandnes, Asker, Halden, Moss, Tromsø, Karmøy, Porsgrunn, Ullensaker, Tønsberg, Haugesund, Lørenskog, Horten, Ringerike, Ålesund, Ringsaker, Gjøvik. De fleste av disse er store og mellomstore bykommuner, og i tillegg kommer noen av Oslos største omegnskommuner som Bærum, Skedsmo, Asker og Ullensaker.

Hvis vi hadde fordelt storbyenes bydeler på samme vis ville ti av Oslos bydeler, samt to av Bergens og to av Trondheims bydeler vært på denne listen (med 600 eller flere fattige barn i hver bydel). Det er også verdt å merke seg at Bydel Alna i Oslo har like mange barn i fattige familier som hele Trondheim kommune til sammen, og fire av bydelene i Oslo har hver for seg betydelig flere barn i fattige familier enn totalen i Stavanger.

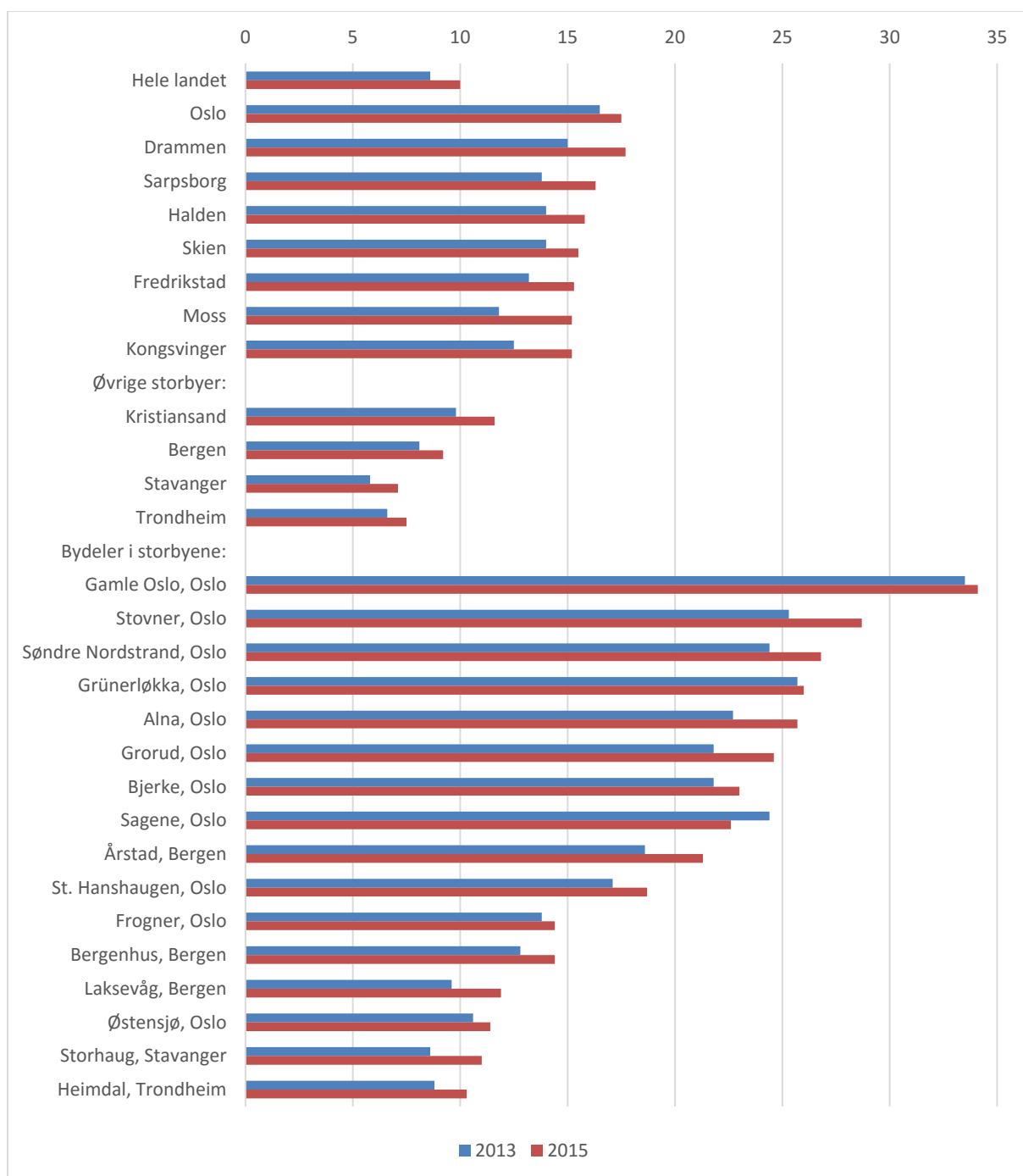
Andel barn som lever i familier med vedvarende fattigdom i Norge i 2015⁷

Det er tidligere dokumentert at barnefattigdommen er høyest på Sør- og Østlandet, men også at variasjonen internt på Østlandet er stor (Nadim & Nielsen 2009). Akershus ligger lavt, mens Oslo, Østfold og Telemark, samt Drammen i Buskerud ligger høyt. En del småkommuner i Nord-Norge har også relativt høy andel barnefattigdom, men i antall utgjør disse imidlertid svært få i nasjonal målestokk.

Når vi studerer nabolagets betydning er vi særlig opptatt av konsentrasjonen av befolkning med levekårsulemper. Dermed blir andelen barn som lever i vedvarende fattigdom innenfor et mindre geografisk område særlig interessant. Gjennomsnittsandelen for landet ligger på 10 prosent (figur 2.1). Hvert tiende barn levde altså i familier med vedvarende fattigdom i 2015. Tar vi for oss enkeltkommuner viser det seg at to av de største byene i Norge - Oslo (17,5 %) og Drammen (17,7 %) – har de høyeste andelene (figur 2.1).

⁶ Antall barn 0-17 år i husholdninger med vedvarende lavinntekt (3 år, EU-skala 60 prosent). Barn i studenthusholdninger er utelatt. 2015.

⁷ Antall barn 0-17 år i husholdninger med vedvarende lavinntekt (3 år, EU-skala 60 prosent). Barn i studenthusholdninger er utelatt. 2015.

Figur 2.1 Andel barn i hushold med vedvarende lavinntekt (3 år, EU) 2013 og 2015, for hele landet, byer med høyest andel, øvrige storbyer og bydelene med høyest andel i storbyene. Kilde: SSB, 2017.

Andre mellomstore bykommuner som ligger høyt (over 15 %) er alle de fire største Østfold-byene, samt Skien og Kongsvinger. Blant de øvrige storbyene ligger andelen relativt lavt. Kristiansand ligger litt over landsgjennomsnittet, mens Bergen, Stavanger og Trondheim ligger lavere. Ellers er det også en gruppe av 8 mindre bygdekommuner som har høye andeler (18 prosent eller mer).

Når vi tar for oss tilsvarende tall for bydeler i storbyene ser vi at åtte av Oslos bydeler har de klart høyeste andelen i landet – betydelig høyere enn noen enkeltkommuner. Dette gjelder bydelene

Gamle Oslo (34 %), Stovner (29 %), Søndre Nordstrand (27 %), Grünerløkka (26 %), Alna (26 %), Grorud (25 %), Bjerke (23 %) og Sagene (22 %). I hver av disse bydelene bor det i 2015 mellom 27 000 (Bjerke) og 55 000 (Grünerløkka) innbyggere som bor tett innenfor et svært avgrenset areal.

En slik konsentrasjon i seg selv vil potensielt kunne ha helt særskilte utfordringer knyttet til nabolags-effekter. Utenfor Oslo er det kun Årstad i Bergen av bydelene i de øvrige storbyene som ligger på et tilsvarende nivå med 21 prosent, mens Storhaug i Stavanger og Heimdal i Trondheim ligger om lag på landsgjennomsnittet (10 prosent). Man kan imidlertid spørre seg hvordan konsentrasjonen er i en rekke mellomstore byer med høy forekomst av barnefattigdom som Drammen, Fredrikstad, Sarpsborg og Skien hvor vi foreløpig mangler tall på bydelsnivå.

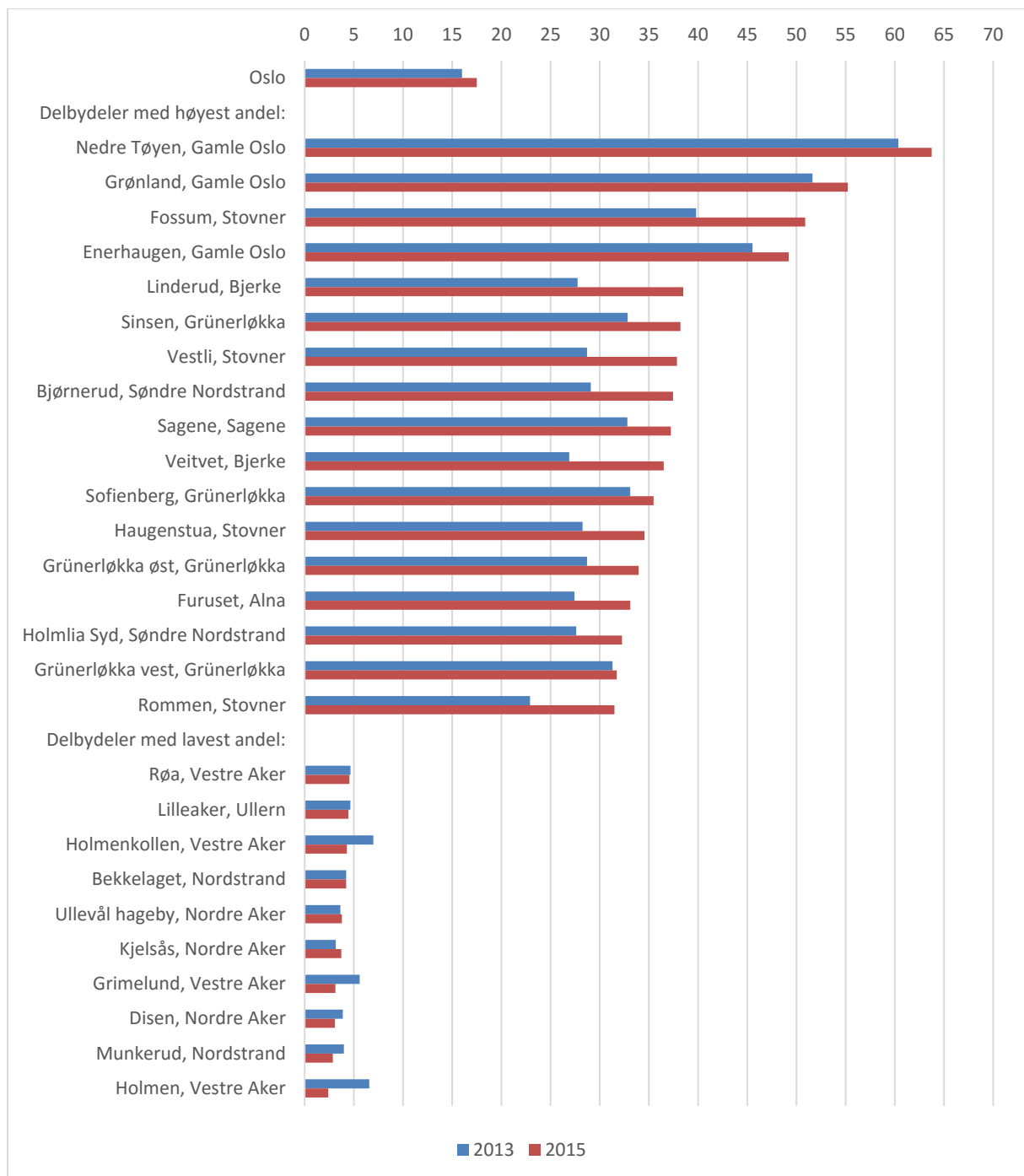
Det er verdt å merke seg at landet som helhet, og samtlige av områdene – kommuner og bydeler – som er trukket fram her har hatt en klar økning i andel barn i lavinntektsfamilier (figur 2.1.). Det eneste unntaket er Bydel Sagene i Oslo som har hatt en nedgang, som trolig skyldes den sterke boligutbyggingen som har tiltrukket seg mange økonomisk ressurssterke barnefamilier. Antallet barn i fattige familier har nemlig økt også her fra 2013 til 2015.

Barnefattigdom i Oslos nabolag

For Oslo har vi fått tall helt ned på det såkalte delbydelsnivået. Det betyr at vi kan sammenligne forekomsten mellom Oslos 92 delbydeler, som i størrelse grovt sett tilsvarer det mange vil tenke på som byens nabolag. Blant disse delbydelene i Oslo ligger andelen mange steder betydelig høyere enn for bydeler og byen som helhet.

Figur 2.2 viser andel barn 0-17 år i husholdninger med vedvarende lavinntekt (3 år, EU-60) for Oslo og delbydelene i Bydel Gamle Oslo for periodene 2008-2010 og 2013-2015. Tallene viser at andelen barn som vokser opp i fattige hushold i Oslo har økt i perioden, i likhet med landet som helhet. Andelen lå på 17,5 prosent for Oslo i 2015.

Det er imidlertid uvanlig sterk variasjon mellom delbydelene i Oslo når vi måler hvor barn i fattige familier er bosatt i byen. Andelen varierer fra 2,4 prosent i et av nabolagene i Bydel Vestre Aker i ytre by vest til 63,7 prosent i et av nabolagene i Bydel Gamle Oslo i indre by øst. Sistnevnte bydel er spesiell på flere måter. For det første befinner ikke kun den ene delbydelen (Nedre Tøyen 63,7 %) som ligger høyest seg her, men også de to neste på lista (Grønland 55,2 % og Enerhaugen 49,2 %). For det andre ligger disse tre nabolagene, sammen med én delbydel i ytre øst (Fossum 50,9 %) på et nivå langt over resten av delbydelene i Oslo. Vi må mer enn ti prosentpoeng ned før vi finner neste pulje. For det tredje er det i Bydel Gamle Oslo vi finner den sterkeste interne variasjonen blant bydelene i Oslo. Mens de tre nevnte delbydelene topper lista ligger de fire øvrige tett på gjennomsnittet (17,5 %) for hele byen. Lodalen ligger litt under, Helsfyr og Vålerenga ligger om lag på gjennomsnittet, og Kampen ligger litt over.

Figur 2.2 Andel barn i hushold med vedvarende lavinntekt (3 år, EU) 2013 og 2015, for hele Oslo og utvalgte delbydeler i Oslo med høyest og lavest andel. Kilde: SSB, 2017.

Som nevnt skiller de fire øverste bydelene, hvor halvparten eller flere av barna tilhører fattige familier, seg fra resten av delbydelene. Det neste sjiktet av delbydeler har fra 30 til 38 prosent barn i fattige familier. Her finner vi 13 delbydeler fordelt på bydelene Grünerløkka (4), Sagene (1), Bjerke (2), Stovner (2), Alna (2) og Søndre Nordstrand (2). Ellers har om lag én av tre delbydeler i Oslo andeler som ligger under 10 prosent (29 av de 92 delbydeler), og 10 ligger under 4,5 prosent. De fleste av disse ligger i ytre by vest, Vestre Aker, Ullern og Nordre Aker, men også noen i bydel Nordstrand.

Fremstillingen i figur 2.2 viser også at samtlige av delbydelene som hadde høye andeler i 2015, samtidig har hatt en klar økning siden 2013, mens delbydelene som hadde lavest andel har ligget stabilt eller har redusert andel.

Barnefamilier hvor ingen av foreldrene har yrkestilknytning er også et mål som gir sterk indikasjon på barnefattigdom. Personer uten yrkestilknytning er definert som dem som har en yrkesinntekt på 2 G (to ganger grunnbeløpet) eller lavere. Fordelingsmønsteret mellom delbydelene er identisk med andelen barn som lever i hushold med vedvarende fattigdom (samvariasjonen er nesten fullstendig (pearsons $r = 0,96$)). Andelen barn i familier uten yrkestilknyttede i delbydelene ligger for øvrig gjennomgående litt lavere (5 prosentpoeng lavere i gjennomsnitt for hele byen) enn andelen barn i hushold med vedvarende lavinntekt. Dette antyder, ikke overraskende, at det kun er en liten andel av de fattige barnefamiliene hvor foreldrene er i jobb.

3. Nabolagseffekter – hvordan oppstår de?

Ideen om at nabolaget har en selvstendig påvirkning på beboernes livssjanser går langt tilbake i tid. Innenfor byforskningen ble nabolagets rolle vektlagt av Young og Willmott (1957) og Gans (1962). Enda tidligere påpekte Shaw og medforfatterne hvordan «erfaringer fra egen familie, gjengen, skolen og andre sosiale grupper i nabolaget («the community»)» (1938, s. 143, vår oversettelse) formet den kriminelle løpebanen til guttene/mennene de skrev om. I norsk forskning er denne tradisjonen representert ved Gjesdal Christensen (1972, 1991), Gullestad (1979) og Vetlesen (1993). Den er også synlig i en rekke offentlige utredninger, for eksempel NOU 1976:46 Utdanning og ulikhet, NOU 1978:52 Levekår i storby, NOU 1979:5 Bypolitikk, og St. meld. 14 1994–95 Om levekår og boforhold i storbyene. For Oslos del er det nærliggende å nevne tre Fafo-rapporter: «Oslo den delte byen» (Hagen mfl., 1994), «Fra behov til budsjett» (Djuve mfl., 1997) og «Levekår på vandring» (Bråthen mfl., 2007). Alle disse publikasjonene vektlegger negative virkninger av segregasjon, det vil si virkninger som ikke ville finnes hvis ulike befolkningsgrupper var jevnere fordelt i byen. Nabolaget fremstår implisitt og eksplisitt som et sosialt felt der dårlige levekår (for eksempel svake skoleprestasjoner, kriminalitet, rusproblemer og sykdom) forsterkes. Omvendt betones tanken om at blanding av sosiale og etniske grupper gir større toleranse, økt samhandling og utjevning av livssjanser (Brattbakk og Wessel 2017).

I litteraturen finnes en rekke teorier om hvordan nabolagseffekter kan tenkes å oppstå. Vi vil her oppsummere de viktigste, og skiller mellom teorier som knytter seg til trekk ved selve nabolagene («interne forhold») og trekk ved samfunnet rundt («eksterne forhold»). Inndelingen er inspirert av kategoriseringen som gjøres av Galster og Santiago (2006) når de diskuterer hvordan nabolagseffekter kan ha betydning for barn og unge. Gjennomgangen av mekanismene er delvis basert på et nylig utgitt bokkapittel av Brattbakk og Wessel (2017).

3.1 Sosiale relasjoner internt i området

Effekter med rot i *interne forhold* i nærmiljøet kan tenkes å oppstå når egenskaper, atferd eller holdninger hos ett eller flere individ influerer direkte på naboene deres. I litteraturen er det en rekke dels overlappende teorier eller mulige forklaringer som trekkes frem (se for eksempel Galster og Santiago, 2006; Andersson mfl., 2007).

En av de mest benyttede teoriene tar utgangspunkt i læring. I tråd med tradisjonell teori om *sosialisering* tenker man seg at normer, holdninger og atferd læres gjennom *primær og sekundær sosialisering*. Primær sosialisering finner sted i familien med hjemmet som base, og er som nevnt uten tvil den viktigste. Sekundær sosialisering skjer utenfor hjemmet, det vil si i skolen, barnehagen, nabolaget og organisasjonslivet. Teorien er særlig aktuell for barn, men kan også benyttes for voksne, for eksempel integrasjon av innvandrere. Man kan snakke om at innvandrede personer gjennomgår en partiell resosialisering (språklig og kulturelt) i de nye omgivelsene.

Barn og unges atferd og holdninger kan bli endret (til det bedre eller verre) gjennom kontakt med ungdom eller voksne i nabolaget som opptrer som *rollemodeller*, og endringene som følger omtales ofte som *smitteeffekter*. Det er blant annet påvist for Oslo at vi påvirker hverandres alkoholbruk (Pedersen 2017). Alkoholvaner hos en ungdomsgjeng kan bre seg til andre unge i området – enten vanene er liberale eller restriktive. Det økende innslaget av minoritetsungdom med muslimsk bakgrunn ser ut til å ha dempet alkoholbruken i flere østlige byområder i Oslo.

Sosiale normer som utvikler seg blant noen få eller mange beboere i et område, vil kunne påvirke barn og unge. I en slik forståelse er tanken at effektene må nå en minimumsterskel før merkbare konsekvenser observeres. En sentral tanke er at en gruppe av befolkningen må ha et visst omfang – en kritisk masse – før deres sosiale normer influerer barn og unge i nabolaget.

Et nært beslektet og utfyllende perspektiv til sosialiseringsteorien er teorien om *sosiale nettverk*. Sosialisering foregår i sosiale nettverk, og involverer kommunikasjon og utveksling av informasjon og ressurser mellom individer. Nettverksteorien tar utgangspunkt i at det sosiale nettverket utgjør en viktig ressurs når man konkurrerer på ulike markeder (boligmarkedet, arbeidsmarkedet, utdanningssystemet). Sosial kapital er ikke bundet til individet som et isolert «atom», men til hele «molekylet» som det konstituerer sammen med andre (Andersson og Van der Burgt, 2001). Svake nettverk eller nettverk som er marginalisert hva gjelder makt og ressurser, kan ha negative effekter på individets muligheter på ulike arenaer. På den ene siden kan lokale grupper i vanskelige situasjoner intensivere kontakten i sine sosiale nettverk – skape sterke bånd («strong ties») – og dermed styrke ressursene når de har behov for det (Galster og Santiago, 2006). På den annen side kan nærmiljøet i utgangspunktet mangle de svake båndene («weak ties») som kan være grunnlaget for å bringe ny informasjon og ressurser inn i nærmiljøet når det trengs. I utsatte situasjoner kan dette lede til forsterket sosial isolasjon. Samtlige av disse interne sosiale prosessene er virksomme i norske nabolag. Årsakene til at minoritets- og majoritetsbefolkningen viser tendenser til å søke sammen på nabolagsnivå, kan dessuten dels handle om erfaringer med, og forventninger om, nabolageffekter i form av tilhørighet, sosiale bånd, sosial kontroll og positiv drahjelp fra bostedet (Wessel 2017).

Ytterligere tre perspektiver kan trekkes fram blant teoriene knyttet til interne forhold i nabolagene. Den første tar *konkurranse* som utgangspunkt. Gitt at visse lokale ressurser er begrensede, og ikke offentlige goder som kommer alle til del, vektlegger denne teorien at grupper i nabolaget vil konkurrere om ressursene seg imellom. Et eksempel kan være når en gruppe kontrollerer bruken av en lokal park slik at kun én bestemt form for barneaktiviteter tolereres.

Relativ deprivasjon vektlegger hvordan opplevd velferd påvirkes av hvilke grupper en person sammenligner seg med. Mindre velstående grupper kan sammenligne seg med det de ser som mer vellykkede grupper i nabolaget, og selv om de i utgangspunktet er fornøyd med sin situasjon, vil selve sammenligningen kunne føre til at man oppfatter seg selv som lite privilegert og dermed blir mer misfornøyd. Den subjektive velferden kan dermed være verst hvis man som økonomisk vanskeligstilt bor i et område dominert av beboere med høy inntekt. Relative aspekter blir mer avgjørende enn de «objektive» sidene ved levekårene. Teorien er mest anvendt i områder hvor utsatte grupper er i mindretall. Depri-vasjonen kan imidlertid også være mer absolutt i sin karakter når barn og unge fra lavinntektsfamilier bosatt i velstående områder utestenges fra skole- og fritidsaktiviteter på grunn av for høy egenbetaling. Press knyttet til dyre merkeklær, dyre bursdagsgaver, dyre ferier og kostbar russefeiring (Pedersen 2017) kan også være ekskluderende.

Eksponering for kriminalitet og vold i utsatte boligområder kan føre til økende forekomst av fysiske og mentale helseproblemer, samt svakere skoleresultater blant barn og unge. Det kan også være snakk om en indirekte effekt knyttet til at foreldre som opplever nabolaget som farlig, i større grad er tilbøyelige til å begrense barnas aktiviteter utenfor hjemmet.

Funn og refleksjoner fra kvalitative studier av utsatte nabolag

I den internasjonale byforskningen, har kvalitativt orienterte forskere også påpekt at f.eks. «smitte», «rollemodeller» og «sosialisering» (eller læring av sosiale normer) er viktige for å forklare hvorfor visse grupper og områder forblir fattige, marginaliserte eller hvorfor visse grupper ikke lykkes på skolen (for noen tidlige studier, se Hannerz, 1969; Lewis, 1971). Temaene synes fortsatt aktuelle. I Norge har blant annet sosialantropogene Andersen (2014) og Rosten (2015) hevdet at «rollemodell-mekanismen» er relevant for å forklare hvorfor gutter i Groruddalen i mindre grad enn jentene ser ut til å ta skolen seriøst. Under et langvarig feltarbeid blant ungdom, observerte f.eks. Andersen hvordan gutter kunne legge et press på andre gutter ved å snakke ned skolearbeid. Det å gjøre lekser eller tilbringe tid hjemme heller enn på fest, kunne være stigmatiserende. Med hensyn til ideen om «rollemodeller», har vi observert fra Oslo, i områder som Groruddalen, Tøyen og Grønland, at disse kan, fra et «storsamfunnsperspektiv», ha negative, positive eller rett og slett ingen effekter. På en av de semi-offentlige arenaene studert av Andersen (2014), var det ofte gutter med liten grad av synlig interesse for skolearbeid innom lokalene der det ble tilbudt leksehjelp. Mens jentene hadde med skolebøker og (til tider) gjorde/fikk hjelp til lekser, så hadde en del av guttene ikke med seg bøker, men oppsøkte lokalet for å være sosiale og å flørte med jentene. Selv om guttene kunne være innom ofte over en periode, så var det ingenting som tydet på at jentene var «rollemodeller» i den forstand at guttene ble (mer) opptatt av skolearbeid.

Mange studier antar at det eksisterer bestemte «mekanismer» som har visse «effekter», men å rent faktisk observere eller demonstrere slike sosiale dynamikker inngående, kan være utfordrende. Hannerz (1969), Andersen (2014) og Rosten (2015) har således vektlagt nabolagenes sosiale kompleksitet og viser hvordan det ikke er snakk om en enkel område-, sosial- eller kulturdeterminisme. I et nabolag eller i et lokalmiljø er det mange ulike sosiale grupperinger, ulike sosiale normer eller ulike kulturelle verdier. Disse sosiale og kulturelle «fenomenene» overlapper til en viss grad (Andersen & Biseth, 2013), men det er også mer eller mindre klare grenser mellom dem (Andersen, 2014). Basert på langvarig feltarbeid i en «ghetto» i Washington DC, viste Hannerz (1969) at beboerne ikke er del av en altomfattende «fattigdomskultur» (som beskrevet av Lewis, 1959; 1961; 1966). Som analytisk begrep er entallsformen «kultur» som i; «ghettokulturen» problematisk. Om kultur forstås som verdier, normer, kunnskap eller ideer, så er det mer presist å si at kultur er noe som «flyter» eller mer eller mindre blir delt eller ikke delt i en befolkning (Hannerz, 1992). Det som til da kanskje var det mest slående poenget til Hannerz (1969) er hvordan en rekke ghettobeboere også tok del i «storsamfunnets» kulturelle tankegods. Det var altså ikke to parallelle verdener. Videre bestod ghettoen av en rekke ulike sosiale grupper eller nettverk, der noen hadde «middelklasseambisjoner» og andre ikke.

Tilbake til Oslo og «vår» tid, har Andersen og Biseth (2013) vektlagt det samme i Groruddalen. Beboerne tar del i mange av de samme kulturelle strømningene som andre samfunnsborgere. Videre er det også i mer «utsatte» områder her en rekke ulike grupper og sosiale nettverk. Mellom disse er det ulik grad av sosial kontakt. I hvilken grad Furuset (Rosten, 2015), Grorud (Andersen 2014) eller Tøyen (Andersen, Brattbakk & Dalseide, 2017) er særskilte «sosiale rom» (Bourdieu, 1984) der beboerne tilegner seg én bestemt «kulturell kapital» eller «gatekapital» (Sandberg & Pedersen, 2006) er høyst usikkert.

3.2 Eksterne forhold

De *eksterne forholdene* omhandler større strukturelle krefter i byområdet som påvirker nabolaget. Vi vil her trekke frem tre slike former for mekanismer (*spatial mismatch*, *lokale institusjonelle ressurser*, *stigmatiseringsteori*) som står sentralt i den internasjonale litteraturen (Pebley og Sastry, 2004; Galster og Santiago 2006; Andersson mfl., 2007). I tillegg vil vi også foreslå en fjerde mekanisme basert på våre egne feltarbeid i Oslo; «*offentlig intervensjon*». Først vender vi blikket mot de mer etablerte mekanismebegrepene.

«*Spatial mismatch*» er en mekanisme som vektlegger at det er et misforhold mellom lokalisering av potensielle arbeidsplasser og bostedet til aktuelle arbeidstakere. Noen nabolag har svak tilgjengelighet til jobbmuligheter som passer til beboernes kompetanse. Hvis foreldrene har vansker med å skaffe seg jobb vil det utvilsomt også påvirke barna. Man har funnet støtte for en slik teori i større amerikanske byer, mens det er usikkert om lignende mekanismer utspiller seg i Europa. Når kollektivdekningen er god, slik som i Oslo, kan det tenkes at mekanismen har marginal betydning. Her trengs det imidlertid studier fra Oslo og andre norske byer for å forstå denne mekanismen i en norsk kontekst.

Enkelte nabolag har tilgang til færre *lokale institusjonelle ressurser*, eventuelt kan kvaliteten på de lokale institusjonene og organisasjonene ha lavere kvalitet. Det være seg private, ideelle eller offentlige institusjoner eller organisasjoner. Flere har påvist at goder og byrder er ulikt fordelt i byrommet (Ljunggren, Toft og Flemmen 2017). Noen nabolag er for eksempel lokalisert i bydeler med svak økonomi. Dette kan medføre dårligere tilbud for barn og ungdom, også når det gjelder helsetjenester (Elstad 2017) og arbeidsformidling. Skolekvaliteten kan videre tenkes å variere mellom ulike deler av byen (Hansen 2017). Varierende kvalitet på tjenestetilbudet kan i neste omgang bidra til ulikheter i levekår. En slik mekanisme kan dessuten forsterkes gjennom prosesser som beskrives i stigmatiseringsteorien (nedenfor).

Stigmatiseringsteori kan ha relevans for nabolageffekter. Stigmatisering av områder innebærer en forestilling om at personer som kommer fra eller bor på et bestemt sted, har visse felles egenskaper. Slike romlige kategoriseringer kan produsere og reprodusere usynlige grenser mellom mennesker ut fra bosted, samt føre til grovt forenklede typologier av relativt heterogene steder, som for eksempel «å bo i drabantby». Stigmatisering av enkelte områder forekommer i de fleste byer og kan resultere i flere ulike virkninger.

For det første kan stigmatiseringen ha negativ innvirkning på beboernes selvfølelse og stedstilhørighet, og gi grobunn for ulike reaksjonsmønstre. Wessel (1997) har benyttet begreper utviklet i sosialpsykologien om ansattes reaksjonsmønstre knyttet til stigmatisering og endringer i organisasjoner, i en studie av stigmatisering av boligområder; det samme har Gakkestad (2003) i en studie av beboernes reaksjoner på stigmatisering av Romsås i Oslo, og Rosten (2015) i en studie av ungdom på Furuset i Oslo. «Exit»-, «voice»- og «loyalty»-reaksjoner omfatter reaksjonsmønstre med ulikt fortegn, og må dermed sies å både kunne bygge opp under positive og negative nabolageffekter. For det første trekkes det frem at beboerne kan bli engasjert og gjøre motstand («voice») når nabolagets deres utsettes for stigmatisering. Det kan også føre til at de føler seg beskjemmet og flytter, så sant de kan («exit»), eller resignerer og blir passive («loyalty»).

For det andre kan stigmatisering ha negative konsekvenser for beboerne i møte med omverdenen. Ulike institusjonelle aktører – offentlige, private og ideelle – samt media og byens øvrige befolkning

kan tillegge beboerne visse negative, stereotypiske egenskaper. I neste omgang kan dette føre til at for eksempel arbeidsgivere eller kredittinstitusjoner forskjellsbehandler individer ut fra forestillinger om deres bosted (ofte omtalt som *red-lining* i amerikansk litteratur på feltet, Pacione 2005).

Den tredje typen av konsekvenser dreier seg om at stigmatiseringen fører til en reduksjon i kvalitet eller kvantitet av de ressursene som tilføres området utenfra. For eksempel skoler og barnehager kan få dårligere kvalitet i utsatte områder fordi det kan være vanskeligere å rekruttere gode lærere hvis området stigmatiseres. Det er imidlertid viktig å påpeke at det også finnes eksempler på at slike steder som oppfattes som særlig utfordrende å jobbe i, kan ha en motsatt effekt. De kan tiltrekke seg svært engasjerte lærere, bibliotekarer og sosialarbeidere som bidrar til at tilbudet i utsatte områder blir bedre enn andre steder. I de nordiske velferdsstatene kan stigmatisering og negative utslag på såkalte objektive levekårsvariabler dermed føre til forsterkning, snarere enn en reduksjon, av ressurser til utsatte områder. Budsjettfordelingsmodellen mellom bydelene i Oslo er her et eksempel på en relativt radikal omfordeling mellom bydelene basert på kjennetegn ved befolkningen og behov for kommunale tjenester i den enkelte bydel (Djuve, 1997; Halvorsen mfl., 2015). For enkelte tjenestetilbud rettet mot barn og unge varierer andelen ressurser per barn fra 52 prosent under gjennomsnittet i den rikeste bydelen til 65 over gjennomsnittet i den fattigste bydelen (Oslo kommune, 2009). Tross denne kompensasjonen er det fortsatt grunn til å hevde at ressurstilgangen mellom Oslos bydeler og nabolag er skjevfordelt. Tar man inn et bredere spekter av goder og byrder i et slikt regnskap, er forskjellene imidlertid fortsatt betydelige (Ljunggren, Toft og Flemmen 2017, Andersen, Brattbakk og Dalseide 2017 og Hansen 2017).

En fjerde faktor handler om utvikling i boligpriser (se Barlindhaug 2017 for utviklingen i Oslo). For boligsøkere er det rimelig å anta at stigmatisering kan virke avskrekkende og forsterke et negativt omdømme. En undersøkelse om norske drabantbyers image (Hansen og Brattbakk, 2005) viser at det særlig er negative oppfatninger om beboere og naboforhold som skiller bybefolkningens generelle oppfatninger fra beboernes egne. Enkelte områder rammes hardt av negativ omtale, mens andre får en positiv framstilling. I boligprisdannelsen, som er et uttrykk for attraktivitet, vil ikke bare individers egne vurderinger av faktiske forhold ha betydning. Prisnivået på boliger er avhengig av hvor stor etterspørsel som retter seg mot området, og vil med synkende attraktivitet og omdømme i befolkningen enten kunne avta eller stige relativt sett mindre enn i andre områder. Dette kan forsterkes ved at lavinntekts-husholdninger flytter dit hvor boligene er rimeligst, mens høyinntekts-hushold unngår disse områdene. Dermed opprettholdes eller forsterkes segregasjonen. Kvalitativt orientert forskning på flyttemotiver og bostedspreferanser i Oslo-regionen peker i samme retning: Mange informanter med «etnisk norsk bakgrunn» ser det som uaktuelt å oppdra barn på østkanten og begrunner dette også med referanse til hvordan områdene blir beskrevet i mediene (Andersen, 2014; Andersen & Skrede, 2017).

Offentlig intervensjon i ulike former kan også tenkes å være en mekanisme som på den ene siden kan bidra til positive effekter ved styrket innsats og økt stolthet blant beboerne over nabolaget sitt, men også forsterket stigmatisering og en opplevelse av urettferdig forskjellsbehandling på den andre siden.

Et eksempel er myndighetenes inngripen i selektive områder som kan tenkes å ha mer eller mindre direkte innvirkning på atferden til beboerne som gjør at de handler/tenker på andre måter enn beboere i andre nabolag, noe som igjen kan gi ulike konsekvenser på sikt. Interessant nok er det ofte områdestigmaer som blir brukt som delbegrunnelse for områdesatsinger eller områdeløft. Blant Andersens (2014) informanter i Groruddalen, ble det hevdet at områdeløftet ga nabolaget deres et enda dårligere

rykte, noe som påvirket deres selvfølelse og svekket deres stedstilhørighet. På den annen side er det mye som tyder på at et slikt løft også kan ha *positive* innvirkninger ved å gi området flere eller bedre tilbud eller infrastruktur som parker, lys, økt beboerstolthet, fremme barnehagedeltakelse med mer (Ruud m fl 2016). Det at flere i nabolaget går i barnehage, er forbundet med å ha positive læringseffekter for barn, og kan dermed potensielt bedre deres livssjanser (SSB, 2016).

Et annet eksempel på en form for offentlig intervensjon er det som skjer når f.eks. politiet gjentatte ganger stopper samme individ eller en gruppe bestemte individer og disse statlige myndighetshandlingene eller aksjonene skaper en *reaksjon* hos de som blir stoppet/kontrollert/konfrontert. Dette kan sies å være et nabolagsfenomen i de tilfeller individene opplever at dette typisk skjer innenfor deres eget territorium (slik de selv definerer det).⁸ Det kan være at politiet selv har (mer eller mindre) gode grunner til å kontrollere en person, men han eller hun vil kunne utvikle negative tanker/ideer/holdninger rettet mot storsamfunnet eller «staten» – her representert eller legemliggjort av politibetjenten. Når han (våre data tyder på at det ofte er snakk om unge menn) blir stoppet av politiet bare fordi (slik han ser det) «henger» eller går rundt i et spesifikt nabolag (f.eks. på vei hjem fra jobb), kan kontrollen som sagt medføre at han mister troen på storsamfunnets institusjoner, tilliten til «systemet» blir svekket. En videre konsekvens av dette kan være en holdning som at «ingenting hjelper», «det er ikke noe poeng å søke jobb» eller lignende. Om dette skjer, kan da andre karriereveier som offentlig støtteordninger eller kriminalitet bli alternativet. Slike prosesser som her er omtalt som «offentlig intervensjon» og eksemplifisert ved politiets «hyppige» kontroller av ungdom i «marginale» bydeler, er dokumentert i USA (f.eks. Wacquant, 2008) og i Paris (Fassin, 2013), men er der ikke direkte koblet til nabolageffekter. Hvor omfattende dette er og i hvor sterk grad det er et strukturelt fenomen i Norge har vi begrenset kunnskap om, og bør undersøkes nærmere.

3.3 Hvilke grupper påvirkes sterkest av nabolaget?

Det er naturlig å tenke seg at nabolaget har sterkest innflytelse på dem som tilbringer mye tid der. I sin litteraturgjennomgang om hvordan fattige nabolag kan virke inn på beboernes holdninger og atferd, påpeker Friedrichs (1998) at nabolageffektene antas å være sterkest når både det sosiale nettverket og aksjonsradiusen til beboerne begrenser seg til nabolaget. Dette er med andre ord den gruppen som er mest eksponert for nabolaget. Videre finner Friedrichs dekning i den internasjonale forskningslitteraturen for å hevde at det sosiale nettverket til fattige personer er mindre (færre kontakter) enn for andre, samt at nettverket deres har en snevrere romlig utstrekning og i større grad er begrenset til nabolaget (Friedrichs, 1998). Andre grupper som ofte tilbringer mer tid i nærmiljøet enn andre, er alle som av en eller annen grunn er utenfor arbeidslivet: hjemmевærende foreldre, arbeidsledige, langtidssykemeldte, uføretrygdete og alderspensjonister. For noen av disse gruppene, særlig barn og eldre, dreier det seg også om begrenset aksjonsradius som gjør dem mer eksponert for nabolaget.

Galster mfl. (2012) diskuterer hvordan mekanismer som fører til nabolageffekter kan influere forskjellige grupper i nabolaget på ulikt vis ut fra trekk ved gruppene. Barn og unge er for eksempel i formativ alder, og påvirkes dermed sterkest av nabolaget sitt (Mayor og Jencks, 1989). Studier fra USA viser dessuten at jo tidligere barna eksponeres for et bedre nabolag gjennom flytting fra et utsatt nabolag

⁸ Begrepet «territorium» er en analytisk kategori. Det kan være at informantene selv ikke sier at hendelser alltid skjer i eget nærmiljø/innenfor sitt sted, men at de hendelsene de forteller om er begrenset til/knyttet til steder innenfor det forskeren avgrenser som deres nabolag eller territorium. Dette observerte vi blant annet under «walkalongs» med unge menn på Tøyen (Hagen m. fl. 2016).

til et mer velstående nabolag, desto høyere inntekt får de i voksen alder (Chetty mfl., 2016). For at negative nabolagseffekter skal oppstå må, ifølge South (2001), følgende tre betingelser være oppfylt: beboerne må tilbringe mye tid i nabolaget, deres sosiale relasjoner må være orientert mot nærmiljøet og de må ikke prøve å unngå eller isolere seg fra slike effekter. Når disse forholdene er tilstede, forventer de å finne sterkest effekt for unge beboere som har lavere inntekt, arbeider relativt lite og har barn (Galster mfl., 2012).

Hvor mye tid barn og unge tilbringer i nabolaget, avhenger i stor grad av hvorvidt de går på den lokale skolen eller ikke, og om de deltar på fritidsaktiviteter i eller utenfor nabolaget, noe som igjen langt på vei kommer an på foreldrene. Lareau (2002) finner klassedistinksjoner i amerikanske nabolag som viser at barn med arbeiderklassebakgrunn bruker mer tid i nærmiljøet, mens middelklassebarn er mer involvert i fritidsaktiviteter utenfor nabolaget. Dette er i tråd med observasjonene om at økonomisk ressurssvake har mindre sosiale nettverk og nettverk som er mer lokalt avgrenset, og indikerer også at disse kan være mer influert av nabolaget. Aksjonsradiusen ekspanderer med økende alder. En femåring er mye mer romlig begrenset enn en tiåring eller en femten år gammel ungdom.

I det norske skolesystemet, hvor nærskoleprinsippet står sterkt, går de aller fleste barn og unge på den lokale grunnskolen. Dette har bidratt til en relativt tett kobling mellom skole og nærmiljø for skolebarn i alderen 6 til 16 år, men som vi skal komme tilbake til er det også en del foreldre som sender barna sine til skoler utenfor nærmiljøet sitt. For ungdom på videregående skole er bildet mer variert. For videregående skoler i Oslo har inntaksreglene vært i endring i de siste tiårene, og de slår derfor noe ulikt ut i ulike perioder, avhengig av hvordan elevgrunnlaget endres og hvordan skolene oppnår popularitet utenfor egen bydel (Hansen 2017).

3.4 Differensierte effekter og selektive mekanismer - foreldremediering

Flere av de internasjonale bidragene på feltet (se for eksempel Pinkster, 2009) drøfter hvordan nabolagseffekter kan ha varierende styrke og utslag, og at de foreslåtte mekanismene har ulik gyldighet for ulike grupper. Mekanismene som gir nabolagseffekter rammer ikke alle beboere på samme måte eller i samme grad. Dette henger sammen med at beboerne deltar i ulike uformelle sosiale strukturer og nettverk knyttet til sosial klasse, kjønn, alder, etnisk bakgrunn, religion og interesser. Innenfor disse ulike sosiale strukturene finner man ulike normsett, verdier, handlingsmønstre og ulike sosiale ressurser. Noen beboere preges antagelig mest av avvikende normer i nærmiljøet når det gjelder skole eller jobb, mens andre preges mer av mekanismer som sosial isolasjon og manglende nettverk. Et funn som er gjort i flere studier, er blant annet at gutter i større grad enn jenter ser ut til å påvirkes i negativ retning av nærmiljøet (Pinkster, 2009; Ludwig mfl., 2005), noe som stort sett er blitt forklart med at gutter i større grad har lokale sosiale nettverk og at foreldre generelt fører en mindre streng sosial kontroll over sønner enn døtre. Sønner eksponeres dermed i større grad for nabolaget sitt – på godt og vondt – enn jenter, som ofte blir mer skjermet.

Dette leder oss over i en annen grunn til at mekanismer i nabolaget kan gi forskjellige konsekvenser for forskjellige beboere. Det er velkjent at mange beboere har et bevisst forhold til det de ser som uheldige sider ved nabolaget sitt. Mange utvikler derfor ulike strategier for å distansere seg selv og sine barn fra uønskede forhold på bostedet, og man får det som gjerne omtales som «foreldre-medierte» effekter (Galster mfl., 2012). Dette kan handle om å søke seg mot beboere man anser har en positiv innvirkning, holde barna mer innendørs eller lede dem mot «passende» lekekamerater, foreta

selektive valg av barnehager, sende dem til bedre skoler andre steder i byen, og orientere seg mot aktiviteter, nettverk og sosiale kontakter utenfor nabolaget. På denne måten griper man inn overfor potensielle dårlige sider ved nærmiljøet og minsker faren for negativ påvirkning.

Særlig ser det ut til at foreldre, ofte med middelklassebakgrunn, i utsatte nabolag søker seg mot skoler utenfor nærmiljøet som de anser å ha bedre kvalitet (Brattbakk m fl 2015). Det samme kan se ut til å gjelde for fritidsaktiviteter og andre lokale arenaer for barn og unge. Slik «beskytter» de mest ressurssterke beboerne sine barn mot det de ser som uheldige sider ved nabolaget og nærskolen. Dermed tappes den lokale skolen og nærmiljøet for de ressursene som disse familiene kunne tilført, og de mest utsatte barnefamiliene får i enda mindre grad del i de kollektive ressursene som potensielt finnes blant beboerne. De mest utsatte familiene ser dessuten ut til å benytte slike «beskyttelsesstrategier» i mindre grad, noe som kan henge sammen med mangel på nettverk, kunnskap og økonomiske ressurser. Vi ser imidlertid behov for mer forskning på norske forhold på dette feltet.

En annen forutsetning som både drøftes og undersøkes i flere studier, er ideen om terskler: Må mekanismene ha en viss utbredelse – en kritisk masse – for å få effekt på beboernes livssjanser? Flere studier påpeker at slike terskler eksisterer og må tas alvorlig i utviklingen av bypolitikk (Gordon og Monastiriotis, 2006; Kauppinen, 2007).

3.5 Nabolagets betydning for barn og unges sosiale, kulturelle og økonomiske kapital

Nabolaget med alle dets institusjoner og sosiale andre (som venner og andre «rollemodeller») er, som tidligere nevnt, en arena for læring og kommunikasjon. Den fysiske eller geografiske strukturen «*nabolag*» kan med andre ord være en viktig arena der sosiale relasjoner eller nettverk utvikles, vedlikeholdes, utvides eller brytes.

Inngående studier av nabolag og de som bor der, viser hvordan ulike *betingelser* gir ulike sosiale resultater. Om og i hvilken grad personer søker sammen med andre og deretter danner nettverk eller sosiale grupper med bånd av ulik styrke mellom aktørene, er ikke gitt (for en tidlig studie av nettverkenes betydning, se Barnes, 1954). Kanskje ikke overraskende, finner også forskningen at barn oftere har lettere for å danne nye vennskap (f.eks. Andersen, 2001; 2014; Fischer; 1982; Gans, 1982; Hannerz, 1969; 1980; Small, 2004). Fischer (1982) understreker da også at når man kommer i voksen alder, så har mange valgt sine nettverk.

Basert på Fischers arbeider, nevner Schiefloe (2015) tre hovedgrupper av faktorer som fremstår som sentrale for dannelsen av sosiale nettverk

- aktørenes personlige egenskaper; som motivasjon og sosial kompetanse [og vi vil vektlegge: *interesser* (Andersen, 2001)] («indre» forhold)
- tilskrevne egenskaper ved aktørene; som kulturell bakgrunn, kulturell kapital, etnisitet, sosioøkonomisk status, slektskap og lokal tilknytning («medierende» egenskaper)
- kontekstuelle forhold, muligheter og begrensninger; som fysisk tilgjengelighet, tid og arbeidsoppgaver eller andre forhold som naturlig bringer folk i kontakt med hverandre («ytre» forhold) (sitert fra Schiefloe, 2015, s. 81).

I en studie av et bynabolag på Grünerløkka i Oslo, viser Robbins (2005) hvordan en «etnisk norsk» kvinnes (aktør A) motivasjon for å danne et bånd med den lokale kjøpmannen (aktør B) med «etnisk minoritetsbakgrunn» ikke ble realisert da kjøpmannen rett og slett ikke var interessert. Så om de indre forhold hos aktør A lå til rette for at en sosial relasjon skulle knyttes, så var det for A ytre forhold som begrenset hennes handlinger og ønsker. Det var altså ikke mulig for A skape et bånd ut av sin «egen gruppe» eller generere brobyggende *sosial kapital* i dette tilfellet.

Blant de andre kapitalformer som kan skapes eller overføres i et nabolag er også *kulturell kapital* (som over ble kategorisert som en «medierende egenskap»). Vi følger her igjen Schiefloe (2015) som blant annet med referanse til Bourdieu har forklart at:

kapital kan generelt forstås som ressurser som kan konverteres [omgjøres]. Det vil si at kapital er noe som kan anvendes for å oppnå noe annet (...) *Den økonomiske kapitalen* representerer verdier «som umiddelbart og direkte kan konverteres til penger, og som kan være institusjonalisert gjennom eiendomsrett.

Den kulturelle kapitalen utgjøres av de ressursene individer rår over i form av språk, atferdsformer, kunnskaper, ambisjoner og generelle sosiokulturelle ferdigheter. Bourdieu knytter denne typen ressurser til oppvekstmiljø, sosialisering og til den intellektuelle middelklassens generelle kulturelle hegemoni [ledende stilling i samfunnet], særlig slik dette kommer til uttrykk i kontrollen over skolen, mediene og kulturlivet. Den kulturelle kapitalen har særlig betydning for mulighetene til å lykkes i utdanningssystemet, og er dermed også av en slik karakter at den kan gi adgang til økonomiske goder. Et hovedpoeng hos Bourdieu er at den ulike fordelingen av kulturell kapital er en vesentlig faktor i reproduksjonen av sosial ulikhet i samfunnet.

[*Den*] *sosiale kapitalen* er, [for Bourdieu], «summen av de faktiske eller potensielle ressursene som er knyttet til det å ha et varig nettverk av mer eller mindre institusjonaliserte relasjoner, preget av gjensidig kjennskap og anerkjennelse (...) Mengden av sosial kapital som en aktør har, avhenger av hvor stort nettverk av forbindelser som effektivt kan mobiliseres og den mengden av kapital (økonomisk, kulturelt og symbolsk) som hver av dem har forbindelser med, disponerer». Bourdieu peker på at sosial kapital ikke bare er en ressurs for enkeltindivider, men at dette også er et fenomen som gjør seg gjeldende på gruppenivå (Schiefloe, 2015, s. 92-94).

Ljunggren og Andersen (2014) trekker blant annet på Bourdieu i en studie av segregasjon i Oslo. Et av deres sentrale funn og argumenter, er at særlig de med mye økonomisk kapital bor atskilt fra arbeiderklassen. Selv om de med mye kulturelle kapital i noe mindre grad kan sies å være segregerte, har man i «kulturfraksjonens» nabolag fått selskap av enda flere som dem selv, noe som gjør at de i relativt liten grad blir «eksponert» for arbeiderklassen (Ljunggren & Andersen, 2014, s. 320). Forfatterne hevder at de segregasjonsmønstrene de finner, innebærer at «sosial klasse» betyr mye når en skal forklare disse mønstrene. Når klasseforskjellene får et romlig uttrykk, så kan dette medføre at innbyggere blir mer og mer tilbøyelige til å kategorisere eller inndelegge folk i «oss» og «dem», basert på klassebakgrunn eller «sosialt opphav». Et mer homogent miljø, kan dessuten føre til eller «resultere i at beboerne utvikler liknende væremåter, vaner, holdninger eller verdier» (Ljunggren & Andersen, 2014, s. 320). Funn som dette viser betydningen av mer «brede» samfunnsvitenskapelige tilnærminger til studier av

blant annet ulikhet og segregasjon. Det er langt fra gitt at mer «økonom-faglige» tilnærminger ville tolket datamaterialet på tilsvarende vis.

En annen innflytelsesrik bidragsyter til diskusjonen av sosial kapital er Putnam, som definerer *sosial kapital* som «forbindelser mellom individer – sosiale nettverk og de gjensidighetsnormer og den tillit/tillitsverdighet («trustworthiness») som oppstår fra disse» (2000, s. 19). Putnam vektlegger særlig «tillit» og hevder at tillit «smører sosialt liv» (2000, s. 21). Over viste vi hvordan det norske begrepet «nabolag» eller «nærmiljø» er nært knyttet til det engelske «community». Interessant nok hevder Putnam at «sosial kapital» er den begrepsmessige slektningen til nettopp «community» – de gir begge assosiasjoner til noe «varmt» og «mykt og deilig» («cuddly») (ibid.). Byforskeren Briggs har dog advart mot nettopp slike forestillinger (vist til i Putnam, 2000, s. 21): «Nettverk (...) er generelt et gode for de som er på innsiden, men de eksterne effektene av sosial kapital er ikke alltid positive» (ibid.). Aftenpostens oppslag den 29. juni, 2017 illustrerer dette: Mange av de terroristene som har slått til i Europa de seneste årene har kunnet gjøre dette nettopp ved å dra på sine nettverksressurser og den tillit som eksisterer mellom medlemmer av bestemte sosiale grupper.⁹ Med andre ord har de hatt stor nytte av egen «sosial kapital». Også av slike grunner, så er det relevant å skille mellom to dimensjoner ved, eller to ulike former av, sosial kapital, nemlig sammenbindende («bonding») eller brobyggende («bridging») sosial kapital. Førstnevnte viser til den sosiale kapitalen, eller de nettverksrelasjonene og samhandlingene, som foregår *innenfor* en homogen gruppe. Dette medfører blant annet at gruppeidentiteten blir styrket og grensen mot andre grupper forsterket. Brobyggende sosial kapital viser til bånd ut av en homogen gruppe. Det er med andre ord snakk om å knytte bånd til personer som er «ulike» en selv. Sammenbindende sosial kapital er bra for å «klare seg», mens brobyggende sosial kapital er viktig for å «komme seg videre» (f.eks. oppover i klassehierarkiet – dvs. sosial mobilitet) (her viser Putnam, 2000, s. 22-23 til Briggs).

Nevnte Briggs har diskutert koblingen mellom sosial kapital og segregasjon (at folk i sosiale kategorier som «overklasse» og «arbeiderklasse» eller «etniske norske» og «ikke-vestlige» bor atskilt). Briggs (2005) hevder sosial kapital som analytisk linse hjelper oss å forstå årsakene bak og effektene av segregasjon, i hvert fall i USA. Det at en by er sterkt segregert, som Oslo i en viss forstand er (Ljunggren, 2017), vanskeliggjør utviklingen eller etableringen av brobyggende sosial kapital (Briggs, 2005, s. 83). Dette fordi folk med ulik bakgrunn rett og slett sjeldent møter hverandre. Andersen (2014) viser, forenklet sagt, til at ikke bare bor folk fra ulike sosiale kategorier i ulike nabolag i Oslo, men det er også ofte slik at en tilhører ulike fritidsinstitusjoner og bruker ulike deler av det offentlige byrommet. Kort sagt kan medlemmene av overklassen gå gjennom dagen uten å støte på f.eks. arbeiderklassen eller en norsk-pakistanser (se også Andersen, Brattbakk & Dalseide, 2017 og andre bidrag i Ljunggren, 2017). Fra norsk segregasjonsforskning vet vi dessverre lite om koblingen «politisk makt og sosial kapital (hvordan sosial kapital i innflytelsesrike nettverk påvirker romlig segregasjon)» (Briggs, 2005, s. 83), men det er grunn til å anta at også denne koblingen kan være relevant å belyse i blant annet en såpass segregert by som Oslo. Her er det som sagt dog et kunnskapshull. Uansett, i teorien kan sosial kapital virke som broer over romlige kløfter: For eksempel kan beboere i en del av byen preget av «byrdekonsentrasjon» utnytte sine sosiale bånd til personer i en annen bydel preget av «godekonsentrasjon» (Briggs, 2005, s. 84). Som Ljunggren, Toft og Flemmen (2017) har demonstrert, er en rekke goder, men også byrder, ujevnt fordelt i Oslos byrom. Dermed, sier de, er også «fordelingen av makt og livssjanser

⁹ Her hevdes det blant annet at «terroristene [trekker] veksler på store nordafrikanske mafianettverk som styrer cannabis-trafikken til Europa» <https://www.aftenposten.no/verden/Fire-av-fem-terrorister-i-Europa-har-rotter-i-nordafrikanske-land-623793b.html>

(...) ulikt spredt i byen» (Ljunggren m fl., 2017, s. 370). «De klassiske vestkantbydelene får følge av Nordstrand og Østensjø i en gruppe bydeler som har mer enn gjennomsnittet av ulike goder – som romslige boliger, høye skolekarakterer, god tannhelse og høy forventet levealder» (ibid., s. 374). Dette mens indre (hovedsakelig øst) by har flere «i rusomsorg, mer støy og flere aleneforeldre» (ibid., s. 375) i tillegg til flere kommunale boliger og institusjoner rettet nettopp mot «marginaliserte» beboere (f.eks. Andersen & Røe, 2017). Om beboerne i et område på Oslos østkant som Tøyen/Grønland, klarer å opprette relasjoner med beboere på Vinderen på vestkanten (se Andersen m fl., 2017), kan i teorien disse sosiale båndene kompensere for «den romlige ulempen» som er et uttrykk for det ujevne eller skjevfordelte mulighetsrommet i byen (Briggs, 2005, s. 84). Foreliggende forskning fra Oslo peker dog i liten grad på en høy forekomst av slik brobyggende sosial kapital (f.eks. Andersen, 2014).

I forskningen på nabolageffekter, men også i mye annen byforskning, er man interessert i hvordan nabolaget eller det sosiale miljøet en befinner seg i, påvirker individer. Duncan og Duncan (2004) har blant annet skrevet om «landscapes of privilege». Inspirert av dette har Andersen (2014) understreket hvordan man i en by som Oslo har landskap eller byområder *for* de privilegerte, det vil si sosiale miljøer i et geografisk rom som legger til rette for eller «tilbyr» en passende livsstil for eliten (se også Andersen, Brattbakk & Dalseide, 2017). Det at «eliten», det være seg de rike, de med ulike maktposisjoner, de med definisjonsmakt, eller en viss «status» som utvalgte kunstnere eller professorer, har egne områder og arenaer i byen, legger til rette for at de kan befeste sin posisjon, samt at deres barn kan lære viktige kulturelle koder (Atkinson, 2006; Bourdieu, 1999a; b; Bourdieu & Champagne, 1999). Kort sagt sikres klassehierarkienes og de individuelle familienes sosiale og kulturelle reproduksjon. Denne reproduksjonen igjen, sikrer individenes komfort (Andersen, 2014). Med referanse til diskusjonen om kapitalformer over, vil homogene områder bebodd av middel- eller overklassen, legge til rette både for sammenbindende sosial kapital samt reproduksjon av kulturell kapital - se også Ljunggren og Andersen (2014).

3.6 Avansert marginalisering og norske storbyer i et internasjonalt perspektiv

Det er bredt anerkjent at fattige nabolag i dagens storbyer har en annen og mer utsatt karakter enn tilsvarende arbeiderklasseområder i gårldagens industribyer. Wacquant (2008), som særlig har studert marginaliserte forsteder i franske storbyer og amerikanske ghettoområder, trekker fram at det fra 1980-tallet har utviklet seg en mer avansert form for marginalisering. Sentrale kjennetegn ved fenomenet er at drivkreftene har en strukturell karakter, at folk rammes på langsiktig basis, at fattigdommen frakobles makroøkonomien, og at visse nabolag rammes knallhardt. Denne formen for avansert marginalitet har ifølge Wacquant ikke utelukkende oppstått som et resultat av restruktureringen av økonomien, men også på grunn av politiske føringer som har gitt endringer i velferdsstaten. Politiske initiativ har påvirket jobbtilbudet, flyttestrømmer, beboersammensetning, boligmarked, velferdsordninger og -tiltak – i sum hele mulighetsrommet for lokalsamfunnet og beboerne. Siden disse overordnede prosessene utspiller seg på forskjellig vis og med ulike styrke fra land til land og by til by, vil også situasjonen i de marginaliserte nabolagene variere. Derfor er det også store forskjeller mellom amerikanske ghettoområder, franske «banlieues», svenske forsteder og utsatte områder i Oslo – i drabantbyene eller i indre øst – og i øvrige norske storbyer. Og det er liten tvil om at forskjellene mellom disse landene og byene er til dels store, og at de mest utsatte områdene i Oslo og de andre norske storbyene så langt har unngått det mange nå omtaler som «svenske» eller «franske tilstander», med henvisning til lovløse tilstander, parallelsamfunn og feilslått integrering (NRK 08.05.2016; NRK 11.03.2017). Vi skal

verken drøfte hvor forskjellig situasjonen i realiteten er, eller mulige årsaker til forskjellene her, men Wacquant (2008, s. 261) peker selv på den robuste skandinaviske velferdsstaten som en mulig buffer.¹⁰ Vi deler langt på vei den forståelsen, og vil i tillegg peke på at det er svært ulike kontekster og at en rekke forhold spiller inn.

¹⁰ "In other nations endowed with robust welfare states (...) the onset of advanced marginality has been partly contained but not wholly prevented" (Wacquant, 2008, s. 261).

4. Nabolagseffekter – hvordan påvirkes barn og unges livssjanser av nabolaget?

Som vist i kapittel 2 har mange av de norske segregasjonsstudiene hovedsakelig hatt fokus på en beskrivelse av mønstrene, hvorvidt segregasjonen avtar eller øker, samt strukturelle årsaker. Studier av konsekvenser av segregasjon og hvordan segregasjon ytrer seg for norske forhold har vært mindre påaktet, selv om noen studier har tatt for seg ulike konsekvenser av opphopning av sosiale problemer og av andre trekk ved befolkningen i et område (Hernes og Knudsen 1976, Aase og Dale 1978, Høverstad, Fürst og Tangen 1991, Hagen, Djuve og Vogt 1994 og Blom 2002). Et fellestrekk ved alle disse studiene er at de bekrefter betydningen av bosted for beboernes livssjanser og sosiale problemer, men man står overfor visse tolkningsproblemer når dataene skriver seg fra ett tidspunkt. Selv om man har gode data, vil det alltid være tvil om effektene har fremkommet gjennom selektiv flytting. Her kan det påpekes at Sampson (2012) argumenterer for at selektiv flytting (eller «selection bias») i seg selv må forstås som en form for nabolagseffekt (Sampson, 2012, s. 308). Logikken her er at analyser av flytting viser viktigheten av kontekst:

Det er mange grunner til at folk flytter, men det er sjeldent slik at nabolagskarakteristikker ved både til- og fraflytternabolaget, er irrelevant når individer foretar vurdering av om og hvor de eventuelt skal flytte. Betydningen av uro er ett eksempel, endringer i den etniske sammensetningen av lokalbefolkningen er en annen (Sampson, 2012, s. 308, vår oversettelse).

Sett i sammenheng peker et utvalg av nyere etnografiske studier fra ulike nabolag i Oslo (Andersen 2014; Andersen, Brattbakk & Dalseide, 2017; Andersen, Røe & Sæter, 2015; Andersen & Skrede, 2017) på at mens homogene overklassenabolag synes å være preget av mer «sosial» ro og en forventning om stabilitet/ønsker om å bli boende, så er mer sosioøkonomiske sammensatte eller etnisk mangfoldige nabolag (også) preget av mer uro og en usikkerhet om en selv vil bli boende. Særlig er barnefamilier usikre på om nabolaget og den lokale skolen tilbyr gode oppvekstarenaer.

Om man fortsatt tar et forbehold om at selektiv flytting er en utfordring eller noe man må kontrollere for i analysene av nabolagseffekter, så har uansett denne usikkerheten blitt redusert betraktelig de siste årene ved at man metodisk legger inn forutsetninger om botid, samt at man undersøker hvordan problemer oppstår, vedlikeholdes eller avtar over tid. Utviklingen av såkalte flernivåanalyser hvor man kan studere de ulike sosiale kontekstene et individ inngår i samtidig – som for eksempel familie og nabolag for barn – har gjort studiene mer robuste og gitt mulighet å isolere effekter av de ulike kontekstene hver for seg. Dette har gjort at man har kommet betydelig nærmere en forståelse av konkrete årsakssammenhenger. Noen få slike studier er de senere årene gjort i Norge med fokus på uføretrygd (Rege m fl 2009), og sosioøkonomisk mobilitet blant ungdom over hele landet (Raaum m fl 2006), og i Oslo (Brattbakk og Wessel 2013, Brattbakk 2014, Toft og Ljunggren 2016). Sistnevnte studier påviser at ungdom i Oslo utsettes for nabolagseffekter: hvem de vokste opp sammen med i nabolaget hadde en viss effekt på utdanningsnivået og klasseposisjonen deres og til dels på tilknytningen til arbeidslivet når de var i slutten av 20-årene.

Det er viktig å understreke at nabolagsforskningen omfatter både kvantitative og kvalitative studier. Mens den kvantitative delen av forskningen blant annet fokuserer på å måle nabolagets effekter (kvantifisere dem gjennom ulike varianter av regresjonsanalyser), gir den kvalitative delen av forskningen

en utdypet forståelse av nabolaget som kontekst for atferd, læring og holdningsdannelse. I dette kapitlet vil vi drøfte funn fra begge disse «tradisjonene».

4.1 Internasjonale studier av nabolageffekter

I hvilken grad kan vi slå fast at nabolaget har en veldokumentert effekt på barn og unges livssjanser? Funnene er tydeligst i USA, hvor mye av forskningen på feltet har foregått og hvor relativt store nabolageffekter er påvist. Men selv der er det uenighet om nabolagets betydning. Gjengs oppfatning i amerikansk forskning er at nabolageffektene spiller en moderat til betydelig rolle (Leventhal og Brooks-Gunn, 2000; Sampson mfl., 2002; Pebley og Sastry, 2004; Chetty mfl., 2016). Studiene fra amerikanske storbyer dokumenterer at trekk ved oppvekststedet kan påvirke ulike sider ved beboernes livssituasjon på områder som rus, kriminalitet, manglende skolegang, skoleprestasjoner, utdanningsløp, yrkeskarrierer, mentale problemer, nedsatt fysisk helse og dødelighet (se gjennomgang av Wessel, 2013).

I Europa er funnene mer sprikende. Noen studier viser til dels store effekter, og de fleste studiene finner moderate eller små effekter, mens andre finner null effekter – de forsvinner når man kontrollerer for sosial bakgrunn, demografi og livshendelser. I europeiske storbyer finner man jevnt over små til moderate effekter på kriminalitet, rus, skoleprestasjoner, utdanningsløp, yrkesvalg og inntekt (Wessel, 2013; Brattbakk og Wessel, 2013). Det store flertallet av studier i Europa er gjort i Nederland og Sverige, men også Storbritannia, Tyskland og Finland er representert, og etter hvert også Norge.

To studier – en finsk om fullføring av videregående skole og en britisk om eksamensresultater – finner begge et tydelig mønster der (positive) nabolageffekter først og fremst gjorde seg gjeldende i områder med konsentrert velstand (Gordon & Monastiriotis, 2006; Kauppinen, 2007).

På tross av at den svenske boligmodellen er svært ulik den norske (blant annet med betydelig mer utbredt utleiesektor) er den svenske konteksten med en sterk velferdsstat i stor grad sammenlignbar med den norske. Andersson (2004) studerte tre mellomstore svenske byer (Västerås, Jönköping og Gävle), og fant at ungdoms oppvekstnabolag hadde hatt en signifikant effekt på deres arbeidsdeltakelse og oppnådde utdannelse ved fylte 25 år. En senere studie (Andersson and Subramanian, 2006) bekreftet disse resultatene når det gjaldt utdanning, denne gang for hele Sverige.

I en annen svensk studie som fokuserte særlig på hva det betyr at et nabolag er sosialt blandet finner Bergsten (2010) at slike blandede nabolag har særlig positive effekter på skoleresultater og tendensen til å ta høyere utdanning. Effektene skiller seg markant fra de negative effektene hun finner i de mest ressursvake områdene. Forskjellene i effekter mellom disse to nabolagstypene er dessuten betydelig større enn forskjellene mellom de blandede nabolagene og de mest ressurssterke nabolagene. Hun finner videre at det er store forskjeller i effekter mellom ulike individer; gutter påvirkes mer enn jenter fordi guttene er mer lokalt bundet, barn av lavt utdannede foreldre påvirkes mer enn barn av velutdannede foreldre. Det siste kan ha flere forklaringer; flere studier har vist at høyt utdannede foreldre i større grad bedriver en aktiv form for foreldreskap når det gjelder å beskytte barna fra uheldige trekk ved nabolaget, samt at lavt utdannede har et nettverk som er mer avgrenset til lokalmiljøet og derfor mer avhengig av nabolaget.

Et viktig poeng er dessuten at effektene ikke kun gjør seg gjeldende som negative effekter i særskilt utsatte nabolag, men kan knyttes til nabolag langs hele akse av nabolagstyper. Positive nabolagseffekter påvises blant annet i velstående nabolag, noe som også er påvist for Oslo sin del (Toft og Ljunggren, 2015; Brattbakk og Wessel, 2013).

Det siste tiåret har det, som nevnt, skjedd store forbedringer innenfor dette forskningsfeltet. Blant annet har tilgangen på registerdata gitt en mulighet til å observere enkeltindivider over tid, slik at man lettere kan isolere effektene av nabolaget fra øvrige sosiale kontekster. De nordiske landene står her i en særstilling med gode registerdata som oppdateres årlig for hele befolkningen, og hvor bostedsadresser til hvert individ er inkludert. Særlig i Sverige har disse registerdataene blitt utnyttet i en mengde studier av nabolagseffekter. For Norge og Oslo er omfanget betydelig mindre, men vi skal se på noen av dem.

4.2 Norske studier av nabolagseffekter

En av de første omfattende kvantitative studiene av nabolagseffekter i Norge var Raaum mfl. (2006), som studerte nabolag i alle landets kommuner, og viste at sammenhengen mellom oppvekststed og individuelle ressurser som utdanning og inntekt var reell i perioden 1960 til 1970. Ungdommenes oppvekstnabolag hadde en klar sammenheng med deres framtidige utdannings- og inntektsnivå. Deres landsomfattende studie fant at nabolaget svekket sin betydning på 1960-tallet, eller som de formulerer det: 'Nabolaget er ikke hva det engang var' (Raaum mfl., 2006, s. 200).

Denne konklusjonen, som gjelder hele landet, gir grunnlag for å stille minst to spørsmål relatert til at de fleste studier av dette slaget er gjort i storbyer. I hvilken grad skiller Oslo og andre norske storbyer seg fra resten av landet? Hvordan har den historiske utviklingen av nabolagseffekter vært i hovedstaden? Dette finnes det ingen forskning på, men det finnes registerbaserte studier av nabolagseffekter for ungdom som vokste opp i Oslo på henholdsvis 1980- og 1990-tallet. Vi starter med en survey- og registerbasert studie av sammenhengen mellom etnisk segregasjon og integrasjon.

En av de første empirisk baserte studiene av nabolagseffekter i Norge er Bloms (2002) studie av innvandrernes bosettingsmønster i Oslo. Studien analyserer følgene av konsentrert bosetting for innvandrernes integrering. De empiriske funnene viser at etnisk segregasjon er uheldig for integreringen, men at utslagene er mindre enn antatt. Blom finner at bruken av norsk språk og kontakten med majoritetsnorske, det vil si etableringen av brobyggende sosial kapital, blir påvirket av om det hovedsakelig er andre majoritets- eller minoritetsnorske i nabolaget. Disse sammenhengene reduseres, men består fortsatt, når man «renser» dem for effekten av ulike kontrollvariabler knyttet til individene og deres familiebakgrunn. Den eneste indikatoren som nesten ikke endrer seg ved innføring av kontrollvariabler, er barnas kontakt med lekekamerater. Blom (2002, s. 170) hevder at dette «tyder på at foreldrenes deltakelse på arenaer som utdanning og arbeid ikke utgjør noen alternativ innfallsport til majoritets-samfunnet for barn som vokser opp i etnisk segregerte bomiljøer». Nabolagseffektene synes med andre ord å virke sterkere på barn og unge enn på voksne, fordi disse i større grad er priggitt de nære sosiale omgivelsene. Som nevnt viser tallene at *antallet majoritetsnorske* faller i flere av de Oslo-områdene minoritetsnorske flytter til (se også Andersen, 2014). Det kan derfor gjentas at sannsynligheten for å etablere kontakt på tvers at «gruppene» i disse lokalmiljøene reduseres parallelt.

Bloms observasjoner for Oslo synes i så måte å stemme godt overens med internasjonale funn. Her kan det tillegges at oppvekstvilkårene i storby har enkelte særtrekk. Særlig er det stor variasjon i materielle forutsetninger, for eksempel er andelen barn og unge som rammes av dårlige oppvekst- og levekår, høyere enn tallene på landsbasis (St.meld.nr.39 (2001–02)). Videre har byene en høyere andel barn og unge som lever i husholdninger med lav inntekt (Epland, 2001). I *Tiltaksplan mot fattigdom* er fattige barnefamilier identifisert som en særlig viktig målgruppe (St.meld.nr.6 (2002–03)), og som vi kommer tilbake til mot slutten av rapporten har fokuset på lavinntektsfamilier med barn fortsatt å være høyt på den politiske agendaen (*Barn som lever i fattigdom*, Regjeringens strategi 2015-2017)).

For Oslo finnes det dessuten en rekke skolestudier som viser at den etniske sammensetningen av elevene har liten eller ingen betydning for skoleresultatene, men at det er de sosio-økonomiske skillene – elevenes sosiale bakgrunn – som forklarer forskjellene (Fekjær og Birkelund, 2009; Hermansen og Birkelund, 2015). Se også Kindt og Hegna (2017) om såkalt innvandrerdriv hos etterkommere i Oslo øst, samt Fekjær & Leirvik (2011), Leirvik (2010, 2012, 2016) om innvandrerdriv blant ungdom i høyere utdanning. Det kan også nevnes at blant annet amerikanske forskere har analysert helseeffekter av nabolag med ulike kvaliteter – som tilgang til sunn mat i den lokale matbutikken, eller tilgangen på gode uterom. Dette er et forskningsfelt som er langt mindre studert i Norge, med unntak av særlig Piro med flere (2007; 2008). De mente å påvise «sterke sammenhenger mellom områdefattigdom (eng: «area deprivation») og helseeffekter» i Oslo, der Vinderen kom best ut, og Romsås var å finne på den andre enden av skalaen.

4.3 Nabolagets betydning for ungdoms sosiale mobilitet i Oslo

Brattbakk og Wessel (2013) har gjort en relativt bred studie av nabolagets betydning for barn og unges fremtidige levekår og sosioøkonomiske karriere i Oslo. Her ble det undersøkt om oppvekststedet har langtidsvirkninger for utdanningsnivå, inntektsnivå og tilknytning til arbeidslivet. Betyr det noe hvor i byen man vokser opp og hvem man vokser opp sammen med? Hovedspørsmålet i artikkelen er: Kan graden av deprivasjon i nabolaget i ungdomstida påvirke ungdommenes sosioøkonomiske status som unge voksne? Flernivåanalysen bygger på registerdata og omfatter hele Oslo kommune.

I studien ble en geografisk inndeling hvor byen deles inn i 92 nabolag (delbydelsområder) benyttet, hvor alle som er født i Oslo i 1976–1977 og fortsatt bodde i byen fra 1990 til 1994, da de var 14–18 år gamle, var inkludert. For denne perioden av oppveksten hadde man opplysninger om ungdommenes naboer. Hvem vokste de opp sammen med og i hvilken grad hadde dette betydning for deres inntekt, utdanning og sysselsetting da de var i slutten av 20-årene?

Studien viser at en betydelig andel av variasjonen i *utdanningsnivå* mellom ungdommene kan knyttes til forhold ved nabolaget de vokste opp i. For *inntekt* er utslaget betydelig lavere, mens utslaget for *arbeidsledighet* er høyest når ungdommene er 21 år. Etter 21 års alder avtar effekten på arbeidsledighet gradvis, og er helt borte ved 29 år. Det virker plausibelt, og i tråd med de foreslåtte mekanismene, at effektene av nabolaget på arbeidsledighet avtar ettersom ungdommene inngår i nye sosiale kontekster (nabolag, utdanning, arbeidserfaring), hvor disse kontekstene får større og større betydning. En mulig forklaring på at nabolag ser ut til å ha sterkere effekt på utdanning enn inntekt, kan være at inntekt måles relativt tidlig i livsløpet. Mens de fleste unge har avsluttet sin utdanning i slutten av 20-årene, vil inntektsnivået vise en økende differensiering med økende alder.

Et annet funn var at nabolagsdeprivasjon (målt ved syv ulike indikatorer) i oppveksten har en svak, men signifikant langtidseffekt på både ungdommenes inntekt og utdanning som unge voksne. Etter å ha tatt hensyn til ungdommenes sosiale bakgrunn, fant man en gjenstående effekt som ser ut til å stamme fra befolkningssammensetningen i nabolaget. Det ser ut til at andel arbeidsledige, andel personer med rehabiliterings- og attføringspenger og andel uføre i nabolaget er sterkest korrelert med ungdommenes fremtidige *utdanning* og *inntekt*. For ungdommenes fremtidige *tilknytning til arbeidslivet* ser det ut til at andelen naboer med lav inntekt, andelen sosialhjelpsmottakere og andelen personer på rehabilitering og attføring gir størst korrelasjoner. Det er altså andelen naboer som lever på ulike velferdsordninger, som ser ut til å ha sterkest effekt. Dette kan tolkes som et tydelig tegn på hvordan det å stå utenfor arbeidslivet er en marginalisert posisjon, med konsekvenser for levekår og sosial deltakelse.

I tillegg til analyser av de ungdommene som har bodd stabilt i samme nabolag gjennom første halvdel av 1990-tallet, supplerte man med analyser der ungdommer som flyttet mellom nabolag i den samme perioden, er inkludert. På tross av at en stor andel av de familiene som flytter mest er noe mindre sosioøkonomisk ressurssterke enn de mer bofaste, endres nabolageffektene kun marginalt når disse inkluderes i analysene. Dette resultatet gir støtte til at det er reelle nabolageffekter som er påvist, og at det ikke kun er effekter av seleksjon av visse typer familier inn og ut av nabolagene som måles.

Studien gir også mulighet til å belyse hvor i byen nabolageffektene på utdanning er sterkest i positiv og negativ retning. Et første poeng her er at variasjonene internt i byen er *store*. Dernest fant man et klassisk geografisk mønster: De sterkeste negative effektene forekommer i enkelte nabolag i indre by øst, samt i drabantbyområder i ytre by nordøst (Groruddalen) og sørøst (Søndre Nordstrand). Sterkest positiv effekt av nabolaget på utdanning finner vi i enkelte vestlige nabolag, særlig i bydelene Nordre og Vestre Aker.

Det relevante nabolaget – de nærmeste kvartalene eller bydelen?

Den omtalte studien fant altså at trekk ved nabolaget så ut til å være viktigere for ungdommens fremtidige utdanningsnivå enn for deres inntektsnivå og arbeidsdeltakelse. En påfølgende studie gikk grundigere inn på sammenhengen mellom utdanning og ulike størrelser på nabolaget (Brattbakk, 2014). Spørsmålet var om det var mulig å påvise noen forskjeller i geografisk skala: Har det aller nærmeste bomiljøet mest å si, altså de nærmeste kvartalene, eller betyr barneskolekretsen mer? Eller er det selve bydelen som legger sterkest føringer på de unges veivalg? Konkret utforsket studien om det var beboersammensetningen i det lille, nære nabolaget (målt som de nærmeste kvartalene), det mellomstore nabolaget (målt som delbydeler) eller det store utvidede nabolaget (bydel) som hadde sterkest betydning for ungdoms framtidige utdanningsnivå. Oslo ble altså delt inn på tre ulike måter i henholdsvis 287, 92 og 25 nabolagssoner. Som i den forrige studien var det ungdom født i 1976–1977 som ble studert ut fra hvilket nabolag i Oslo de bodde i tidlig på 1990-tallet, da de var 14–18 år gamle, og hvilken utdanning de hadde oppnådd da de var i slutten av 20-årene. For Oslo samlet hadde 49 prosent av ungdommene oppnådd høyere utdanning da de tidlig på 2000-tallet var blitt 29 år, men variasjonen internt i byen var stor. På Vinderen var andelen 76 prosent, og i Gamle Oslo 19 prosent.

Studien finner at det særlig er en tydelig sammenheng mellom utdanningsnivået til beboerne i ungdommenes oppvekstnabolag og deres tilbøyelighet til selv å ta høyere utdanning i voksen alder. Videre finnes det en sammenheng mellom ungdommenes framtidige utdanningsnivå og beboersammensetningen i alle de tre nabolagsstørrelsene. Men det var relativt stor variasjon mellom de tre geografiske

nivåene. Det viktigste, og mest overraskende funnet, var at sammenhengen var sterkest for det store utvidede nabolaget, altså bydelsnivået. Dette peker i retning av at de nærmeste naboene har mindre å si for ungdommens sosiale mobilitet enn beboersammensetningen i hele bydelen de vokste opp i. Funnet var overraskende av to grunner. For det første ville man ut fra de skisserte mekanismene anta at de naboene som bor nærmest – deres sammensetning og det sosiale miljøet som utvikler seg blant dem – har størst betydning for ungdommen. For det andre har de få tilsvarende utenlandske studiene også funnet slike sammenhenger for ulike nabolagsstørrelser, men sammenhengene var klart sterkest for det nærmeste nabolaget. Så hvordan forklarer man at det store og utvidede bydelsnivået har mest å si?

Siden datasettet og funnene gir begrensede muligheter til å fastslå hvilke mekanismer som er i sving på ulike geografiske nivå, må tolkningene gjøres varsomt. Det virker plausibelt å anta at institusjonelle ressurser kan ha stor betydning på bydelsnivået, fordi dette er det eneste av de undersøkte geografiske nivåene som sammenfaller med administrative enheter som produserer og leverer offentlige tjenester. Dermed kan funnene peke i retning av forskjeller i velferd, ressurser og mulighetsstrukturer mellom de administrative bydelene (se for eksempel Ljunggren, Toft og Flemmen, 2017). Ved første øyekast kan koblingen til oppnådd utdanning synes lite opplagt, spesielt siden både grunnskoler og videregående skoler administrativt er lagt til sentralt nivå i Oslo kommune og ikke til bydelene. Like fullt er skolene som institusjoner, og deres variasjoner i ressurser, praksis og elevgrunnlag, sentrale for ungdommenes fremtidige utdanningsnivå (Hansen 2017). For 16-18 åringene som gikk på videregående skole i studieperioden tidlig på 1990-tallet, var dessuten skolens inntaksområder og bydelens inndeling langt på vei overlappende, og to av tre elever gikk på videregående skole i sin egen del av byen (Hagen, 1995). Dette kan bety at deler av de observerte sammenhengene i studien stammer fra skolearenaen framfor nabolagene. Flere finske (Kauppinen, 2008), svenske (Brännström, 2008) og britiske (Leckie, 2009) studier som gjør direkte sammenligner mellom effekter fra nabolag og skole, finner at skoleeffektene er sterkest.

En annen sannsynlig forklaring er at barn og unges aksjonsradius utvides betydelig med alderen, slik at 14-18 åringer orienterer seg, deltar i aktiviteter og knytter vennskap over et mye større geografisk område enn det nære nabolaget. Sosiale nettverk som knyttes via skolene kan dessuten styrkes for dem som bor i samme område, og motsatt, slik at skole og nabolag sammen utgjør en form for vekselvirkning. En siste forklaring kan være at romlige stigma i større grad er knyttet til noe større urbane områder enn små nabolag og enkeltkvartaler. Begge disse forklaringene harmonerer med en ny amerikansk studie, utført i Denver: Galster mfl. (2016) finner at boligområdet har en betydelig uavhengig effekt, selv etter kontroll for skolekontekst. Konklusjonene i denne studien styrkes av at studien er et naturlig eksperiment.

Klasseposisjon: positiv drahjelp fra nabolaget?

Toft og Ljunggren (2016) er opptatt av hvordan det går med dem som vokser opp i nabolag med mange ressurssterke. Er det slik at oppvekst i et velstående område øker sjansen for selv å ende opp med høyere utdanning og en godt betalt jobb? De studerer alle 13–15 åringer som bodde i Oslo i 1980, og hvordan det har gått med disse ungdommene når de er blitt 43–45 år gamle. Siden de særlig er opptatt av tilgangen på ressurser, undersøker de andelen voksne naboer som tilhører overklassen i nabolaget til ungdommene i oppveksten. Overklasse vil her si yrker som direktør, finansmegler, professor, lege,

advokat og andre yrker som tilsier mye ressurser. Er det mulig å påvise sammenheng mellom overklasseandelen i ungdommenes oppvekstnabolag og hva de selv har oppnådd av utdanning og klasseposisjon 30 år senere?

I likhet med øvrig forskning på feltet finner de at den klart viktigste forklaringsfaktoren er foreldrenes klasseposisjon. Familiebakgrunnen har stor betydning for ungdommenes livssjanser. Men de finner også sammenhenger som indikerer at sammensetningen av naboene i oppveksten spiller inn. Jo høyere andel overklasseforeldre i ungdommenes nabolag, desto høyere sannsynlighet har ungdommene for selv å ta høyere utdanning, gjennomføre eliteutdanninger og oppnå en overklasseposisjon i voksen alder. Disse resultatene gjelder også når de kontrollerer for ungdommenes sosiale bakgrunn, kjønn og alder.

Et noe overraskende funn var at sammenhengen mellom oppvekstnabolaget og ungdommenes situasjon som 43–45 åringer var litt sterkere for arbeiderklasseungdom enn for ungdommer med overklassebakgrunn. Arbeiderklasseungdom i nabolag med høy andel overklasse tar i større grad lange og prestisjetunge utdanninger og har høyere sannsynlighet for å gå inn i de typiske overklasseyrkene. Det er altså slik at overklasseungdom har høyest sannsynlighet for å selv oppnå en overklasseposisjon, men disse får en langt svakere drahjelp av å ha mange overklasseforeldre i oppvekstnabolaget sitt enn det ungdom med arbeiderklasseforeldre får. Om det er slik at det genereres brobyggende sosial kapital i disse områdene, synes det altså å være slik at det er arbeiderklassebarna som positivt trekker veksler på kontakten med overklasseungdommene.

Tross tydelige funn er forfatterne varsomme med å fastslå entydig at det er sammensetningen av beboere i nabolaget, og ikke andre trekk ved arbeiderklassefamiliene som bor i velstående strøk, som fører til at disse arbeiderklasseungdommene i større grad tar høyere utdanning og oppnår overklasseposisjon enn de som bor i andre typer nabolag. De etterlyser derfor mer forskning for å styrke forståelsen av disse sammenhengene.

4.4 Kvalitative nabolagsstudier

Det faktum at Oslo er en delt by, og ikke minst det faktum at «marginaliserte» grupper bor konsentrert i nabolag hovedsakelig øst i byen, har igjen en rekke (potensielle) konsekvenser både for byen/samfunnet og for enkeltindividene. I forskningen har en ofte sett på de negative effektene knyttet til at innvandrere/etniske minoriteter og/eller arbeiderklassen bor konsentrert og romlig atskilt fra middel- og overklassen (Jargowsky, 1997; Toft & Ljunggren, 2016, s. 3; Wilson, 1987). Med andre ord har forskningen på nabolageffekter stort sett vært opptatt av «neighborhood *disadvantage*» eller nabolagsulempen (Lens, 2015, s. 10), noe som også er gjeldende for studiene vi har trukket fram fra norsk forskning som finner at det å vokse opp i et område med levekårsutfordringer kan ha negative effekter blant annet på utdanningsnivå senere i livet (Brattbakk, 2014a; Brattbakk & Wessel, 2013).

Det er ikke bare forskere som peker på nabolageffekter, også mange byborgere antar at *hvor* du vokser opp vil påvirke oppveksten (og hvem/hva du kan bli i voksen alder). I studier av flyttemotiver i Oslo (Andersen, 2014; Bragen, 2013; Kvamme, 2013), kommer det blant annet frem at middelklasseforeldre velger bort områder som de oppfatter som mindre heldige for barna å vokse opp i (ofte knyttet til utdanningsmuligheter/skolemiljø). Med andre ord går da barn av mer «marginaliserte» grupper

glipp av potensielle ressurssterke naboer og rollemodeller (jf. diskusjonen om sosial kapital). I en sosiokulturell stedsanalyse av et av Oslos tradisjonelt mest «belastede» områder, kom det frem at enkelte personer som jobbet forebyggende i bydelen (Gamle Oslo) aldri ville latt egne barn vokse opp her. Dette fordi dette ville medføre «større sannsynlighet for at ens barn ville bli påvirket av venner eller naboer med en 'utagerende livsstil' eller som var i en 'vanskelig situasjon', slik at i utgangspunktet 'ressurssterke barn' selv havnet i et gjengmiljø» (Brattbakk et al., 2015, s. 134). Her kan det skytes inn at ideen eller teorien om såkalte nabolageffekter forutsetter at individene rent faktisk tilbringer en viss tid i eget nabolag, samt at de en «undersøker» oppholder seg i nabolag med «fastsatte» grenser (Foster, Pitner, Freedman, Bell, & Shaw, 2015). Blant annet kan det faktum at mange byboere er mobile (Andersen, 2014), innvirke på graden av nabolagspåvirkning (Tompsett, Veits, & Amrhein, 2016).¹¹ Det å legge til rette for romlig mobilitet, for eksempel gjennom et rimelig kollektivtransporttilbud, kan derfor ha positive effekter utover miljøeffekter ved at en kan motvirke negative isolasjonseffekter.

En rekke kvalitative studier er gjort av forhold knyttet til boforhold, flytting og bomiljø. I en studie blant foreldre med lavinntekt i leide boliger i fire bydeler i Oslo – to bydeler i indre by og to drabantbyer – finner Skog Hansen & Lescher-Nuland (2011) at den største utfordringen som foreldrene peker på er et belastet bomiljø og konsekvensene av segregering. Foreldrene – som har norsk, pakistansk og somalisk bakgrunn – er særlig urolige for barnas oppvekstmiljø. De legger spesielt vekt på at et utrygt sosialt miljø, opphopning av sosiale problemer og dårlige levekår og høy minoritetsandel blant elevene på skolen vil kunne redusere barnas livssjanser på sikt. Motsatt viser den samme studien at foreldre som leier boliger i nabolag med bedre levekår uttrykker den positive betydningen av trygghet, kvaliteten på uteområder, skolesituasjon og godt samvær med andre barn. De fremhever med andre ord gode nærmiljøkvaliteter som viktige for barnas utvikling. Studien avdekker også at foreldrene med lavinntekt benytter en rekke strategier for å forsøke å kompensere for vanskelige boforhold og bomiljø, som for eksempel å sende barna til andre skoler som de oppfatter som bedre enn nærskolen, eller å la barna fortsette på sin opprinnelige skole for å bidra til stabilitet i tilfeller hvor man må flytte til mer utsatte nabolag.

En annen studie hvor blant annet unge velutdannede majoritetsnorske småbarnsforeldre som bor i de samme områdene er intervjuet viser imidlertid at flere av dem fremhever at de ser det som en fordel at de selv og deres barn får kjennskap til andre som har mindre ressurser (Brattbakk m fl 2015, Hagen m fl 2016). Videre ser de det som positivt å få oppleve et større etnisk og sosioøkonomisk mangfold, og at fokuset på materielle verdier er mindre enn mange andre steder. Blant disse foreldrene ser vi altså vurderinger som går i retning av at man også kan ha visse positive nabolageffekter av oppvekst i utsatte områder.

Som antydning innledningsvis, har kvalitativt-orienterte byforskere problematisert ideen om «nabolag» og derfor drøftet hvor treffende det er som analytisk begrep. Feltarbeid i byområder der utenforstående, som forskere, ser for eksempel et arkitektonisk avgrenset område, og så antar at dette er et nabolag med et visst fellesskap og der befolkningen kanskje deler en stedsidentitet, har ofte blitt utfordret etter litt tid i «felt». Nå betyr ikke dette at det ikke finnes avgrensede byområder der befolkningen har mer eller mindre tette eller sterke sosiale relasjoner og der man ser på sitt eget område som forskjellige og avgrenset fra byen rundt. Det vi ser er at vi ikke kan anta at et «nabolag» har særlig

¹¹ Where a peer group spends time, rather than where members of the group reside, seems to be the important distinguishing factor in determining the neighborhood of influence (Schiefeloe, 2015, s. 103).

«naboskap» (Dennis, 1969; Robbins, 2005), men at det derimot er et område med uklare sosiale grenser, ingen felles idé om hva nabolaget «er» (altså en bestemt stedsidentitet), der en finner alt fra sterke, svake til ingen sosiale relasjoner mellom beboerne, og der beboerne har ulike ideer om hva som er passende atferd, samt at man ikke har et sett felles sosiale normer eller verdier (Gans, 1982, Andersen, 2001). Som Blokland og van Eijk har understreket:

Vi etablerer sosiale relasjoner gjennom hva vi gjør, ikke gjennom hvordan vi tenker, og gjennom hvem vi møter på mens vi gjør ting – side om side med noen. Dette gjør det nødvendig å studere hvordan sosiale bånd blir etablert og i hva slags kontekster dette skjer. Nabolag (...) kan kanskje være det minst viktige av disse [kontekstene] (Blokland & van Eijk, 2012, s. 316, sitert i Andersen, 2014, s. 255, vår oversettelse).

Mens kvantitative studier ofte opererer med administrative «nabolagsgrenser», det vil si områder definert av myndighetene (f.eks. Galster & Turner, 2017), har forskere med feltarbeidserfaring altså ofte satt spørsmålsteget ved ideen om nabolag som en eller annen form for «fellesskap» i byer (Andersen, 2014, s. 23-24). Som vi skal se under, finner likevel også byforskere som gjør feltarbeid former for «naboskap» og ideer om «nabolag» i byer.

Positive effekter?

Det er videre verdt å understreke at bokonsentrasjoner kan ha positive effekter for middel- og overklassen ved at de får reproduisert «godene» og dermed sin klasseposisjon (Andersen, 2014, s. 7, 91, 251, 262). Videre, bak byutviklingsstrategier som har såkalt «social mix» eller blandede/balanserte nabolag som virkemidler, er ofte tanken at mindre ressurssterke hushold skal dra nytte av mer ressurssterke naboer (se f.eks. Arthurson, 2012). Som tidligere nevnt finner Bergsten (2010) særlig positive effekter av slike blandede nabolag på skoleresultater. Og forskjellene er betydelig større mellom de mest ressursvake områdene og de blandede områdene, enn mellom de blandede og de mest ressurssterke områdene.

I den tidligere omtalte Oslo-studien av Toft og Ljunggren (2015) påpeker de at teorien tilser at det å vokse opp i et nabolag hovedsakelig bebodd av godt betalte næringslivsledere potensielt «triggerer en forventning om et ønsket – og et *mulig* – liv» (Toft & Ljunggren, 2015, s. 4, vår oversettelse). Forfatterne finner så at dette ser ut til å stemme for Oslo: «Det å vokse opp i et overklassemiljø synes å tilby beboerne kontekstuelle ressurser som gir en fordel som voksen» og særlig gjelder dette arbeiderklassebarn som vokser opp i disse «privilegerte nabolagene» (Toft & Ljunggren, 2015, s. 15, 14). Det kan være nyttig også i en norsk kontekst, om byforskere i større grad kunne kartlegge og måle det som omtales som nabolagsmuligheter – det å bo i et miljø med et sett «fordeler» (assets) og «tilbud» (amenities) som muliggjør positive resultater for individer og familier over et livsløp – slik at en kan drøfte hvilke nabolag/bydeler det er fordelaktig å bo i (hvor en for eksempel burde plassere kommunale boliger), ikke kun fordelaktig å flytte fra (Lens, 2015, s. 12, 15). De nevnte studiene fra Oslo av Brattbakk og Wessel (2013) og Brattbakk (2014) inkluderer et slikt perspektiv ved å studere hvordan oppvekstnabolaget påvirker de unges fremtidige utdanningsnivå både på en positiv og negativ måte, samt hvor i byen de unge får drahjelp av å vokse opp.

Det er også gjort studier som viser at det å gå på en videregående skole i Oslo med høy andel elever med innvandrerbakgrunn ikke har en negativ effekt på skolekarakterer eller utdanningsvalg (Fekjær &

Birkelund 2009). En norsk landsdekkende studie peker i samme retning; en moderat positiv effekt på fremtidig utdanningsnivå, særlig for unge med innvandrerbakgrunn, av å ha klassekamerater med innvandrerbakgrunn (Hermansen & Birkelund, 2015).

Fordelingen av byrder og goder: Ulike mulighetsrom i den delte byen?

Om vi så beveger oss «ned på bakken», så har Andersen, Brattbakk og Dalseide (2017) gjennom en etnografisk, komparativ studie fra Oslo vist hvordan overklassenabolaget Vinderen og arbeiderklassenabolaget Tøyen, tilbyr beboerne ulike mulighetsrom. Før vi redegjør i mer detalj for disse forskjellene for dermed å konkretisere empirisk hvordan nabolaget kan virke inn på innbyggerne, så kan det nevnes at det finnes få kvalitative studier av overklassens eller middelklassens nabolag, men flere vitenskapelige analyser av arbeiderklasse-/minoritetsnabolag, særlig i Oslo. Vassenden (2007), Rosten (2015), Vestel (2004) og Alghasi med flere (2012) er noen av de nyere. Da ingen av disse har et komparativt perspektiv, det vil si sammenligninger av *ulike* nabolag, har vi valgt å heller gi en mer detaljert gjennomgang av Andersen og medforfatterens (2017) diskusjon av forskjeller og likheter mellom Vinderen og Tøyen som bo- og oppvekststeder.

Noen kommentatorer, som Aftenposten¹², hevdet at på tross av levekårsforskjeller, så er ikke Oslo «så» segregert, om man sammenligner med storbyer utenfor Norge. Uten å gå inn på nivået på segregasjon, så er det her mer relevant å se på hva romlige konsentrasjoner av henholdsvis byrder og goder (se Ljunggren, Toft og Flemmen, 2017) har å si. Og her er et forbehold nødvendig. For selv om Norges hovedstad er segregert og har områder med store levekårsutfordringer, så har ikke Oslo områder med ghettopreg tilsvarende bydeler i USA (se Andersen, 2012, 2014; Andersen og Biseth, 2013). I Oslo bor de fleste relativt godt, og velferdsstaten er synlig til stede både på vestkanten og østkanten.

Likevel er det altså slik at boforhold og levekår til beboerne på Vinderen skiller seg markant fra virkeligheten til Tøyen-beboerne. Det er gode grunner til å anta at det å vokse opp i et privilegert nabolag som Vinderen gir økt sannsynlighet for å bli del av «overklassen» sammenlignet med en oppvekst i et tradisjonelt arbeiderklassestrøk som Tøyen (Toft & Ljunggren, 2016). Eller mer generelt, to boområder eller byrom med ulike sosiale infrastrukturer, institusjoner og beboergrupper, samt ulike «fysiske strukturer, materielle kulturelementer og geografiske markører» (Low, 2017, s. 27), legger ikke bare til rette for ulike stedstilknytninger, men kan også tilby beboere forskjellige handlingsmuligheter (Andersen, 2014). Vinderen som et «middelklasserom» (eneboliger med mer) og Tøyen som «arbeiderklasse- og minoritetsrom» (leiligheter med mer) kan således antas å være ulike mulighetsrom (Galster og Killen, 1995). Det at beboerne og kanskje da særlig barn og unge har ulike mulighetsrom i de to nabolagene får man en indikasjon på når man ser på boforholdene samt nabolagenes sosioøkonomiske og demografiske «profiler». Vi vektlegger også innvandrerbakgrunn da en rekke internasjonale studier har vist hvordan den «etniske» sammensetningen av boområder kan påvirke sosial kapital og tillit mellom beboere (Putnam, 2007, Wollebæk et al, 2012).¹³ Og som Alexander (2013), Andersen (2014;

¹² <http://www.aftenposten.no/meninger/kommentar/Arbeiderpartiet-vil-vinne-Forskjells-Norge--Andreas-Slettholm-622920b.html>

¹³ Samfunnsforskere snakker om ulike kapitalformer. Bourdieu (1984), f.eks., har i en analyse av «kulturpreferanser» argumentert for at kjennskap til eller forbruk av «høykultur» (se Halle, 1996, s. 7), reproducerer klassestrukturen og konsumenten (av høykultur) sin posisjon i de øvre lag av klassehierarkiet. Kultur er med andre ord «kapital», og en kapital en tilegner seg gjennom høyere utdanning, men også gjennom oppdragelse og oppvekst i middel- og overklassen. Og her spiller også *nabolaget* eller oppvekstmiljøet inn. Skolen og familien er ellers eksempler på «sosiale rom» der individet tilegner seg kunnskap om, og lærer seg den rette bruken av passende kultur (som kunst) som så kan brukes strategisk for å sikre elitens dominerende posisjon. Videre poengterer Bourdieu at for «de som lever av å selge kulturelle tjenester til klienter, så smelter akkumuleringen av økonomisk kapital sammen med akkumuleringen av symbolsk kapital, det vil si, med ervervelsen av et

2017), Eriksen (2011) og Gullestad (2002) har understreket, er det i land som Norge signifikant hvilken region man har innvandrerbakgrunn fra. Svensker og kanadiere gir mindre «uro» enn en innflytting av såkalte synlige minoriteter som personer med landbakgrunn fra Pakistan eller Somalia.

Mens andelen hushold som er trangbodde på Tøyen er over 12 prosent, er under 4 prosent av husholdene på Vinderen trangbodde (Oslo kommune, 2011). Videre er det slik at omlag halvparten av beboerne på Tøyen leier boligen sin, enten av private gårdeiere eller kommunen. Tilsvarende tall for Vestre Aker er rundt 20 prosent. Et høyt innslag av leieboliger i et nabolag er ofte forbundet med mye inn- og utflytting, og dermed et mer ustabilt bomiljø, mindre nabolagsengasjement og mer konflikter mellom beboergrupper enn det en finner i områder hvor de fleste naboene eier (se f.eks. Andersen, Røe & Sæter, 2015; Brattbakk, Andersen med flere, 2017). Vinderen har også et marginalt innslag av kommunale boliger, mens Tøyen-området har elleve prosent (Brattbakk m., 2015, s. 73). Mens det i 2014 var totalt 20 174 boliger i Vestre Aker og 26 904 i Gamle Oslo, hadde førstnevnte bydel 397 kommunalt disponerte boliger (i 2015), mens det i Gamle Oslo var 1 732 slike boliger (Boligbygg Oslo KF, 2016, s. 7). Med andre ord var det 1 kommunal bolig for hver 15. leilighet i Gamle Oslo, mens i Vestre Aker var det 1 kommunal bolig for hver 51. «vanlige» bolig. Og der den klart største «innvandrer-kategorien» i Gamle Oslo er fra Somalia, er det polakker som dominerer i Vestre Aker. Og mens knappe 30 prosent av befolkningen under 16 år på Nedre Tøyen har etnisk norsk bakgrunn, utgjør den tilsvarende gruppen hele 90 prosent på Vinderen (Oslo kommune, 2015). Forskjellene er også tydelige om man ser på inntekt, utdanning og helse. I delbydel Vinderen er det 12 prosent som har lav utdanning (kun grunnskole), mens tilsvarende tall for Tøyen-området er på omlag 33 prosent (Oslo kommune, 2015). Inntektsforskjellene er også markante. I Tøyen-delbydeler som Enerhaugen og Nedre Tøyen var gjennomsnittsinntekten i 2013 på henholdsvis 347 000 og 318 000 kroner. Samtidig, i delbydel Vinderen, var tilsvarende sum mer enn dobbelt så høy med 738 000 kroner (Oslo kommune, 2013). Trekker man inn formuer, blir forskjellene mellom bydelene enda mer slående (se Wiborg, 2017). Konsekvensene som følger av at barn vokser opp i fattigdom er blant samfunnets største utfordringer, og også her er det dramatiske forskjeller mellom våre to nabolag. Mens hver tredje barnefamilie i Tøyen-området lever under fattigdomsgrensen til OECD, er tilsvarende andel i delbydel Vinderen på 6 prosent (Oslo kommune, 2015). Andelen er dermed over fem ganger så høy på Tøyen som på Vinderen.

Gentrifiseringen av *deler* av Tøyen har pågått i lengre tid (Huse, 2010, 2014), men tross endringene i selve Tøyengata og den raske endringen i næringslivet på Tøyen Torg i løpet av 2015 og 2016, tyder imidlertid utviklingen i resten av området, og med særlig vekt på beboersammensetningen, på en relativt saktegående gentrifieringsprosess. Det er dessuten fortsatt utstrakt barnefattigdom og trangboddhet i området, noe blant annet politiet kobler til synlig ungdomskriminalitet. Så selv om Tøyen Torg har endret karakter og blitt «hip» (Holen, 2016) og kanskje «endelig» et passende midlertidig bo- og utelivssted for unge voksne fra steder som Vinderen (Andersen, 2014, s. 171), er det fortsatt trekk ved stedet som bidrar til å reproducere Tøyen som et sted hvor marginale grupper er synlige i bybildet. Metadonutdeling på senteret, en rekke rus- og psykiatriinstitusjoner i gatene rundt, samt en konsentrasjon av kommunale boliger bidrar til dette. På den andre siden av byen, på Vinderen, har det rettnok foregått en viss boligutbygging i tidligere eplehager, men beboersammensetningen har endret seg lite, og de nye boligene er strøkstilpasset. Vinderen er fortsatt et sted for den øvre middelklassen, samt overklassen.

renommé som kompetent og en respektabel fremtoning som så enkelt kan konverteres til politiske posisjoner som lokalt eller nasjonalt betydningsfull» (Bourdieu, 1984, s. 291, vår oversettelse).

Til fots gatelangs på Vinderen noterer man seg at det meste av grunnen er inndelt i større, privateide tomter. Det er tydelige markeringer av eiendom, slik som gjerder, porter, høye tujahekker eller andre typer hekker. Hekkene er enkelte steder så høye at det er umulig å se inn på tomten. I dette «privilegerte landskapet» (Duncan og Duncan, 2004), så har hver og en «ansvar for sitt», forklarte en informant (Andersen, Brattbakk & Dalseide, 2017, s. 196). Selv om det er mange store eneboliger på Vinderen, gjør de mange hagene området til et sted med mye grønt. Plener, hekker og trær er allestedsnærværende. De store tomtene og boligene med store boflater bekrefter statistikken referert over. De iøynefallende synlige materielle forskjellene antyder at Vinderen og Tøyen tilbyr sine beboere ulike muligheter. De to boligområdene kan dermed sies å representere forskjellige *mulighetsrom*, en antakelse som styrkes av foreliggende Oslo-forskning som kobler nabolag og sosial ulikhet (Andersen, 2014; Andersen mfl., 2015; Brattbakk, 2014; Brattbakk m fl, 2015; Brattbakk og Wessel, 2013; Ljunggren 2017; Ljunggren og Andersen, 2015; Toft og Ljunggren, 2016, Hagen m fl 2016).

Basert på eget langvarig feltarbeid, kan vi illustrere hvordan nærmiljøet kan oppleves for henholdsvis en Tøyen- og Vinderen-beboer:

Den 20 år gamle Abbas bor nord i Tøyen-området, men beveger seg nesten daglig ned til Grønland for å møte venner. Å bevege seg i det større byrommet, utenfor eget nabolag, er en hverdagspraksis han ikke er alene om. Vi har tidligere observert at vestkantbeboere ofte foretrekker å holde seg i vest, og at østkantbeboere også ser ut til å trives best på sin side av byen (Andersen, 2014), et mønster Befring (1972) allerede hadde dokumentert for Oslo-ungdom på slutten av 1960-tallet. Poenget her er at også det som befinner seg utenfor det «umiddelbare nabolag» (for praktiske formål her forstått som en 150 meters rutenettcelle der boligen ligger midt i cellen (Krizek, 2003, s. 279)), er omgivelser som vi sanser og aktivt forholder oss til. Så om det er 30 kommunale boliger i Abbas sitt umiddelbare nabolag, vil han kunne passere en rekke andre bygårder og kommunale boliger når han beveger seg rundt i den langt større bydelen Gamle Oslo. Denne materielle virkeligheten er med på å forme Abbas' hverdagsverden og altså en stor del av hans mulighetsrom.

Den rundt 20 år eldre Sondres hverdagsverden er materielt helt forskjellig. Sondre bor i et romslig hus på Vinderen og beveger seg sjelden øst for Nationaltheatret. Han anerkjenner at Oslo er en mangfoldig by, men understreker at dette mangfoldet er noe han og hans familie selv sjelden kjenner på kroppen. Den materielle delen av hans hverdagsverden består hovedsakelig av villaene på Vinderen, turistattraksjonen Frognerparken og Fjordbyens iøynefallende blokker (Andersen og Røe, 2016; 2017). Videre er det relevant at barnefamiliene på Vinderen ikke bare har store hager som boltreplass. Informantene forteller om en aktiv fritid der barn og unge spiller tennis, kjører slalåm eller deltar i andre former for organisert idrett, ofte utenfor det umiddelbare nabolaget. På Tøyen er slike fritidsaktiviteter så å si fraværende (men har de siste årene endret seg med etableringen av Tøyen Sportsklubb), selv om noen spiller fotball eller cricket i skolegården og gårdsrom som i liten grad er egnet for slik aktivitet. At deltakelsen i organiserte fritidsaktiviteter er høyere blant ungdom i vest enn i øst bekreftes i Ung i Oslo-undersøkelsen 2015, hvor 24 000 ungdom fra samtlige bydeler deltok (Ung i Oslo, 2015). Det er altså ikke det samme å bo og ferdes på Vinderen som på Tøyen. Særlig synes det som om Tøyen er et mye mer usikkert område for å oppdra barn. Mange – både foreldre og personer som jobber med barn og unge – gir uttrykk for en usikkerhet på om rammene rundt en oppvekst på Tøyen er gode nok. Manglende fritidstilbud og en skolesituasjon med nesten 100 prosent minoritetsnorske barn og stor gjennomsnittstrekk er noe som skaper en viss uro eller bekymring. En uro det er langt mindre av blant overklassen på Vinderen.

Her må det presiseres at det også er mange likheter mellom Tøyen- og Vinderen-folket: Man går på skole, leser bøker og gjør lekser, handler mat og lager middag til familien; foreldre er opptatt av at barna skal få en god oppvekst; beboerne ønsker seg eller har en god bolig og et godt hjem; folk bruker byens ulike tilbud og mye mer. I begge boområdene kan altså innbyggerne sies å være del av «stor-samfunnet» (Andersen og Biseth, 2013, s. 7) og i stor grad del av den samme «komplekse kulturen» (Hannerz, 1992, s. 167). Likevel, levkårsforskjeller og områdenes særskilte materialitet er sammen med på å plassere Tøyen og Vinderen i to ulike sosiomaterielle felt (Østerberg, 1998) og tilbyr særlig barn og unge ulike mulighetsrom.

Konsekvenser av segregasjonsgrad for tillit, samhold og sosial kapital i bysamfunnet

Konsentrasjonseffekter eller bostedssegregasjon er ikke nødvendigvis negativt i seg selv, utfordringen i et samfunnsperspektiv er snarere at et segregert bylandskap kan være med å forhindre sosiale møter mellom grupper og dermed motvirke at ulike grupper ikke bare blir kjent og kan trekke på hverandres ressurser (jf. forskningen på sosial kapital), men også at mistillit snarere enn tillit vil prege samfunnet/den sosiale strukturen (Andersen & Biseth, 2013; Andersen, Røe, & Sæter, 2015). Det at folk ikke har tiltro eller stoler på hverandre og statens institusjoner, kan igjen ha store negative konsekvenser for sosialt samhold, villigheten til å bidra (blant annet med skatter) til fellesskapet: Da tillit er blitt sagt å kunne smøre «samfunnsmaskineriet» (Hansen, 2011), kan utbredt mistillit virke som klister i det samme apparatet. Selv om analyser av sosial kapital til nå har vært lite oppmerksomme på den «romlige dimensjonen», synes koblingen mellom sosial kapital og nabolagseffektforskningen å kunne gi verdifulle bidrag til vår forståelse av både positive og negative konsekvenser av bokonsentrasjoner og segregasjon (Foster et al., 2015). Relatert til dette temaet viser en studie fra svenske storbyer at den politiske deltakelsen er lavere i depriverte byområder, og at dette delvis kan være en form for nabolagseffekt (Strömblad & Myrberg 2013).

I en nylig publisert antologi om sosiale endringsprosesser i skandinaviske byer, understrekes det at som konsekvens av globalisering, urbanisering, nye migrasjonsmønstre og ikke minst endrete sosiale strukturer eller relasjoner, så er det flere byer som «find themselves in danger of being torn apart as they descend into battlefields for social conflicts» (Abrahamsson, 2015, s. 27). Selv om segregasjon ofte blir koblet til manglende sosial rettferdighet og dermed også til omfattende sosial uro eller opp-tøyer (se f.eks. Adman, 2016, s. 112; Righard, Johansson, & Salonen, 2015, s. 9), er det per i dag lite som tyder på at norske byer er spesielt utsatte for å bli slike kamparenaer (Andersen & Biseth, 2013).

Hva som er effekter av og hva som (også) er årsaker til et sosioøkonomisk segregert bylandskap, er ikke nødvendigvis så enkelt å påpeke. En effekt er at det i større grad oppstår stigmatisering av nabolag, noe som også er påvist for Oslo (Andersen, 2014; Brattbakk & Hansen, 2004). På sikt er det ikke utenkelig at dette kan innebære en utfordring også i Norge. Særlig om den makroøkonomiske situasjonen skulle forverres, noe som igjen kan medføre flere sosiale utfordringer i slike områder og dermed i ytterligere grad forsterke områdenes dårlige rykte.

Et segregert bylandskap kan altså tenkes å være koblet til en rekke hendelser eller prosesser. De kausale sammenhengene er vanskelige å stadfeste, men bokonsentrasjoner av innvandrergupper og andre «ressurssvake» er blant annet satt i sammenheng med såkalt «urban unrest» (her ensbetydende med påsatte bilbranner) i Sverige (Malmberg, Andersson, & Östh, 2013). Vi mangler som sagt systematiske studier av urban uro i Norge. Dette kan ha sammenheng med at vi rett og slett ser mindre til slike problemer her. Foreløpig er det lite som tyder på «svenske» eller «franske» tilstander i en by som

Oslo (Andersen, 2012; Andersen & Biseth, 2013). Men hva eventuelt økt arbeidsledighet blant beboerne i hovedstadens østkantbydeler vil medføre av negative «reaksjoner», er uvisst. Rosten (2015) synes for eksempel å indikere en viss følelse av utenforskap særlig blant unge menn i en av de mest «innvandrerdominerte» bydelene i Oslo. Om store grupper føler seg på utsiden av samfunnet og mister håp/ambisjoner om «normale» liv med blant annet yrkesdeltakelse (Andersen (2009), kan studier fra Frankrike, Sverige og USA peke mot en rekke ytterligere negative konsekvenser for individene, nabolagene og storsamfunnet. Her trenger vi likevel flere studier som med utgangspunkt i et geografisk omfattende datasett søker å forstå årsakssammenhenger.

Flere har påpekt viktigheten av møteplasser i multietniske nabolag. Et mer eller mindre uttalt mål, er at personer med ulik bakgrunn skal møtes f.eks. på det lokale biblioteket eller fotballbanen. Disse møtene vil så bidra til utviklingen av «brobyggende» sosiale kapital og at tillit oppstår eller forsterkes mellom ulike grupper. I et tenkt nabolag bestående av majoritetsgruppe A og minoritetsgruppe B, og stadig flere fra gruppe A flytter ut når andelen fra B øker, så vil sannsynligheten for at brobyggende sosial kapital skapes reduseres. I stedet kan møteplassene være arenaer der «sammenbindende» sosial kapital vedlikeholdes (Putnam, 2000). Forskjellen mellom de to formene for sosial kapital, er at der sammenbindende sosial kapital består av tette bånd mellom folk som er relativt like en selv, så er brobyggende sosial kapital bånd mellom folk som er «ulike», f.eks. relasjoner mellom en fra arbeiderklassen og en fra overklassen, eller bånd mellom en «etnisk norsk» person og mellom en «førstegenerasjonsinnvandrere» fra Somalia.

Andersen (2014) og Andersen, Røe og Sæter (2015) viser hvordan sosiale bånd ofte knyttes mellom personer som er «like» en selv, også i mer heterogene nabolag. Andersen (2014), Brattbakk m. fl. (2015) og Hagen m. fl. (2016) viser at særlig barn i en viss grad knytter bånd med barn fra andre grupper. At de altså utvikler brobyggende sosial kapital. Også blant voksne er det indikasjoner på slik brobyggende sosial kapital blant beboere i områder som Tøyen i Oslo (Andersen, Brattbakk & Dalseide, 2017; Brattbakk mfl., 2015), men her tyder forskningen på at mange voksne etablerer tettere og/eller flere sosiale bånd med andre fra samme etniske gruppe og/eller fra samme sosioøkonomiske posisjon (Andersen, 2014; Andersen, Røe & Sæter, 2015). Dermed er kanskje sammenbindende sosial kapital den mest vanlige kapitalformen også her. Implikasjonene kan være blant annet manglende tillit til naboer eller lokalmiljøet: «Ceren [bosatt i et 'blandet' nabolag i Groruddalen på Oslos østkant], var bekymret for sine barns fremtid (...) Hun stolte ikke på at de lokale sosiale omgivelsene ville bidra til å styrke barnas livssjanser. [Om hun hadde hatt råd, så hadde hun flyttet til det mer homogene og ressurssterke vestkanten.]» (Andersen, Røe & Sæter, 2015, s. 118, vår oversettelse). Informantene fra nettopp vestkanten,

«stoler alle på (...) naboene, og at de sammen utgjør et trygt nærmiljø. Når det er sagt, så er det ikke en ubetinget tillit (...) som er avhengig av en viss grad av relasjonell intimitet, som mellom mor og barn (Kohn, 2008); det er heller snakk om en ikke-intim, sosio-demografisk begrenset tillit. På vestkantens nabolag syntes det som om foreldrene var trygge på at deres familiers sosiale og kulturelle reproduksjon (Atkinson, 2006) var sikret» (Andersen, Røe & Sæter, 2015. 119, vår oversettelse).

Barnefattigdom og boligforhold

Vi vil trekke fram noen studier som har fokusert spesifikt på familier med særlige utfordringer knytta til boforhold og bomiljø. Nordvik (2010) finner i en panelstudie (der de samme husholdene ble fulgt i årene 2003, 2006 og 2009) at det er en klar sammenheng mellom husholdsinntekt og boforhold for barnefamilier; lavinntekts-hushold har betydelig lavere sjanse for å eie sin egen bolig og har dårligere boforhold enn kontrollgruppen. For perioden 2000-2009 fant han en tydelig bedring av boligsituasjonen for mange lavinntektsfamilier, dels fordi inntektssituasjonen var bedret og dels i takt med at barn og voksne i husholdet var blitt eldre. Et betydelig mindretall hang likevel etter og dette var i stor grad familier med vedvarende lavinntekt. Blant disse var også andelen som var trangbodde relativt høy – både ut fra objektive og subjektive mål. Andelen trangbodde i denne gruppen ligger to til tre ganger høyere enn blant alle barnefamilier (Kaur 2013, Nordvik 2010). Kontrollert for inntekt viste det seg at barnefamilier med ikke-vestlig bakgrunn i betydelig mindre grad enn majoritetsfamiliene eide sine boliger, men gapet i eierandel ble redusert i perioden. En litt nedslående konklusjon er at tildeling av kommunal bolig ikke kan sies «å være en vei ut av vanskelige boforhold» (Nordvik, 2010).

Magnusson Turner (2012) gjør flere analyser av materialet fra den samme panelstudien og i tillegg til å påpeke mange av de nevnte tendensene, finner hun blant annet at de som har størst sannsynlighet for å bli boende i leid bolig over lengre tid, er barnefamilier hvor foreldrene er ustabil utenfor arbeidslivet, mottar sosialhjelp, er vedvarende fattige, har lav boligstandard, er trangbodde og har minoritetsbakgrunn. Noen av de målbare konsekvensene for barna er at de sjeldent har eget rom og sjelden tar med seg venner hjem, noe som igjen kan bidra til at de føler seg utenfor det sosiale fellesskapet. Magnusson Turner peker videre på at det oppstår innelåsnings effekter for visse grupper på boligmarkedet. På tross av et relativt godt arbeidsmarked er det en gruppe foreldre som ikke får innpass på arbeidsmarkedet, og som på permanent basis blir boende i utleieboliger, noe som fra politisk hold ofte blir definert som en midlertidig boform. Mange flytter dessuten hyppig mellom ulike leieboliger, og forskjellene i standard mellom de private og kommunale utleieboligene som denne gruppen har tilgang til er minimale. Med basis både i egne studier og en gjennomgang av internasjonale funn, påpeker Magnusson Turner (2012), Nielsen (2011) og flere at barn og unge påvirkes av boligforholdene, og at det å bo i en leiebolig i oppveksten kan ha en del negative effekter. Det vises at dette har lite med disposisjonsformen (hvorvidt man eier eller leier) i seg selv, men handler om de negative konsekvensene av ustabilitet, trangboddhet, uheldig bomiljø og lav standard som preger deler av boligforholdene i utleiesektoren.

Situasjonen i kommunale utleieboliger er svært varierende når det gjelder hva slags boligstandard og oppvekstmiljø som tilbys. Flere studier har påvist at trangboddhet, og problemer med kulde og støy, er mer utbredt i kommunale boliger (Magnusson og Stefansen 2012, Nordvik 2010) og at det er en rekke sosiale utfordringer knyttet til bomiljøet i mange av de kommunale gårdene (Skog Hansen & Lescher-Nuland 2011, Brattbakk m fl 2015, Oslo kommune 2009). Ifølge Elvegård og Michelsen (2015) sin studie av beboere i kommunale boliger i Bergen medfører det å bli tildelt en kommunal bolig en viss risiko for å havne i utrygge bomiljø, og enkelte familier har uakseptable boforhold. I de tre største svenske storbyene er det dokumentert store og økende forskjeller når det gjelder konsentrasjon av fattige husholdninger (Gustafson 2013). Å vokse opp i nabolag med mange fattige husholdninger og mange voksne som enten ikke er i arbeid eller har en svak tilknytning til arbeidslivet kan redusere barnas tro på egen fremtid og påvirke deres sosiale nettverk som igjen kan minske sjansene til å få seg jobb. Magnusson og Stefansen (2012) konkluderer med at boforhold, lave inntekter og risiko for fattigdom har betydning for barns oppvekstvilkår og senere livssjanser. Når mange familier i et nabolag

samtidig bor trangt og har svak økonomi vil mange barn og unge ha utfordringer med å gjøre lekser hjemme og ta med seg venner hjem. Dermed vil de ha større behov for trygge møteplasser utenfor hjemmet (Brattbakk m fl 2015). Siden økonomien til disse familiene er svak og færre dermed har råd til å betale kontingenten for idretts- og fritidstilbud, deltar færre av disse barna i organiserte fritidstilbud. Det virker åpenbart at dette får konsekvenser for miljøet blant barn og unge (Hagen m fl 2016). Dessuten er uorganisert idrett og lek vel så viktig, men krever tilpassede uteområder som det ofte er mindre av i indre byområder. Og det kan i tillegg tenkes forsterket av at man i mange av disse områdene har relativt sett færre positive rollemodeller blant unge og voksne som kan vise vei og gi tro på at for eksempel det å satse på skolen er en farbar vei for å få seg jobb og et godt liv (Brattbakk m fl 2015).

5. Nabolagseffekter – kunnskapsstatus og motstrategier

I dette kapitlet vil vi først samle trådene og oppsummere hvilke funn som er gjort når det gjelder nabolagets betydning for barn og unges livssjanser og mulighetsrom i Norge. Hva vet vi og hva vet vi ikke? Deretter vil vi peke på videre kunnskapsbehov og databehov for å styrke kunnskapen om oppvekststedets rolle. I del to tar vi for oss hvordan negative effekter kan motvirkes gjennom politiske tiltak, og drøfter tiltakene som regjeringens strategi mot barnefattigdom legger opp til.

5.1 Hva vet vi om nabolagseffekter for barn og unge i Norge?

I en norsk kontekst er det høyst legitimt å spørre om hvordan omfanget og styrken til nabolagseffekter påvirkes av velferdsstatens ordninger og graden av ulikhet i landets nabolag.

Og hvis vi konsentrerer oss om de største byene: Kan en liten storby som Oslo – og øvrige store og mellomstore norske byer – i det hele tatt sammenlignes med verdensmetropoler som New York og London? De til dels sterke effektene som er påvist i amerikanske storbyer kan tenkes å bli moderert i flere av de vesteuropeiske velferdsstatene, med sine sosiale ordninger og omfattende omfordelingspolitikk.

Her må det presiseres at et «nabolag» eller «oppvekststedet» altså er noe langt mer enn et geografisk avgrenset område med boliger og annen fysisk infrastruktur som lekeplasser og gater. Når man i forskningen snakker om nabolagseffekter, så er ser man på betydning av det fysiske, sosiale og kulturelle *nærmiljøet* urbane innbyggere bor/vokser opp i. Med andre ord et område for aktiviteter og relasjoner som har boligen som utgangspunkt, og som kan forstås som en arena som dannes av materielle, sosiale og organisatoriske strukturer. For et barn kan det altså være betydningen av skole, servicetilbud, lokal luftforurensning og ens venner – sett sammen og hver for seg, en forsøker å belyse.

Hva er så sentrale samfunnsvitenskapelige funn om nabolagets betydning for barn og unges mulighetsrom i Norge? Vi kan først slå fast at fordi barn og unge er i formativ alder og ofte tilbringer mye tid i nabolaget, er de også den gruppen som preges sterkest av bostedet. Den kvantitative forskningen som har studert nabolagseffekter for barn og unge, gjennom å påvise og kvantifisere disse, viser at deres livssjanser påvirkes av nabolaget de vokste opp i, både i positiv og negativ retning. Det er tydelig påvist at mens noen får dra hjelp av oppvekststedet sitt får andre redusert sine muligheter. I denne sammenhengen er vi mest opptatt av de negative effektene. Hvor stor ulempe er det så å vokse opp i utsatte nabolag? Forskningen viser at det å bo i et område med mange naboer som har dårlige levekår, lav inntekt og utdanning reduserer livssjansene. Foreldrenes og familiens ressurser – oftest omtalt som sosial bakgrunn – har absolutt størst betydning for barn og unges livssjanser, men andre arenaer som skole og nabolag har begge signifikante effekter på barnas utvikling og sosiale mobilitet.

Fattige eller utsatte nabolag er dermed ett av flere elementer som bidrar til reproduksjon av sosial ulikhet i samfunnet ved at det hemmer sosial mobilitet. Det er viktig å understreke at det er gjort relativt få kvantitative studier av nabolagseffekter i norske nabolag. Videre har vi kun funnet én studie gjort for nabolag over hele landet (Raaum m fl 2006), mens de øvrige fire studiene vi har presentert mer inngående tar for seg Oslos nabolag (Blom 2002, Brattbakk og Wessel 2013, Brattbakk 2014, Toft og Ljunggren 2016). Konklusjonen gjelder derfor først og fremst for hovedstadens barn og unge og deres oppvekstmiljøer. Vi ser det likevel som sannsynlig at mange nabolag i øvrige norske byer og kommuner har en signifikant effekt på mulighetsrommet til den oppvoksende slekt. Det er ingen grunn

til å tro at dette kun er et Oslo-fenomen, selv om det ikke er urimelig å anta at effektene er sterkest her. Denne konklusjonen er basert på at effekter er påvist langs hele skalaen av nabolag i Oslo – fra de mest velstående via de gjennomsnittlige og mest blandede til de mest utsatte. Mange av disse nabolagene minner på mange måter om nabolag ellers i landet, og dette styrker vår antakelse om at nabolagseffekter eksisterer i mange ulike nabolag landet over. En slik konklusjon styrkes også av at man i Sverige har funnet nabolagseffekter på utdanning og arbeidsdeltakelse som stammer fra ungdoms oppvekst i de tre mellomstore byene Västerås, Jönköping og Gävle (Andersson 2004), og fra nabolag over hele Sverige (Andersson og Subramanian 2006).

Med basis i en rekke internasjonale og norske studier kan vi også slå fast at hvordan barn og unge påvirkes av nabolaget sitt varierer ut fra deres alder, kjønn, sosioøkonomiske posisjon og etnisitet (Turner og Stefansen 2012). Gutter påvirkes gjennomgående i sterkere grad enn jenter. Hovedforklaringen på dette er at gutter jevnt over er mer ute i nærområdet og har en sterkere lokal tilknytning enn jenter. Effektene varierer også med alder. Kort sagt finner man at barnas påvirkning henger sammen med i hvor stor grad de «utsettes» for nabolaget: de minste barna påvirkes minst, men fra førskolealder og oppover påvirkes barna i økende grad i takt med at deres aksjonsradius utvides og med økende bruk av lokale lekeplasser og institusjoner som barnehage, skole og fritidstilbud. Aksjonsradiusen deres utvides ytterligere i tenårene, og dermed blir de også påvirket av nabolag med større utstrekning. Mens det umiddelbart nærmeste nabolaget betyr mest for barneskolebarna betyr et større byområde, som for eksempel bydel i Oslo, mer for elever i ungdoms- og videregående skole. Det er påvist tydelige positive effekter for barn i fattige familier av å skifte til et mer ressurssterkt nabolag, og jo tidligere barna eksponeres for slike nabolag desto sterkere er deres sosiale mobilitet.

Barn og unge fra familier med lavere sosioøkonomisk posisjon påvirkes også sterkere av nabolaget enn de som kommer fra hjem hvor foreldrene har høyere utdanning og inntekt. Dette er et særlig viktig funn med tanke på situasjonen til barn og unge fra fattige familier – som også ofte bor områder med et mer krevende oppvekstmiljø.

Effektens styrke varierer også, og de negative effektene kan gi seg uttrykk som uro, engstelse, avvikende atferd, svake skoleprestasjoner og på lengre sikt svekkede livssjanser i form av for eksempel lavere utdanning og løsere tilknytning til arbeidsmarkedet. Forskningen viser også at jevnaldrende barn og beboersammensetningen i nabolaget har betydning. Selvsagt er foreldrenes rolle sentral og i mange tilfeller motvirker og kompenserer de for negative effekter fra nabolaget.

En rekke studier påviser at barn og unge påvirkes av boligforholdene, og at det å bo i en leiebolig i oppveksten, særlig i kombinasjon med fattigdom, kan ha en del negative effekter. Forskningen viser at dette har lite å gjøre med disposisjonsformen i seg selv, men handler om de negative konsekvensene av ustabilitet, trangboddhet, uheldig bomiljø og lav standard som preger deler av boligforholdene i utleiesektoren, inkludert kommunale boliger.

Nabolaget med alle dets institusjoner og sosiale andre (som venner og andre rollemodeller) er en arena for læring og kommunikasjon der sosiale relasjoner og nettverk utvikles, vedlikeholdes, utvides eller brytes. Nabolaget representerer dermed et mulighetsrom for å utvikle ulike former for kapital – sosial, kulturell og økonomisk – som barn og unge enten kan profitere på eller som kan bli en hemsko for dem. En viktig grunnforståelse handler om at kapital kan forstås som ressurser som er konverterbare; de kan anvendes for å oppnå noe annet.

Det er en tett kobling mellom nabolagseffekter og utviklingen av ulike kapitalformer med basis i nærmiljøet. Den sosiale kapitalen barn og unge får gjennom lokale nettverk i nabolaget kan gi tilgang til ressurser i form av nyttig informasjon, kjennskap til og kunnskap om for eksempel utdannings- og arbeidsmuligheter. Mangelen på slik sosial kapital i nabolaget, eller sosial kapital som virker begrensende i form av marginaliserte grupper eller «dårlige miljøer» med fare for rekruttering til kriminelle aktiviteter, kan altså bidra til å redusere mulighetsrommet for barn og unge. Det samme gjelder tilegnelsen av kulturell kapital som for eksempel språk, kunnskaper, ambisjoner og generelle sosiokulturelle ferdigheter som alle er tett knyttet til oppvekstmiljø og sosialisering. Flere studier peker på at trekk ved nabolaget påvirker mulighetene til å lykkes i utdanningssystemet og dermed tilgang til jobber og økonomiske goder. I «utsatte» områder eller for personer fra marginaliserte og stigmatiserte grupper, kan manglende kulturell kapital (det vil si, i liten grad beherske storsamfunnets rådende eller «legitime kultur», (Ljunggren & Andersen, 2014, s. 307) ha stor betydning for barn og unges livssjanser. Den ulike fordelingen av kulturell kapital spiller derfor en sentral rolle i reproduksjonen av sosial ulikhet i samfunnet. Den økonomiske kapitalen henger tett sammen med, og avhenger ofte, av tilgang til sosial og kulturell kapital. I tillegg kan nabolaget gi ulik grad av lokale jobbmuligheter for ungdom som både kan gi dem tilgang til økonomisk kapital her og nå, samt være viktige for å bygge en CV som styrker jobbsjansene senere i livet. Kapitalen man får med seg fra oppvekststedet tar man med seg videre i livet, og kan få betydning for hvordan man lykkes som voksen gjennom fremtidig nettverksbygging og inkludering i samfunnet. Den påvirker med andre ord den sosiale mobiliteten.

At det i noen nabolag forekommer mekanismer som gir negative utfall, er imidlertid ikke det samme som å si at nabolag med de sterkeste negative effektene er svært dårlige steder å bo, eller at områdene er preget av håpløshet og ekstreme forhold. Ei heller betyr det at beboerne bare er passive ofre for uheldige omstendigheter. Dette er en forståelse som lett går tapt både i medias fremstilling og i mye av forskningen på feltet. Tvert imot ser det ut til at mange av beboerne i disse områdene har et aktivt forhold til uheldige sider ved nabolaget sitt, og de har strategier for å motvirke dette. Selv om vi ikke skal underslå at noen beboere kan «føle seg fanget» i området sitt fordi de mangler ressurser og muligheter til å finne et annet, og bedre, bosted, er det viktig å understreke at studier samtidig viser at de fleste trives godt og har en sterk tilhørighet til sitt nabolag. Igjen viser dette at vi snakker om kompliserte og sammensatte prosesser, og at det ikke finnes enkle løsninger på disse utfordringene. Som vi skal drøfte under bygger dette oppunder at det er behov for et bredt spekter av tiltak fra overordnet politisk nivå, og ned til mikroforhold i nabolaget.

Selv om velferdspolitikken spiller en rolle i å utjevne forskjeller mellom grupper og geografiske områder, og segregasjonsnivået i Norge er relativt moderat, betyr det altså fortsatt noe hvor man vokser opp.

På tross av det vi ser som en overveldende mengde studier som påviser nabolagseffekter internasjonalt, har det vært en debatt om de metodiske utfordringene med å skille effekter fra nabolaget fra øvrige sosiale kontekster som beboerne er del av (familie, skole, vennerettverk utenfor nabolaget). Flere hevder at effektene overdrives, og helt eller delvis stammer fra andre forhold enn nabolaget (Van Ham mfl., 2012), mens andre mener at effektene i realiteten er betydelig større enn dem man klarer å påvise, fordi metodene ikke er gode nok til å fange dem opp (Sharkey og Elwert, 2011; Sampson, 2012). Dette siste synet støttes også av svært mye kvalitativ forskning som gir et bedre innblikk i de mekanismene som fører til nabolagseffekter.

De siste par årene har nordiske studier avgrenset nabolaget rundt hver enkelt beboer på en bedre måte ved å trekke en sirkel rundt hvert individ, noe som gjør at man mer presist kan studere hvilken innvirkning de nærmeste naboene har (Andersson og Malmberg, 2015). Resultatene herfra viser betydelig sterkere nabolageeffekter enn det som kommer fram i de øvrige studier som benytter større, og forhåndsdefinerte, statistiske geografiske enheter. Vi tror dette tegner et riktigere bilde av virkeligheten – et bilde som også støttes av kvalitative studier og av manges erfaring og umiddelbare magefølelse: Bostedet former oss som mennesker. Det betyr ikke at bostedet har større betydning enn sosiale kontekster som familie, eller skoler og vennenettverk utenfor nærmiljøet, men at bostedet i likhet med – og i samspill med disse – spiller en rolle for livssjansene våre. Særlig gjelder dette for barn og unge.

Geografisk variasjon i barnefattigdom i Norge

Hvert tiende barn i Norge vokser opp i en husholdning som er fattig over tid (Epland og Kirkeberg 2017), og den geografiske variasjonen mellom fylker, kommuner og internt i de største byene er relativt stor. Siden barnefattigdommen er særlig høy blant visse innvandregrupper med bestemte landbakgrunner henger den også nøye sammen med den etniske segregasjonen. Samtidig er det verdt å minne om at nesten halvparten av barna i lavinntektsfamilier er etnisk norske.

Barnefattigdommen har relativt høy utbredelse i storbyene. Landets seks største byer huser hvert tredje barn i Norge som bor i familier med vedvarende lavinntekt, noe som utgjør om lag 31 500 av disse totalt 98 000 barna. Hvert femte barn – som utgjør om lag 18 500 – bor i Oslo. Over halvparten av barna som lever i familier som er fattige over tid bor i 29 av landets 426 kommuner, av disse er det kun tre kommuner som ikke befinner seg på Sør- og Østlandet. Oslo, Drammen og flere av byene i Østfold og Telemark skiller seg ut med høy andel barnefattigdom. Samtidig er det verdt å merke seg at konsentrasjonen av barnefattigdom i visse bydeler i Oslo er betydelig både målt i antall og andel (2 242 barn som utgjør 34 prosent i Bydel Gamle Oslo). Én av bydelene i Oslo har like mange barn i fattige familier som hele Trondheim kommune til sammen, og fire av bydelene i Oslo har hver for seg betydelig flere barn i fattige familier enn totalen i Stavanger.

Vi har også studert forekomsten av barnefattigdom i Oslos 92 delbydeler som i størrelse grovt sett tilsvarer det mange vil tenke på som byens nabolag. Variasjonen mellom disse delbydelene i Oslo er uvanlig sterk, den varierer fra 2,4 prosent i ett av nabolagene i Bydel Vestre Aker i ytre by vest til 63,7 prosent i ett av nabolagene i Bydel Gamle Oslo i indre by øst. Andelen ligger dessuten mange steder *betydelig* høyere enn for bydeler og byen som helhet, og altså 5-6 ganger så høyt som gjennomsnittet for landet. Med tanke på at dette er svært tettbygde områder innenfor avgrensede arealer vil en slik konsentrasjon i seg selv potensielt kunne ha helt særskilte utfordringer knyttet til nabolageeffekter. En sammenlignende studie av andel barn i familier uten yrkestilknyttede viser at fordelingsmønsteret er bortimot identisk, og at det, ikke overraskende, kun er en liten andel av disse barna som har foreldre som er i jobb.

Hva trenger vi mer kunnskap om?

Hva slags forskning trengs for å kunne trekke sikrere konklusjoner om nabolagets rolle for barn og unge i Norge, og effektene av å vokse opp i utsatte boområder? I en rekke land i den «vestlige» verdenen, tilbyr universiteter samfunnsvitenskapelig og tverrfaglige by-studier. Blant annet på grunn av slike «by-forskerskoler», har det vokst frem en rekke internasjonale byforskningstidsskrifter. I Norge har man ingen av delene. Dette kan nok delvis forklare at man jevnt over har relativt lite norsk byforskning, det

være seg på byplanlegging eller segregasjon og nabolagseffekter for barn og unge som vi har konsentrert oss om her. Det er dermed ikke så påfallende at det er en rekke undertematikker (under segregasjon og nabolagseffekter) der man kan finne kunnskapshull. Kort sagt, vi trenger mer forskning på blant annet:

- Nabolaget som sosial arena
- Hva er et nabolag i dagens samfunn?
- Nabolagets rolle for sosial mobilitet
- Nabolagseffekter mer generelt (også utenfor byene for dermed også å kunne gjøre komparative studier)
- Relasjonen mellom nabolag og skole
- Hvorfor er noen nabolag utsatte i utgangspunktet?
- Hvordan forhindre negative nabolagseffekter
- Sammenhenger mellom fysisk form/struktur og sosiale praksiser/relasjoner
- Vennsksrelasjoner og betingelser for sosiale bånd/fraværet av slike
- Barn og unges boligforhold på det kommunale og private utleiemarkedet
- Diskriminering på boligmarkedet (samt mer generelle studier om/i hvilken grad etnisitet (men også «rase» slik begrepet benyttes i USA) er sosialt betydningsfullt, f.eks. for å forstå sosiale relasjoner (jf. sosial kapital), flyttedriv og skolevalg)
- Koblingen mellom demografiske/«etniske» befolkningsendringer og/eller «interetniske» konflikter og kommuneøkonomi/flytting/skolevalg/suburbanisering med mer (se f.eks. Galster, 2012)
- «Urban unrest» eller opptøyer i by, og koblingen mellom dette og nabolag og/eller marginalisering (se dog Andersen, 2017 [under utgivelse])
- Urban marginalisering mer generelt. Over nevnte vi at om store grupper føler seg på utsiden av samfunnet, så kan internasjonale studier peke mot en rekke ytterligere negative konsekvenser for individene, nabolagene og storsamfunnet. Her trenger vi likevel flere studier som med utgangspunkt i et geografisk omfattende datasett søker å forstå årsakssammenhenger.
- Koblingen mellom tilgangen til arbeidsplasser/skoletilbud og nabolag, (jf. «spatial mismatch» som omtalt over)
- Tillit, sosial kapital og trygghet i byområder med ulike befolkningsprofiler
- Koblingen mellom sosial kapital (og andre kapitalformer) og politisk innflytelse (blant annet på byutviklingen)
- Relasjonen mellom sosial kapital og segregasjon/bokonsentrasjoner
- Sosiale, kulturelle, materielle (inkl. økonomiske) og politiske forskjeller mellom norske byer

Hva slags data mangler vi?

Vi vil her gi en vurdering av hvilke data som mangler for å gjøre gode studier av nabolagseffekter for barn og unge. Vi tenker da først og fremst på større kvantitative datasett som kan brukes til å studere relasjonen mellom barn og unge, og deres oppvekststed for store grupper og geografiske områder.

Dette vil kunne være individdata som er basert på registre og surveyer, samt stedsspesifikke data som beskriver trekk ved nabolagene. Noen av dataene vi etterlyser eksisterer, men tilgangen er så begrenset at det per i dag i praksis vanskelig lar seg gjøre å benytte dem i forskningsprosjekter.

- Omfattende surveydata på lavt geografisk nivå om befolkningens preferanser, holdninger og atferd. Eksempler er hvor tett kontakt man har med naboer, hvem man vil være nabo med, trivsel og bruk av lokale tilbud, orientering mot nabolaget versus sosiale arenaer utenfor nabolaget, selvrappport helse, etc.
- Komparative data om kvaliteter ved nabolaget: for eksempel offentlig og privat tjenestetilbud inkludert sivilsamfunnet med frivillige og ideelle organisasjoner, fysiske forhold som lekeplasser og grøntområder, forurensning, trafikk og kriminalitet. Kort sagt data som kan si noe om barnas oppvekstbetingelser. Per i dag finnes det mye informasjon om dette på et høyere geografisk nivå (kommunenivå), men sjelden systematisert på lavere geografiske nivåer som bydeler, delbydeler og grunnkretser.
- Registerbaserte helsedata på lavt geografisk nivå.

5.2 Hva kan gjøres for å motvirke negative effekter av nabolaget for barn og unge?

Hva kan motvirke at barn og unge påvirkes på en uheldig måte av trekk ved oppvekststedet sitt? Og hva bidrar til å styrke barn og unges mulighetsstrukturer – «urban opportunity structures» (Galster & Killen 1995) – slik at nabolaget bidrar positivt til deres utvikling?

Når man finner klare negative nabolagseffekter i utsatte nabolag er det ofte lett å tenke at løsningene også må være lokale. I stedet for å fokusere på de svake gruppene og nabolagene som rammes av negative nabolagseffekter, og som dermed ofte indirekte gis skylda for problemene, er det viktig å vie oppmerksomhet til problemenes dypereliggende årsaker, som i stor grad befinner seg på politisk og økonomisk makronivå, og som handler om den grunnleggende omfordelingen og tilgangen til samfunnets ressurser. De mest alvorlige ulikhetene må først og fremst motvirkes gjennom nasjonal politikk. Fordelingsutvalget (NOU 2009:10:284) viste «hvordan familiepolitikken og oppvekst- og utdanningspolitikken påvirker fordelingen av humankapital; hvordan den makroøkonomiske politikken og arbeidsmarkedspolitikken påvirker den primære inntektsfordelingen; hvordan skattepolitikken og inntektsoverføringen påvirker den sekundære inntektsfordelingen; og hvordan boligpolitikken, helse- og omsorgspolitikken og forbrukspolitikken påvirker den endelige fordelingen av økonomiske ressurser» (Fløtten & Nielsen, 2015). Det er på disse politikkfeltene at det viktigste grunnlaget for å motvirke barnefattigdom legges.

Når det gjelder nærmiljøets kvaliteter så spiller segregasjonsprosessene en viktig rolle. De aller viktigste løsningene må rette seg mot årsakene til segregasjonen, heller enn konsekvensene. Det er vanskelig å forandre historien (jf. Myhre 2017), men også dagens politiske veivalg eller manglende valg kan legge til rette for eller forsterke segregasjonen (Andersen & Røe 2017 [under utgivelse]; Andersen & Skrede 2017). Dessuten, «sosial ulikhet er råstoffet som segregasjonsprosessene jobber med» (Wessel 1997). Jo mindre den sosiale ulikheten mellom individer og grupper er, desto mindre ulikhet vil det være mellom geografiske områder.

Flytting er et stikkord i forståelsen av hvordan segregasjonen mellom områder oppstår og vedlikeholdes. I et demokrati er det vanskelig å finne gode tiltak for å påvirke hvor folk flytter, og så lenge det finnes sosial ulikhet i samfunnet, vil vi alltid ha et visst nivå av geografisk ulikhet i kommunene og byene våre. I tillegg til innsats rettet mot å dempe sosial ulikhet mellom grupper og individer, må det derfor også settes inn tiltak som forsøker å bøte på konsekvensene av geografisk ulikhet og delte byer. Å styrke den materielle, sosiale og organisatoriske strukturen i nabolagene slik at alle disse sidene ved barn og unges oppvekststeder har en så høy kvalitet som mulig, må være et viktig mål hvis man skal redusere barnefattigdom og bøte på konsekvensene. De mest utsatte områdene må sikres så gode tjenester som mulig, og man må omfordele ressursene slik at de mest utsatte nabolagene kompenseres for ulempene som følger av opphopningsmønsteret. Og for å legitimere en slik politikk er det nødvendig å ha kunnskap om konsekvensene av den delte byen. Sosial uro og nedbrytning av tillit, kan være noen konsekvenser på samfunnsnivå. Å ha et godt kunnskapsgrunnlag er derfor også en viktig prioritering for å sette inn effektive og målrettede tiltak.

Som tidligere nevnt, antyder den anerkjente byforskeren Wacquant (2008) – som særlig har studert utsatte områder i Frankrike og USA – at den skandinaviske (norske) velferdsstaten har forhindret fremveksten av omfattende marginalisering i en by som Oslo. Den mer eller mindre allestedsnærværende velferdsstaten har også fått noe av æren for at man i Oslo ikke har «ghettoer» (Andersen, 2012) eller like markante nabolagseffekter i Europa som i USA (Friedrichs m fl., 2003, s. 800). Mens den amerikanske litteraturen har konkludert med at nabolagsmiljøet bidrar med en ikke-triviell og uavhengig effekt, så synes det som om nabolagseffektene i Europa i større grad blir dempet på grunn av et annet boligforsyningssystem (Norge har f.eks. ikke store «housing projects» med subsidierte boliger for fattige) og på grunn av et sosialt velferdssystem. Organiseringen av boligforsyningen og en omfordelende velferdsstat ser ut til sammen å motvirke fremveksten av svært «dårlige» nabolag og/eller kompensere for en del av forskjellene mellom «gode» og «dårlige» nabolag. Eller nabolag med henholdsvis for sterke konsentrasjoner av byrder og manglende goder.

Om en ikke vil at nabolaget skal ha mye å si for individenes livssjanser, kan mye tale for ikke å foreta radikale endringer – les redusert innsats – i hverken boligforsyningssystemet eller velferdsstatens innretning. Samtidig finner vi også tydelig segregasjon i mange norske kommuner og særlig i de mellomstore og store byene. De er preget av en rekke sosiale, materielle og organisatoriske ulikheter som fungerer som ulikhetsskapende strukturer. En mer sosialt rettferdig boligpolitikk og en særskilt satsing på barnehager, skoler, fritidstilbud og uterom i de mest «utsatte» områdene, synes påtrengende (Andersen, Brattbakk & Dalseide, 2017; Andersen & Røe, 2017 [under utgivelse]; Brattbakk m fl., 2015; Brattbakk & Andersen, 2017, Hagen m fl., 2016).

En rekke tiltak på ulikt nivå er allerede/tidligere satt inn. De helhetlige områdeprogrammene rettet mot enkeltnebolag, har blant annet gitt styrkingstiltak i skoler og barnehager, styrking av offentlige uterom, utvikling av nærpoliti, lokale helseprosjekter og utstrakt grad av beboermedvirkning. Dessuten kommer innsats på kommune- og bynivå, som for eksempel den kriteriebaserte budsjetteringen i Oslo, som fordeler ressursene mellom bydelene ut fra beboernes demografi og levekår. En lignende fordelingsmodell gjelder for grunnskolen i Oslo, i tillegg kommer den kommunale bolig- og byplanpolitikken blant annet med mål om blanding av boligtyper (men se Andersen & Røe, 2017). På toppen av denne kommunale omfordelingen kommer effekter av generelle statlige overføringer til husholdninger og statens involvering på felter som utdanning, helse og bolig.

Vi vil nå ta for oss en rekke av disse konkrete tiltakene som (1) kan bidra til å dempe segregasjonen og ulikheten mellom nabolag, og (2) kan bidra til å bøte på konsekvensene av ulikhet mellom områder.

Vi vil kommentere noen av enkelttiltakene fra regjeringens strategi mot barnefattigdom fortløpende i den videre teksten, og drøfte den mer overordnet tilslutt. Det er viktig å understreke at dette ikke vil dreie seg om noen form for evaluering eller inngående vurdering av detaljerte enkelttiltak, da det ville kreve inngående kunnskap om og forskning på disse, noe som ikke lå innenfor rammene av denne kunnskapsgjennomgangen. Det vil kun være en drøfting av tiltakene i regjeringens strategi ut fra de funnene vi har gjort om nabolagets betydning for barn og unge i lavinntektsfamilier, og den kjennskapen vi har til politikken på dette feltet.

Tiltak som bidrar til å dempe segregasjon og ulikhet mellom områder

Å sørge for å skape attraktive boligområder for barnefamilier med høy kvalitet på de sentrale nabolagsaspektene – materielle, sosiale og organisatoriske strukturer – er etter vårt syn det viktigste bidraget for å bidra til like livssjanser for barn og unge uavhengig av bosted. Det bør være et mål å skape slike oppvekstmiljøer fra starten av slik at man i størst mulig grad unngår å måtte lindre i etterkant.

Å skape sosialt blandede nabolag (social mix) har vært et slikt mål for steds- og byutviklingen i mange land, og her har man tatt i bruk en rekke virkemidler. Det kan handle om å sørge for en blanding av boligtyper (form, størrelse, kvaliteter osv), eieformer (eie, leie), overkommelige priser (pris- og leiereguleringer, subsidierte boliger, kollektive boformer, osv). Denne typen tiltak vil potensielt kunne føre til en blandet befolkning ut fra demografiske og sosioøkonomiske kjennetegn. Å bygge tilstrekkelig med store leiligheter som er egnet for barnefamilier, er et stort behov i mange sentrums- og sentrumsnæreområder i norske byer. Videre handler det om å skape tilstrekkelige mange, gode og varierte uteområder i nær avstand til boligene, og gode trafikkforhold som tar hensyn til barn og unges sikkerhet og behov. Dessuten handler det om gode lokale tjenester fra det offentlige (barnehage, skole, fritids-tilbud, helsetilbud, osv) og fra ideelle og frivillige organisasjoner. Et variert og godt tilbud av private varer og tjenester vil også kunne bidra til et attraktivt og godt nærmiljø. Når det er sagt, så er det vanskelig å forutsi blant annet hvor mange barnefamilier som faktisk ønsker å bo mer urbant. Vår og andres forskning tyder for eksempel på at «hageflekke-drømmen» står sterkt blant mange barnefamilier også i Oslo. Dessuten er det andre ting ved nabolaget som påvirker bo- og flyttepreferanser eller trivsel, faktorer som vanskelig kan styres politisk (f.eks. Andersen, 2014).

Bolig-, by- og planpolitikken er uansett sentral her, og et viktig mål må være å sikre et boligsosialt perspektiv i den generelle byutviklingen. Vi har tidligere avdekket at flere aktører i byutviklingen ser behov for en bedre forankring av boligsosiale hensyn – som å sikre en miks av eieformer og en viss andel kommunale boliger – når man bygger ut nye boligområder og videreutvikler eksisterende områder (Brattbakk m fl 2016). Dette vil kunne bidra til å dempe segregasjonen og gi bedre bomiljøer lokalt. Utfordringene ser dels ut til å bestå i at det er krevende å få inn slike perspektiver i den overordnede planleggingen, og dels at man mangler virkemidler for blant annet å sikre en god blanding av boligtyper og disposisjonsforhold. Kort sagt, å realisere målene om sosial bærekraft støter på en rekke realpolitiske utfordringer (Andersen & Skrede 2017).

I tråd med segregasjonsstudier og rapporter som viser geografisk opphopning av dårlige levekår, er det utformet et bredt sett med virkemidler som retter seg mot bydeler og nabolag i de største byene. Selv om en storby som Oslo ikke har omfattende eller radikale «social mix»-strategier (Galster & Turner 2017), så finner en i Oslo kommune både en politisk visjon om «balanserte» nabolag og noen etablerte

tiltak for å oppnå nettopp sosialt blandede nabolag (Andersen, 2014; Andersen & Skrede, 2017). Dette omfatter blanding av boligtyper, spredning av kommunale boliger og vanskeligstilte boligsøkere.

En for sterk konsentrasjon av kommunale boliger er på mange måter uheldig fordi det ofte skaper utfordringer for bomiljøet, ikke minst for barn (Oslo kommune 2009, Brattbakk m fl 2015), og særlig i et system som det norske hvor nedbyggingen av rus- og psykiatrinstitusjoner har vært så omfattende, og kommunal bolig kun tildeles til de aller mest marginaliserte gruppene. En bedre geografisk spredning er dermed ønskelig. Et konkret forslag her er at kommunene i større grad tar i bruk den såkalte 10 prosent-regelen som gir kommunene rett til å kjøpe inntil 10 prosent av boligene i borettslag og sameier (Dyb 2001). Når man vurderer å selge en viss andel av de kommunale boligene i områder med sterk konsentrasjon bør man likevel veie dette hensynet opp mot realismen i å få kjøpt en tilsvarende mengde boliger i andre, og ofte dyrere, områder av byen (Ertshus 2014). Dessuten er det et spørsmål om beboernes tilhørighet, og hvor de faktisk ønsker å bo. Behovet for kommunale boliger er svært stort, og en reduksjon i antallet vil skape store utfordringer (Brattbakk m fl 2015, 2016). En bedre løsning vil da være bedre oppfølgingstjenester til utagerende beboere, en bedre sammensetning av beboere i kommunale gårder og spesialtilpassede boliger for beboere som «lever hardt» eller har ekstra store oppfølgingsbehov.

De sterkeste konsentrasjonene av kommunale boliger i norske byer finner vi dessuten i sentrumsområdene, og vi er sterkt tvilende til at oppkjøp i drabantbyområder og andre perifere områder i byene, som ofte har relativt lave priser og hvor en del av disse områdene allerede er i en utsatt posisjon, vil være en god strategi. Erfaringene fra mange drabantbyområder i Europeiske storbyer med sterkt innslag av sosiale utleieboliger tilsier at dette lett kan bli feilslått. Selv om man også har utfordringer i flere norske drabantbyområder har borettslagsmodellen i kombinasjon med en variert boligstruktur langt på vei hindret utviklingen av svært depriverte drabantbyområder (Hansen og Brattbakk 2005). Sentrumsområder som er attraktive både for beboere og næringsliv har ofte en bedre evne til å romme slike utfordringer vi her har diskutert. Det virker dermed noe paradoksalt at vi ikke ser ut til å få kommunale boliger i den største sentrumsutbyggingen i nyere tid, nemlig Oslos fjordby (Andersen & Røe 2017).

Å styrke muligheten for beboere i utsatte nabolag til å være romlig mobile kan også være en god strategi for å redusere uheldig påvirkning fra nærmiljøet (negative isolasjonseffekter). Et godt utbygd kollektivtransportsystem vil gjøre det enklere å oppsøke tilbud i andre deler av kommunen eller byen. Dette vil kunne komme mindre barn til gode om de reiser sammen med voksne, og ikke minst eldre barn og ungdom som kan reise alene.

Vi må understreke at det er relativt krevende å få til sosialt blandede nabolag. I en ny studie av flyttemekanismer i Oslo, finner Galster og Turner (2017) at personer/hushold har en tendens til å flytte bort fra nabolag der de andre er markant forskjellig fra en selv (forskjellene her er av sosioøkonomisk karakter). De ser det derfor som en utfordring med nettopp «sosial blanding-politikk» i denne byen (Galster & Turner, 2017, s. 17): Om en f.eks. «plasserer» en viss mengde arbeiderklassebeboere i et overklasseområde, er det fare for at mange i overklassen vil forlate nabolaget. Som Andersen (2014) tidligere har argumentert for, synes det som om Oslo-folk søker nabolag bestående av «like» mennesker som en selv når de flytter (Galster & Turner, 2017). På tross av dette finnes det gode eksempler på vellykkede strategier – som for eksempel ved utbyggingen av mange av de norske drabantbyene og en

rekke internasjonale eksempler – som gjør at dette fortsatt bør være et mål i den overordnede byutviklingspolitikken.

Andersen og Røe (2017) viser til USA for inspirasjon om målet er å lykkes med en «arkitekturpolitikk for en sosial byutvikling», noe som blant annet ville bety mindre segregerte byer. Et av de mer radikale forslagene her er å etablere et statlig direktorat med by- og boligpolitikk som ansvarsområde. Et slikt direktorat kan med fordel ha noen av de samme oppgavene, ansvarsområdene og handlingsrommet lignende det amerikanske U.S. Department of Housing and Development (Andersen & Røe 2017, s. 103-104).

Selv om mye av vår egen og andres forskning viser at mange barn og unge kan ha en god oppvekst i tettbygde byområder, er det grunn til å stille spørsmålstegn ved noen trekk ved og viktige politiske målsetninger i dagens by- og stedsutvikling. Hva blir for eksempel de langsiktige konsekvensene av en markant fortetting og «kompakt by»-utvikling? Hva slags nærmiljøer og muligheter for lek og utfoldelse for barn og unge skaper man i mange av områdene som i dag utvikles i norske byer og tettsteder? Her kan det synes å være et kunnskapshull, eller kanskje heller et «profesjonsproblem». Vi setter spørsmålstegn ved i hvilken grad de som former politikken og bygger byen trekker på innsikter fra den nasjonale og internasjonale tverrfaglige byforskningen (Andersen & Røe 2016; 2017 [under utgivelse]).

Tiltak som bidrar til å bøte på konsekvensene av ulikhet mellom områder

Å sikre god ressurstilgang som er tilpasset den lokale beboersammensetningen og deres behov, og sikre likeverdige tjenester for alle borgere uavhengig av bosted, bør være et sentralt mål for å sikre gode oppvekststeder. Vi vil nå gå gjennom noen sentrale politiske tiltak som har som siktemål å bøte på slik romlig ulikhet.

Omfordeling av ressurser mellom områder

Dette omfatter alle systemer og tiltak som har som mål å utjevne sosial ulikhet mellom geografiske områder. En slik omfordelingsmodell som omfatter hele landet er statens inntektssystem for kommunene, som fordeler de statlige overføringene etter noen gitt kriterier knyttet til befolkningens demografi og levekår i kommunene (se for eksempel Brattbakk m fl 2016). Flere av de største kommunene har lignende modeller for fordeling av midler internt mellom bydelene. Et eksempel er den kriteriebaserte budsjettfordelingsmodellen i Oslo (se for eksempel Halvorsen 2015). En lignende fordelingsmodell gjelder for grunnskolen i Oslo.

Budsjettfordelingsmodellen mellom bydelene i Oslo er her et eksempel på en relativt radikal omfordeling mellom bydelene basert på kjennetegn ved befolkningen og behov for kommunale tjenester i den enkelte bydel (Djuve, 1997; Halvorsen mfl., 2015). For enkelte tjenestetilbud rettet mot barn og unge varierte andelen ressurser per barn fra 52 prosent under gjennomsnittet i den rikeste bydelen til 65 over gjennomsnittet i den fattigste bydelen (Oslo kommune, 2009). Tross denne tydelige kompensasjonen til de fattigste bydelene, er det fortsatt grunn til å hevde at ressurstilgangen mellom Oslos bydeler og nabolag er skjevfordelt, og tar man inn et bredere spekter av goder og byrder i et slikt regnskap, er forskjellene enda mer betydelige (Ljunggren, Toft og Flemmen 2017, Andersen, Brattbakk og Dalseide 2017 og Hansen 2017).

Å sørge for at disse omfordelingssystemene oppdateres og hele tiden svarer på best mulig måte til behovene i befolkningen bør være et mål, og her bør fattige barnefamilier veie tungt som fordelingskriterium. Det er gjennom den ordinære budsjettfordelingen at «de store pengene» fordeles, og selv

om områdebaserte innsatser og andre tidsavgrensede prosjektbaserte tiltak kan være svært viktige, er ressursene ofte beskjedne og tiltakene sårbare og midlertidige. Mange års feltarbeid i bydeler i Oslo har også etterlatt et inntrykk av at det å søke på ulike tilskuddsordninger for slike statlige- eller kommunale prosjektmidler opptar mye av kapasiteten både til kommunalt ansatte, og frivillige og ideelle organisasjoner.

Boligsosial innsats

Som tidligere nevnt finnes det en rekke utfordringer knyttet til boforhold, bo- og nærmiljø i områder med mange kommunale og private utleieboliger (Brattbakk m fl 2016), og det er også her mange av de aller fattigste barnefamiliene bor. For å bøte på dette eksisterer det mange steder flere former for individuell bo-oppfølgning og bomiljøoppfølging i kommunal regi. Ideelle og frivillige organisasjoner bidrar også i dette arbeidet. Tidligere forskning, og vårt eget feltarbeid de senere årene, tilsier imidlertid at bomiljøet mange steder fortsatt er svært uheldig for barn og unge, og at behovet for å styrke dette arbeidet er stort. Vi ser det som sentralt å påpeke at det i private utleieboliger – enten det er én stor gårdeier eller det er sameier med mye framleie – kan bomiljøutfordringene være vel så store som i de kommunale gårdene, men at disse får mindre oppmerksomhet delvis fordi kommunale myndigheter her har et svakere mandat til å drive oppsøkende virksomhet og ta tak i utfordringene (Brattbakk m fl 2017, kommende). En mer aktiv offentlig involvering i private leieforhold der NAV gir depositumsgaranti og dekker husleie, kan være en måte å sikre verdige boforhold for de svakeste gruppene.

Å drive aktivt bomiljøarbeid inn mot slike utvalgte områder kan ha stor betydning for barn og unges ve og vel. Å engasjere barn og unge, og andre beboere, i medvirkningsarbeid for å bedre både det sosiale og fysiske nærmiljøet kan være en god måte å gripe an dette på. Leieboerforeningen (Lbf) i samarbeid med bydelene og Boligbygg KF i Oslo har god erfaring med slik beboerinvolvering i mange utsatte kommunale leiegårder, og Velferdsetaten i Oslo jobber med å utvikle såkalte «barn og unges gårdsstyrer» i utvalgte kommunale gårder. Andre eksempler fra Oslo er lokale ildsjeler som Nabolagshager og By-Verkstedet.

Ellers er det et viktig poeng at innsatsen ikke kun bør rettes mot barn og unge, men at en styrket oppfølging av særlig utsatte grupper med alvorlige rusmisbruk og psykiske lidelser vil kunne bedre bosituasjonen for mange barn og unge som utsettes for ubehagelige opplevelser og kjenner på frykt i hverdagen (Brattbakk m fl 2016).

Nabolags- og stedspolitikk

Områdebasert innsats som retter seg mot å styrke og utvikle utvalgte nabolag og lokalsamfunn finnes i mange varianter og har økt i omfang det siste tiåret, særlig i store og mellomstore byer. Oslo, Bergen og Trondheim får statlige midler til områdeløft i utsatte byområder, og bidrar selv med midler inn i dette arbeidet. Og flere andre store og mellomstore byer jobber med lignende områdesatsinger uten at disse er forankret i den statlige områdeløftsatsingen. Noen kjente eksempler fra Oslo er Handlingsprogrammet for Oslo indre øst (1997–2006), Groruddalssatsingen (2007–2016, forlenget med 10 nye år fram til 2026), Oslo Sør-satsingen (2007–2017) og Tøyen- og Grønlandssatsingen (2014–2020).

Det finnes flere varianter av dette rundt omkring i landet. Fellesnevneren er at man over en gitt tidsperiode har en ekstra satsing på et geografisk avgrenset område der ulike aktører og sektorer samarbeider på tvers for å bedre levekårene og styrke nabolagskvalitetene. Målet har ofte vært å styrke lokalsamfunnets kvaliteter og arenaer ved å gi kompenserende tiltak til utsatte områder, og styrke

tjenestetilbudet; som helse, politi og fritidstilbud til barn og unge. Styrkingstiltak i utvalgte nabolag kan ha flere positive virkninger; mobilisering til egensats, opprettelse av nye nettverk og forbedring av stedsidentiteten. I sum utgjør dette et mulig pluss-sumsspill, en positiv kumulativ sirkel, der områdene tilføres «mer enn penger».

Barn og unge har ofte vært en av hovedmålgruppene for disse satsingene, og en klar fordel med denne tilnærmingen er at man kan bidra til å styrke områdenes kollektive ressurser og få opp deltakelsen til alle barn og unge i området, og ikke kun individuelle tiltak som retter seg mot de aller mest utsatte. For barn fra lavinntektsfamilier er det avgjørende med lavterskeltilbud som er gratis eller har rimelige kontingenter. Områdeløftene har ofte bidratt til å utvikle og støtte denne typen initiativ. Noen eksempler fra Oslo er Alnaskolen på Furuset og Tøyen sportsklubb og Sportsklubben Sterling på Tøyen-Grønland. FRIGO i Bydel Gamle Oslo er et eksempel på en ordning som kom til som del av Handlingsprogrammet for Oslo indre øst (1997-2006), og som har blitt en permanent satsing og overlevd den midlertidige programperioden. Mange av disse tiltakene får støtte fra ulike statlige og kommunale tilskuddsordninger som er del av tiltakene i regjeringens strategi mot barnefattigdom.

Fløtten & Grødem (2014) har gjennomgått en del eksempler på helhetlige tiltak for fattige barn i Europa, og viser blant annet til Sure Start Local Programmes (SSLP) i Storbritannia som er blant de få tiltakene som er områdebaserte. Programmet rettet seg i starten mot de mest utsatte nabolagene, men ble etter hvert utvidet også til andre nabolag og omfattet etter hvert 3500 barnesentre i ulike nabolag. Andre eksempler de trekker fram som er av særlig relevans her er noen enkeltstående byutviklingsprosjekter hvor renovering av nedslitte bygninger kombineres med å tilby lokale barn fritidsaktiviteter og skolefritidsordninger.

Regjeringens strategi mot barnefattigdom sett fra et steds- og byutviklingsperspektiv

I regjeringens strategi for barnefattigdom faller de fleste tiltakene som er relevante ut fra et nabolagsperspektiv inn under kategorien; å bøte på ulempene ved ulikhet mellom områder. Man forsøker å sette inn tiltak rettet mot de utfordringene som oppstår der det bor mange fattige i nabolag som er materielt, sosialt og organisatorisk preget av ressursfattigdom for å styrke viktige nærmiljøarenaer. Sett fra et steds- og byutviklingsperspektiv er vår overordnede vurdering av strategien at det er mange gode tiltak som er beskrevet, men svært mange av dem handler først og fremst om å lindre fremfor å motvirke sosial ulikhet gjennom å forebygge at fattigdom og segregasjon oppstår. Basert på funnene i denne rapporten ser vi behov for tydeligere grep både når det gjelder grunnleggende inntektssikring og innen den overordnede bolig-, plan- og byutviklingspolitikken, som kan bidra til mer blandede nabolag, bedre boforhold og en jevnere geografisk fordeling av byrder og goder i utgangspunktet, slik at behovet for lindrende tiltak reduseres.

Videre synes det som om relativt mange av tiltakene handler om organisasjoner som baserer seg på frivillighet. Det er mye forskning som viser gode erfaringer med frivillig innsats, og potensialet for å øke dette ytterligere er fortsatt tilstede. Frivilligheten utløser ofte lokale ressurser og skaper gode brobyggende relasjoner mellom personer fra ulike grupper. Likevel vil vi advare mot en forestilling om at mye av barnefattigdomsproblematikken – som ofte handler om tunge levekårsutfordringer – kan løses gjennom frivillighet. Det ligger harde økonomiske og sosiale realiteter bak som trenger tydelig offentlig innsats. Og i dette bildet har frivilligheten en viktig rolle, men man må samtidig være varsom med å velte for mye av det offentlige ansvaret over på frivillige. Flere studier har avdekket ildsjel-tretthet og fraflytting som gir sårbarhet til frivilligheten (Brattbakk m fl 2015). Hvis ansvaret i økende grad blir lagt

over på frivillige organisasjoner vil man også risikere en økende ulikhet i tjenestetilbudet mellom nabolag.

Helt tilslutt vil vi foreslå en betydelig økt satsing på fritidstilbud og aktiviteter for barn og unge. Disse er ofte sårbare i kommunale budsjettprosesser, og gjenstand for nedskjæring og kutt. Lovfesting kan være en mulighet slik at tilbudene får en mer permanent karakter. Tilbud om heldagsskole og ulike former for aktivitetskort som gir gratis eller sterkt reduserte priser på offentlige aktivitets-, idretts-, kulturtilbud og kollektivtransport vil kunne øke deltakelse, og gi økt sosial og kulturell kapital til utsatte barn. Ulike tiltak som gir ungdom og unge voksne arbeidserfaring og nyttige nettverksrelasjoner vil også kunne forebygge reproduksjon av fattigdom. Denne typen brobyggende sosial kapital er som tidligere nevnt viktig for individenes sosiale mobilitet.

Flytteprogrammer og bussing – noen omstridte internasjonale eksempler

Noen mer omstridte tiltak består i å flytte fattige familier ut av utsatte områder og over i bedrestilte nabolag, eller bussing av skolebarn fra utsatte områder til bedre skoler i andre deler av byen. I USA har man gjennomført store flytteprogrammer¹⁴ i flere av de store byene, der målet har vært å løfte fattige barnefamilier ut av fattigdom ved å la dem flytte til bedre og mer velstående områder. Forskingen på programmene har vist varierende grad av effekt for barn og unge. Noen finner små eller ingen effekter (Cheshire 2008), mens Clampet-Lundquist and Massey (2008) konkluderer mer positivt. Verdt å merke seg her er at de senere studiene, som i større grad dokumenterer langtidsvirkningene, konkluderer med tydeligere *positive* effekter. Chetty m fl (2016) finner at barn i lavinntektsfamilier fra fattige områder i amerikanske byer som flyttet til bedre og mer velstående nabolag før de fylte 13 år hadde en sterkere sosial mobilitet i form av høyere utdanning og inntekt senere i livet, enn både dem som var eldre når de flyttet og dem som ikke flyttet. Rosenbaum m fl (2009) finner at fattige barnefamilier som flyttet til gode nabolag i større grad tok høyere utdanning, og reduserte risikoen for arbeidsledighet og sosiale problemer.

Tidlig på 1990-tallet ble det foreslått å busse elever fra «innvandrerdominerte» skoler i Oslo til deler av byen med lavere minoritetsandeler for å skape en bedre blanding på skolene (Blom, 1994, s. 10). I de senere år har blant annet norske politikere reist til Danmark for inspirasjon (Lundgaard, 2010c). Sistnevnte land har innført «København-modellen» som blant annet inkluderer en «spredning» av minoritets elever og en endring av skolekretser for å bryte opp «etnisk konsentrerte» skoler.¹⁵ I hvilken grad *effektene* av slike tiltak er grundig vurdert, er usikkert. Det synes i hvert fall som om mulige «motstrategier» ikke har vært trukket grundig inn i den norske diskusjonen¹⁶.

¹⁴ «Moving to opportunity (MTO)»-prosjektet, <https://scholar.harvard.edu/hendren/publications/effects-exposure-better-neighborhoods-children-new-evidence-moving-opportunity>, «Gautraux»-prosjektet <http://www.encyclopedia.chicagohistory.org/pages/507.html>.

¹⁵ I Danmark snakker en f.eks. om «utsatte boligområder», hvor det bl.a. er en konsentrasjon av «etniske minoriteter» (Ministeriet for flyktninge innvandrere og integration, 2002, s. 75).

¹⁶ Flere forskere, som Caldas et al. (2002) og Lassiter (2007), har vist til de «hvites» motstrategier når myndighetene har innført andre tiltak for å forhindre eller motvirke (negative effekter) av «rasesegregasjon», som for eksempel bussing. For en evaluering av «København-modellen», se Kofoed, Allerup, Larsen, & Torre, 2010.

Litteratur

- Alexander, J. C. (2013). Struggling over the mode of incorporation: backlash against multiculturalism in Europe. *Ethnic and Racial Studies*, 36(4), 531-556. doi: 10.1080/01419870.2012.752515
- Alghasi, E. Eide & T. H. Eriksen (red.) (2012), *Den drabantbyen: Groruddalen og det nye Norge*. Oslo: Cappelen Damm.
- Andersen, B. (2001). Andersen, B. (2001). *The Quest for Community: A Study of Kentlands*. Universitetet i Oslo.
- Andersen, B. (2008). Eksklusive fellesskap: Et kritisk blikk på nyurbanismen i lys av Kentlands, USA. *FORMakademisk*, 1(1), 58-69.
- Andersen, B. (2012). Oslo gettoiseres. I S. Indregard (red.), *Motgift*. Akademisk respons på den nye høyreekstremismen (s. 172-186). Oslo: Flamme forlag & Forlaget Manifest.
- Andersen, B. (2014). *Westbound and Eastbound. Managing Sameness and the Making of Separations in Oslo*. (Doktoravhandling, sosialantropologi) Universitetet i Oslo.
- Andersen, B. (2017 [under utgivelse]). Østkanten tar til gatene: Marginalitet og banalitet i Oslo. In S. Seim & S. Oddrun (Eds.), *By, sted og sociomaterialitet*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Andersen, B. (n.d.). *Forskning på flytting og flyttemønstre: En kunnskapsoversikt*. HiOA-rapport. Høgskolen i Oslo og Akershus. Oslo.
- Andersen, B., & Røe, P. G. (2017 [under utgivelse]). Arkitekturpolitikk for en sosial byutvikling. I J. Askim, K. Koltveit, & P. G. Røe (red.), *En smartere stat. Veier til bedre politikk og styring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Andersen, B., & Røe, P. G. (2017). Arkitektur og sosial ulikhet i Oslo. I J. Ljunggren (red.), *Oslo - ulikhetenes by* (s. 325-337). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Andersen, B., Brattbakk, I., & Dalseide, A. M. (2017). Tøyenliv og Vinderenliv: Likheter og ulikheter i en segregert by. I J. Ljunggren (red.), *Oslo - ulikhetenes by* (s. 189-208). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Andersson, E. (2004) From valley of sadness to hill of happiness: the significance of surroundings for socioeconomic career, *Urban Studies*, 41(3), pp. 641–659.
- Andersson, E. and Subramanian, S. V. (2006) Explorations of neighbourhood and educational outcomes for young Swedes, *Urban Studies*, 43(11), pp. 2013–2025.
- Andersson, E. og Malmberg, B. (2015). Contextual effects on educational attainment in individualised, scalable neighbourhoods: Differences across gender and social class. *Urban studies* 52(12): 2117–2133.
- Andersson, R. og van der Burgt, D. (2001). Segregationens konsekvenser – litteraturoversikt och diskussion av forskningsläget. IM-gruppen i Uppsala för Socialstyrelsens Social rapport 2001.
- Andersson, R., Musterd, S., Galster, G. og Kauppinen, T. M. (2007). What mix matters? Exploring the relationships between individuals' incomes and different measures of their neighbourhood context, *Housing Studies*, 22(5), s. 637–660.
- Atkinson, R. (2006). Padding the bunker: Strategies of middle-class disaffiliation and colonisation in the city. *Urban Studies* (Routledge), 43(4), 819-832.

- Bakken, A. (2016) Ungdata 2016. Nasjonale resultater. NOVA Rapport 8/16.
- Barnes, J. A. (1954). Class and Committees in a Norwegian Island Parish. *Human Relations*, 7(1), 39-58. doi:10.1177/001872675400700102
- Blom, S. (1994). Innvandrere og bokonsentrasjon: rapport fra forprosjekt for Kommunal- og arbeidsdepartementet, Innvandringsavdelingen. In SSB (Ed.), *Notater*. Oslo: Statistisk sentralbyrå, Avdeling for personstatistikk/Seksjon for demografi og levekår.
- Blom, S. (2002). Innvandrernes bosettingsmønster i Oslo. *Statistisk sentralbyrå, Sosial og økon. studier* 107.
- Bourdieu, P. (1977). *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Bourdieu, P. (1999a). The Contradictions of Inheritance. In Bourdieu Pierre et al. (Ed.), *The Weight of the World: Social Suffering in Contemporary Society* (pp. 507-513). Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. (1999a). The Order of Things. I P. Bourdieu et al. (red.), *The Weight of the World: Social Suffering in Contemporary Society* (s. 60-76). Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. (1999b). Site Effects. I Bourdieu Pierre et al. (red.), *The Weight of the World: Social Suffering in Contemporary Society* (s. 123-129). Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. (1999b). The Order of Things. In P. Bourdieu et al. (Ed.), *The Weight of the World: Social Suffering in Contemporary Society* (pp. 60-76). Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P., & Champagne, P. (1999). Outcast on the Inside. In Bourdieu Pierre et al. (Ed.), *The Weight of the World: Social Suffering in Contemporary Society* (pp. 421-426). Cambridge: Polity Press.
- Brattbakk, I. (2014). Block, neighbourhood or district? The importance of geographical scale for area effects on educational attainment. *Geografiska Annaler. Series B. Human Geography*. Vol. 96. doi: 10.1111/geob.12040
- Brattbakk, I. og Hansen, T. (2004). Post-war Large Housing Estates in Norway – well-kept areas still stigmatised? *Journal of Housing and the Built Environment*. Vol.19 No.3, 2004.
- Brattbakk, I. og Wessel, T. (2009). Segregasjon, oppvekst og livssjanser. Hva betyr nabolaget? Rapport til Oslo kommune.
- Brattbakk, I. og Wessel, T. (2013). Long-term Neighbourhood Effects on Education, Income and Employment among Adolescents in Oslo. *Urban Studies*. Vol. 50. doi: 10.1177/0042098012448548
- Brattbakk, I., & Andersen, B. (2017). *Stedsanalyse Grønland for Bydel Gamle Oslo (pågående forskningsprosjekt)*. Oslo.
- Brattbakk, Ingar & Hansen, Thorbjørn (2004): Post-war large housing estates in Norway Well-kept residential areas still stigmatised? *Journal of Housing and the Built Environment*, 19 (3), pp 311 – 332. ISSN 1566-4910. <http://link.springer.com/article/10.1007%2Fs10901-004-0697-9>
- Briggs, X. d. S. (2005). Social capital and segregation in the United States. I D. P. Varady (red.), *Desegregating the City: Ghettos, Enclaves, & Inequality* (s. 79-107). Albany: State University of New York Press.

- Brännström, L. (2008). Making their mark: the effects of neighbourhood and upper secondary school on educational achievement, *European Sociological Review* 24 (4), 463–478.
- Bråthen, M., Djuve, A.B., Dølvik, T., Hagen, K., Hernes, G og Nielsen, R.A. (2005). Levekår på vandring. Velstand og marginalisering i Oslo. Fafo-rapport 2007:05.
- Chetty, R., Hendren, N. og Katz, L. (2016). The Effects of Exposure to Better Neighborhoods on Children: New Evidence from the Moving to Opportunity Experiment. *American Economic Review* 106(4), 855–902, 2016.
- Clarke, J. (2014). Community. I D. M. Nonini (red.) *A Companion to Urban Anthropology* (s. 46-64). Malden: Wiley Blackwell.
- Dennis, N. (1969). The Popularity of the Neighbourhood Community Idea. I R. E. Pahl (red.), *Readings in urban sociology* (s. 74-92). Oxford: Pergamon.
- Djuve, A.B., Bjørnskau, T. og Hagen, K. (1997), Fra behov til budsjett. En evaluering av Oslo kommunes budsjettfordeling mellom bydelene. Oslo: Fafo-rapport 210.
- Dyb, E. (2001) 10 prosentregelen: Kommunale boliger i borettslag og sameier. Byggforsk-rapport 298.
- Elvegård, K. & Michelsen, H. (2015) Trygghet for barn og unge i kommunale utleieboliger i Bergen kommune. NTNU Samfunnsforskning.
- Epland, J. & Kirkeberg, M. I. (2014). Flere innvandrerbarnfamilier med lavinntekt. Hentet fra: <http://ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/flere-innvandrerbarnfamilier-med-lavinntekt>
- Epland, J. (2001). Barn i husholdninger med lav inntekt. Omfang, utvikling, årsaker. Rapport 2001/9. Oslo/Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.
- Epland, J. og Kirkeberg (2017) Ett av ti barn tilhører en husholdning med vedvarende lavinntekt. SSB-notat 2017. <https://ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/ett-av-ti-barn-tilhorer-en-husholdning-med-vedvarende-lavinntekt>
- Eriksen, T. H. (2011). Hva betyr "vi"? In T. H. Eriksen & H. E. Næss (Eds.), *Kulturell kompleksitet i det nye Norge* (pp. 9-41). Oslo: Unipub.
- Eriksen, T. H. (2011a). Hva betyr "vi"? In T. H. Eriksen & H. E. Næss (Eds.), *Kulturell kompleksitet i det nye Norge* (pp. 9-41). Oslo: Unipub.
- Ertshus, R. (2014) Spredning av kommunale boliger. En studie av politikk og resultater i Oslo kommune. Masteroppgave i samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.
- Fassin, D. (2013). *Enforcing Order. An Ethnography of Urban Policing*. Cambridge: Polity Press
- Fekjær, S.N. og Birkelund, G.E. (2009), Does the ethnic composition of upper secondary schools influence educational achievement and attainment? A multilevel analysis of the Norwegian case. *European Sociological Review*. 2007, 23, 309–323. doi: <http://dx.doi.org/10.1093/esr/jcm003>
- Fischer, C. S. (1982). *To Dwell Among Friends: Personal networks in town and city*. Chicago: University of Chicago Press.
- Fløtten, T. & Grødem, A.K. med bidrag fra Forssén, K., Salonen, T. Mósesdóttir, L., Pedersen, P.J. & Crossley, S. (2014) Helhetlige tiltak mot barnefattigdom. En kunnskapsoppsummering. Fafo-rapport 2014:18

- Fløtten, T. & Nielsen, R.A. (2015) Barnefattigdom – en kunnskapsoppsummering. I «Barn som lever i fattigdom. Regjeringens strategi (2015-2017) utgitt av Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet.
- Fløtten, T. (red) (2009): Barnefattigdom. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Fløtten, T. og H.C. Kavli (2009), "Barnefattigdom og sosial deltakelse." I: T. Fløtten (red): Barnefattigdom. Oslo: Gyldendal akademisk
- Friedrichs, J. (1998). Do poor neighbourhoods make their residents poorer? Context effects of poverty neighbourhoods on residents. I: Hans-Jürgen Andress (Red.), Empirical Poverty Research in a Comparative Perspective. Ashgate: Aldershot.
- Friedrichs, J. r., Galster, G., & Musterd, S. (2003). Neighbourhood effects on social opportunities: the European and American research and policy context. *Housing Studies*, 18(6), 797-806. doi:10.1080/0267303032000156291
- Gakkestad, K. (2003). Romsås - en stigmatisert bydel?: en studie av territoriell stigmatisering: medias rolle og konsekvenser for beboerne. Hovedoppgave i samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.
- Galster, G. (2012). The mechanism(s) of neighbourhood effects theory, evidence, and policy implications. I: M. van Ham, D. Manley, N. Bailey, L. Simpson and D. Maclennan (Red.), *Neighbourhood Effects Research: New Perspectives*, s. 23–56. Dordrecht: Springer.
- Galster, G. C. (2012). *Driving Detroit: The quest for respect in Motown*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Galster, G. og Santiago, A.M. (2006). What's the 'hood got to do with it? Parental perceptions about how neighbourhood mechanisms affect their children. *Journal of urban affairs*, vol 28, nr. 3, s. 201–226.
- Galster, G., & Turner, L. M. (2017). Status discrepancy as a driver of residential mobility: Evidence from Oslo. *Environment and Planning A*, 0308518X17717067. doi:10.1177/0308518X17717067
- Galster, G., Santiago, A., Stack, L. og Cutsinger, J. (2016). Neighborhood effects on secondary school performance of Latino and African American youth: Evidence from a natural experiment in Denver. *Journal of Urban Economics*. 93, s. 30–48.
- Gans, H. (1962). *The Urban Villagers*. New York: Free Press.
- Gans, H. J. (1969). *Urbanism and Suburbanism as Ways of Life*. I R. E. Pahl (red.), *Readings in urban sociology*. Oxford: Pergamon Press.
- Gans, H. J. (1982). *The Levittowners: Ways of Life and Politics in a New Suburban Community*. New York: Columbia University Press.
- Gjesdal Christensen, A.L. (1972). *Vålerenga – treby i murbyen*. Magistergrad i etnologi, Universitetet i Oslo.
- Gjesdal Christensen, A.L. (1991). *Livet i og mellom husene*. Utvalgte arbeider om livsform og bymiljø. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gordon, I. og Monastiriotis, V. (2006). Urban size, spatial segregation and inequality in educational outcomes, *Urban Studies*, 43(1), s. 213–236.

- Gullestad, M. (1979). Livet i en gammel bydel. Livsmiljø på Verftet og en del av Nøstet. Oslo: Aschehoug.
- Gullestad, M. (2002). Det norske sett med nye øyne: Kritisk analyse av norsk innvandringsdebatt. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hagen, K. (1995). Adresse eller karakterer? En evaluering av inntaksordningen benyttet ved opptak til grunnkurs i allmenne og økonomisk/administrative fag i Oslo videregående skoler, høsten 1994. FAFO-notat 1995:1, Fafo, Oslo.
- Hagen, K., Djuve, A.B og Vogt, P. (1994). Oslo: den delte byen? FAFO-rapport 161.
- Halvorsen, T. Nyhus, O.H., Haraldsvik, M., Dyrstad, K., Borge, L-E. & Mandal, R. (2015) Evaluering av Oslo kommunes kriteriesystem. SINTEF-rapport A27210 i samarbeid med Senter for økonomisk forskning (SØF) ved NTNU.
- Hannerz, U. (1969). *Soulside: Inquiries into Ghetto Culture and Community*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Hannerz, U. (1980). *Exploring the City: Inquiries Toward an Urban Anthropology*. New York: Columbia University Press.
- Hansen, M.N. (2017). Segregering og ulikhet i Oslo-skolen. I J. Ljunggren (red.), *Oslo - ulikhetenes by* (s. 257-275). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Hansen, T. og Brattbakk, I. (2005). Endringsprosesser i norske drabantbyer. Byggforsk skriftserie 6.
- Hansen, Thorbjørn & Ingar Brattbakk (2005): Drabantbyene – bedre enn sitt rykte? i Barlindhaug, Rolf (red.) *Storbyens boligmarked – drivkrefter, rammebetingelser og handlingsvalg*. Scandinavian Academic Press/Spartacus: Oslo: p 33-66.
- Hermansen, A.S. og Birkelund, G.E. (2015). The Impact of Immigrant Classmates on Educational Outcomes. *Social Forces* (2015). doi: 10.1093/sf/sov073
- Inger Lise Skog Hansen og Bjørn R. Lescher-Nuland (2011). Bolig og oppvekst. En studie av konsekvenser av å vokse opp under vanskelige boforhold, Fafo-rapport 2011:16
- Innocenti (2012) *Measuring child poverty. New league tables of child poverty in the world's rich countries*. Report card 10. Unicef
- Kauppinen, T. M. (2007) Neighbourhood effects in a European city: secondary education of young people in Helsinki, *Social Science Research*, 36(1), pp. 421–444.
- Kauppinen, T.M. (2008). Schools as mediators of neighbourhood effects on choice between vocational and academic tracks of upper secondary education in Helsinki, *European Sociological Review* 24 (3), 379–391.
- Kaur, R. (2013) Økonomi og levekår for ulike lavinntektsgrupper. SSB-rapport 32/2013. NOU 2009: 10. Fordelingsutvalget.
- Kofoed, J., Allerup, P., Larsen, J., & Torre, A. (2010). Med spredning som muligt svar: Følgforskning af Københavnmodellen for integration. Aarhus: Aarhus Universitet.
- Lareau, A. (2002). Invisible Inequality: Social Class and Childrearing in Black Families and White Families. *American Sociological Review*, Vol. 67, No. 5 (Oct., 2002), s. 747–776.

- Lassiter, M. D. (2007). *The Silent Majority: Suburban Politics in the Sunbelt South*. Princeton: Princeton University Press.
- Leckie, G. (2009). The complexity of school and neighbourhood effects and movements on school differences in models of educational achievement, *Journal of the Royal Statistical Society: Series A (Statistics in Society)* 172 (3), 537–554.
- Leventhal, T. og Brooks-Gunn, J. (2000). The neighbourhoods they live in, *Psychological Bulletin*, 126(2), s. 309–337.
- Ljunggren, J. (red.) (2017). *Oslo - ulikhetenes by*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Ljunggren, J., Toft, M., & Flemmen, M. (2017). Geografiske klasseskiller. Fordelingen av goder og byrder mellom Oslos bydeler. I J. Ljunggren (red.), *Oslo - ulikhetenes by* (s. 359-376). Cappelen Damm Akademisk.
- Lorentzen, T. og R.A. Nielsen (2009) "Går fattigdom i arv?" I: Fløtten, T. (red.): *Barnefattigdom*. Oslo: Gyldendal Akademiske
- Ludwig, J. mfl. (2005). Housing mobility programs and economic self-sufficiency: Evidence from a randomized experiment. *Journal of public economics*, vol:89 iss:1 s. 131–156.
- Lundgaard, H. (2010c, June 21.). Århusmodellen kan bli vurdert i Oslo, *News, Aftenposten*. Retrieved from <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article3701617.ece>
- Mayer, S.E. og Jencks, C. (1989). Growing up in Poor Neighborhoods: How Much Does it Matter? *Science, New Series*, vol:243, s. 1441– 445.
- Ministeriet for flyktninge, innvandrere og integration. (2002). *Integrationsforskningen i Danmark 1980-2002*. København: Ministeriet for flyktninge, innvandrere og integration.
- Nadim, M, & Nielsen, R.A. (2009) *Barnefattigdom i Norge. Omfang, utvikling og geografisk variasjon. Fafo-rapport 2009:38*.
- Nielsen, R.A. (2009) *Langsiktige konsekvenser av å vokse opp i leiebolig. Fafo-notat 2011:20*
- Nordvik, N. (2010) *Bolig og boforhold*. I Sandbæk, M. & Pedersen, A.W. (red.) (2010) *Barn og unges levekår i lavinntektsfamilier. En panelstudie 2000-2009. Rapport nr. 10/10*. Oslo: NOVA.
- NOU 2011: 14 *Bedre Integrering. Mål, strategier, tiltak*.
- NOU 2009: 10 *Fordelingsutvalget*.
- NOU 2016: 2 *Integrasjon og tillit. Langsiktige konsekvenser av høy innvandring*.
- NOU 1976: 46 *Utdanning og ulikhet*.
- NOU 1979: 5 *Bypolitikk*.
- NOU 1978: 52 *Levekår i storby*.
- NRK 11.03.2017. Hentet fra https://www.nrk.no/norge/xl/gjenger-i-oslo_-ungdom-har-pistoler-og-barn-selger-hasj-1.13412236
- NRK 8.5.2016. Hentet fra <https://www.nrk.no/norge/tror-ikke-norge-risikerer-parallelsamfunn-som-i-sverige-1.12936005>

- Obertwittler, D. (2007) The effects of neighbourhood poverty on adolescent problem behaviours: a multi-level analysis differentiated by gender and ethnicity, *Housing Studies*, 22(5), pp. 781–803.
- Oslo kommune (2009) Barns oppvekstvilkår i kommunale boliger i Oslo: rapport fra en intervjuundersøkelse av barnefamilier i fire kommunale gårder. Oslo: Helse- og velferdsetaten.
- Oslo kommune (2009). Byrådets budsjettforslag for 2009 – dokumentasjon av budsjettgrunnlaget for bydelene.
- Oslo kommune, Byrådsavdeling for finans (2017) Data om karakterpoeng fra grunnskole og gjennomstrømning i videregående opplæring - noen hovedtrekk. Notat.
- Ottesen, S. G. (2007) Fra vandelsattest til rulleblad. En studie av endringer i bomiljø i kommunale leiegårder på Torshov. Masteroppgave i samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.
- Pacione, M. (2005) *Urban Geography. A global perspective*. Routledge: New York
- Park, R. E. (1984). The City: Suggestions for Investigation of Human Behavior in the Urban Environment. I R. E. Park, E. W. Burgess & R. D. McKenzie (red.), *The City: Suggestions for Investigation of Human Behavior in the Urban Environment* (s. 1-46). Chicago: University of Chicago Press.
- Pebly, A.R. og Sastry, N. (2004). *Neighborhoods, Poverty, and Children's Well-Being*. I: Neckerman, K.M. (Red.), *Social Inequality*. New York: Russel Sage Foundation.
- Pinkster, F. (2009). *Living in concentrated poverty*. PhD-avhandling, Universitetet i Amsterdam.
- Piro, F. N. (2008). The influence of the physical and the social environment on health: a population based multilevel study in Oslo, Norway. (no. 690), University of Oslo, Oslo.
- Piro, F. N., Næss, Ø., & Claussen, B. (2007). Area deprivation and its association with health in a cross-sectional study: are the results biased by recent migration? *International Journal for Equity in Health*, 6, 10-24. doi: 10.1186/1475-9276-6-10
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: the collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
- Raaum, O., Salvanes, K.G. og Sørensen, E.Ø. (2006). The Neighbourhood is Not What it Used to be. *The Economic Journal*, 116 (508), s. 200–222.
- Robbins, E. (2005). Et nabolag uten naboskap: Virkningene av fornyelsen på Grünerløkka. I J. Aspen (red.), *By og byliv i endring: studier av byrom og handlingsrom i Oslo*. Oslo: Scandinavian Academic Press.
- Rosenbaum, J. E., DeLuca, S. & Zuberi, A. (2009) "When does residential mobility benefit low-income families? Evidence from recent housing voucher programmes," *Journal of Poverty and Social Justice*. v. 17, n. 2: 113-124.
- Rosten, M.G. (2015). Neste siste stasjon, linje 2 – Sted, tilhørighet og unge voksne i Groruddalen. Doktoravhandling, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Oslo.
- Salonen, T. (2015). The necessity of socio-dynamic analyses of the city. The case of Malmö. I E. Righard, M. Johansson, & T. Salonen (red.), *Social Transformations in Scandinavian Cities: Nordic Perspectives on Urban Marginalisation and Social Sustainability* (s. 83-106). Lund: Nordic Academic Press.

- Sampson, R. J. (2012). *Great American City. Chicago and the Enduring Neighborhood Effect*. University of Chicago Press.
- Sampson, R., Morenoff, J. og Gannon-Rowley, T. (2002). Assessing neighbourhood effects: social processes and new directions in research, *Annual Review of Sociology*, 28, s. 443–478.
- Sandbæk, M. & Pedersen, A.W. (red.) (2010) *Barn og unges levekår i lavinntektsfamilier. En panelstudie 2000-2009*. Rapport nr. 10/10. Oslo: NOVA.
- Sandbæk, M. (red) (2008), *Barns levekår. Familiens inntekt og barns levekår over tid*. Nova-rapport nr 7. Oslo: NOVA
- Schiefloe, P. M. (2015). *Sosiale landskap og sosial kapital: Nettverk og nettverksforskning* (2. utg. ed.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Sharkey, P. og Elwert, F. (2011). The Legacy of Disadvantage: Multigenerational Neighborhood Effects on Cognitive Ability. *American Journal of Sociology*, Vol. 116, No. 6 (May 2011), s. 1934–81.
- Shaw, C. R. (Ed.) (1938). *Brothers in Crime*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Skog Hansen, I.L. & Lescher-Nuland, B. (2011) *Bolig og oppvekst. Konsekvenser av å vokse opp under vanskelige forhold*. Fafo-rapport, 2011:16.
- Sletten, Mira, Anders Bakken and Tone Fløtten (2004), “Vennskapets pris – fattigdom og sosial isolasjon i ungdomstida”. *Tidsskrift for Ungdomsforskning* 2004, 4(2): 55-76
- Small, M. L. (2004). *Villa Victoria: The Transformation of Social Capital in a Boston Barrio*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- South, S. (2001). Issues in the analysis of neighbourhoods, families and children. I: A. Booth og A. Crouter (Red.), *Does it take a village? Community effects on children, adolescents and families*. London: Lawrence Erlbaum Publishers.
- SSB. (2016). *Gratis kjernetid i barnehage i Oslo*. Rapport 1.
- St. meld. nr. 14 (1994–95) *Om levekår og boforhold i storbyene*.
- St. meld. nr. 39 (2001–02) *Oppvekst- og levekår for barn og ungdom i Norge*.
- St. meld. nr. 6 (2002–03) *Tiltaksplan mot fattigdom*.
- Stefansen, K. (2004) *Fritid og sosial deltakelse*. Sandbæk, M. (red.) *Barns levekår. Hva betyr familiens inntekt?* Rapport nr 11/04. Oslo: NOVA.
- Toft, M. og Ljunggren, J. (2015). Geographies of class advantage: The influence of adolescent neighbourhoods in Oslo. *Urban Studies*. ISSN 0042-0980, s. 1–17. doi: 10.1177/0042098015601770
- Townsend, P. (1979), *Poverty in the United Kingdom*. London: Penguin Books
- Turner, L. M. & Stefansen, K. (2012) *Boforhold blant barnefamilier med lav inntekt*. NOVA-notat nr 1/12.
- United Nations Economic Commission for Europe 2011.
- van Ham, M., Manley, D., Bailey, N., Simpson, L. og Maclennan, D. (Red.) (2012). *Neighbourhood Effects Research: New Perspectives*. Dordrecht: Springer. ISBN 978-94-007-2309-2.

- Vassenden, A. (2007). Flerkulturelle forståelsesformer: en studie av majoritetsnordmenn i multietniske boligområder. (Dr. polit), Universitetet i Oslo, Oslo.
- Vestel, V. (2004). A Community of Differences - hybridization, popular culture and the making of social relations among multicultural youngsters in "Rudenga", East side Oslo. (15/2004), Norwegian Social Research, Oslo.
- Vetlesen, A. J. (1993). Why does proximity make a moral difference? *Praxis International* 12: 371–386.
- Wacquant, L. (2008). *Urban outcasts. A comparative sociology of advanced marginality*. Cambridge: Polity Press.
- Wessel, T. (1997). Boligsegregasjon. En drøfting av underliggende prosesser. Norges Byggforskningsinstitutt. Prosjektrapport 220.
- Young, M. og Willmott, P. (1957). *Family and Kinship in East London*. London: Routledge & Paul.

Arbeidsforskningsinstituttet er et
tverrfaglig arbeidslivsforskningsinstitutt.

Sentrale forskningstema er:

- ♦ Inkluderende arbeidsliv
- ♦ Utsatte grupper i arbeidslivet
- ♦ Konflikthåndtering og medvirkning
- ♦ Sykefravær og helse
- ♦ Innovasjon
- ♦ Organisasjonsutvikling
- ♦ Velferdsforskning
- ♦ Bedriftsutvikling
- ♦ Arbeidsmiljø

Publikasjoner kan lastes ned fra AFIs hjemmeside.
Ved større opptrykk, ta kontakt med AFI.

Arbeidsforskningsinstituttet

Høgskolen i Oslo og Akershus

Postboks 4 St. Olavs plass

0130 Oslo

Telefon 23 36 92 00

www.afi.no